

Förändring och nyorientering inom den offentliga sektorn

– utvärdering av ett forskningsprogram

Förändring och nyorientering inom den offentliga sektorn
– utvärdering av ett forskningsprogram

Vetenskapsrådet
(The Swedish Research Council)
103 78 Stockholm

© Vetenskapsrådet
ISBN 91-7307-023-8
ISSN 1651-7350

Omslag: ORD&FORM AB, Uppsala 2003
Produktion: ORD&FORM AB, Uppsala 2003

Förord

Vetenskapsrådet fick i 2001 års regleringsbrev regeringens uppdrag att utvärdera det forskningsprogram för Forskning om offentlig sektor (FOS), som efter riksdagens godkännande initierades av regeringen i december 1991. Uppdraget att utvärdera detta program låg tidigare på Humanistisk Samhällsvetenskapliga forskningsrådet (HSFR), som också inledde vissa förberedelser för utvärderingen av programmet. Ett förslag om utgångspunkter och uppläggning av utvärderingen, framtaget av en arbetsgrupp inom HSFR under ledning av generaldirektör Ingemar Mundebo, godkändes av HSFR i juni 2000.

Vetenskapsrådet tillkallade därför i april 2001 en internationell expertgrupp bestående av professor Erik Allardt, Helsingfors, departementsrådet, docent Björn Beckman, Stockholm, professor Johan P. Olsen, Oslo, professor Guje Sevón, Helsingfors/Stockholm och professor Bo Stråth, Florens, med uppdrag att utvärdera forskningsprogrammet i enlighet med det förslag som tagits fram inom HSFR. På begäran av expertgruppen utsågs forskningssekreteraren vid Vetenskapsrådets kansli för humaniora och samhällsvetenskap, Birgit Arve-Parès, att biträda gruppen som sekreterare.

FOS-programmet hade vid utvärderingstidpunkten pågått i 11 år. Programmet har omfattat närmare 200 forskare från olika discipliner och lärosäten och disponerat en total medelsram om drygt 162 mkr. FOS-programmet, som delvis haft karaktären av ett forskningspolitiskt experiment, har byggt på en kombination av olika former av programstöd. Dessa har omfattat långsiktigt miljöstöd för mångvetenskaplig forskning, riktat stöd till inomvetenskaplig kunskapsutveckling och kompetensuppbbyggnad, tematisk utlysning av projektbidrag till mångvetenskapliga projekt och bidrag till gästforskarverksamhet för att främja en ökad internationalisering. Expertgruppens uppdrag har varit att utvärdera programmet ur tre perspektiv: ett vetenskapligt, ett sektoriellt/allmänpolitiskt och ett forskningspolitiskt.

Uppdraget har varit omfattande och metodmässigt komplext. Det har krävt betydande arbetsinsatser både av expertgruppen och sekretariatet, men också av de forskare som utvärderats och som beredvilligt ställt sin tid till förfogande för att ta fram underlag och svara på frågor från utvärderarna.

Detta arbete har samtidigt varit utomordentligt lärorikt och spännande ur forskningspolitisk synvinkel. Det är därför expertgruppens förhoppning att rapporten, genom att synliggöra utfallet och erfarenheterna av några av de förutsättningar som styrts forskningen inom programmet, ska ge ett inflöde till den pågående forskningspolitiska debatten. Vi tror att lärdomarna från programmet

har en vidare bäring på forskningen inom samhällsvetenskap och humaniora och ser i förlängningen av rapporten många frågor av generellt forskningspolitiskt intresse som förtjänar att uppmärksammas.

Stockholm i mars 2003

För expertgruppen för utvärdering av
forskningsprogrammet om den offentliga sektorn (FOS)

Guje Sevón
Ordförande

Birgit Arve-Parès
Sekreterare

Ledamöter i Vetenskapsrådets expertgrupp för utvärdering av forskningsprogrammet om offentlig sektor

Erik Allardt

Erik Allardt var professor i sociologi vid Helsingfors universitet 1958–85, ordförande för Finlands vetenskapliga centralråd 1986–91 och kansler för Åbo Akademi 1992–94. Hans centrala forskningsområden har varit politisk sociologi, utforskning av levnadsnivå och livskvalitet samt vetenskaps sociologi. Han har skrivit läroböcker i sociologi på finska och svenska såsom ”Sociologi, symbolmiljö, samhällsstruktur och institutioner”.

Björn Beckman

Björn Beckman är departementsråd i Regeringskansliet och docent i statsvetenskap. Sedan 1994 har han varit ansvarig för att utveckla kompetensen i EU-frågor i regeringskansliet och berörda myndigheter inom statsförvaltningen. Tidigare var han verksam som statsvetare vid Lunds universitet. Forskningen inriktade sig huvudsakligen mot tre områden, implementering och utvärdering, regionalpolitiken som politikområde samt förhandlingar.

Johan P. Olsen

Johan P. Olsen är sedan 1993 forskningschef vid ARENA-programmet (Advanced Research on the Europeanization of the Nation State), som finansieras av Norges Forskningsråd samt professor i statsvetenskap vid Universitetet i Oslo. Fram till 1993 var han professor i administration och organisationsteori vid Universitetet i Bergen. Hans specialområde är institutionell teori och organisationsteori, med särskild inriktning på de förändringsprocesser som i dag sker i Europa. Han är hedersdoktor vid Köpenhamns universitet och Åbo Akademi samt Fellow vid Center for the Advanced Study in the Behavioral Sciences, Stanford, Kalifornien.

Guje Sevón

Guje Sevón är sedan år 2001 professor i företagsekonomi, speciellt organisationspsykologi vid Handelshögskolan i Stockholm och ordförande för företagsökonomiska institutionskollegiet. Vid Svenska handelshögskolan (Helsingfors) har hon åren 1973–81 varit chef för forskningsinstitutet och 1992–99 professor i företagsledning och organisation. Åren 1996–99 har hon varit gästprofessor vid Handelshögskolan i Köpenhamn. Hennes forskningsområde är organisatoriska förändringsprocesser och företags prestationer och framträdanden.

Bo Stråth

Bo Stråth är sedan 1997 professor i nutidshistoria vid European University Institute och Robert Schuman Centre i Florens. Han avlade sin doktorexamen 1978 vid Göteborgs universitet, där han också var professor i historia under 1991-96. Han har varit gästforskare vid bl.a. École des Hautes Études en Sciences Sociales i Paris, Humboldtuniversitetet i Berlin, Aarhus universitet, Universitetet i Bielefeld, Goethe Universitetet i Frankfurt am Main, Saitama Daigaku och Tokyo Daigaku (Todai, Japan Foundation Fellow). Hans forskning är inriktad på västeuropeiska moderniserings-demokratiseringsprocesser i ett jämförande perspektiv, med särskilt fokus på frågor om värderingsförändringar och styrbarhet/styrningsprocesser.

INNEHÅLLSFÖRTECKNING

Programmet för forskning om offentlig sektor (FOS)	9
Bakgrund och tillkomst.....	9
Programmets organisatoriska ramar och medelstildelning	11
HSFR:s insatser för uppföljning och utvärdering.....	13
Utvärderingens uppläggning och genomförande.....	17
Tillkallandet av en expertgrupp	17
Utvärderingens syfte.....	18
Uppdragets genomförande	21
Bedömningskriterier och metodfrågor	25
Generella utgångspunkter.....	25
Bedömningskriterier.....	29
Expertgruppens bedömning av centrumbildningarna	39
Utgångspunkter	39
Score	43
CEFOS.....	55
Expertgruppens bedömning av disciplinprogrammen	68
Utgångspunkter	68
Det statsvetenskapliga disciplinprogrammet (STAV)	70
Det företagsekonomiska disciplinprogrammet (FEK)	86
Stat-Människaprogrammet	102
Gemensamma utgångspunkter	102
Utfall och bedömning av de enskilda projekten	105
Expertgruppens samlade bedömning av Stat-Människaprogrammet.....	117
Gästforskarprogrammet vid SCASSS	120
Mål och utgångspunkter	120
Bedömningsgrunder och bedömningsunderlag.....	121
Utfall.....	121
Expertgruppens bedömningar	122
Lärdomar och rekommendationer	124
Avslutande diskussion och slutsatser	125
Inledning	125
Det vetenskapliga perspektivet	126

Storprogrammen	128
Det sektoriella/allmänpolitiska perspektivet.....	131
Det forskningspolitiska perspektivet.....	133
Betydelsen av organisatoriska förutsättningar och ledningsfilosofier.....	139
Gästforskarprogrammet vid SCASSS.....	143
Forskningsfinansierarnas roll	144
Lärdomar och rekommendationer – en samlad bedömning.....	146
Bilaga 1 – Anvisningar för självvärdering	152
Bilaga 2 – Inlämnade publikationer	156
Bilaga 3 – Gästforskare vid SCASSS.....	165

Programmet för forskning om offentlig sektor (FOS)

Bakgrund och tillkomst

Initiativet till forskningsprogrammet om den offentliga sektorn (FOS) togs i samband med 1989 års forskningspolitiska proposition. Bakgrunden var statsmakernas behov av ny kunskap för att hantera de nya styrsystem som vuxit fram i spåren av pågående strukturförändringar, stigande budgetunderskott och krav på förnyelse av den offentliga sektorn under det sena 80-talet. I spänningen mellan å ena sidan kraven på ökad styrningskapacitet och ett mer effektivt resursutnyttjande och å andra sidan ett brett demokratiskt deltagande, ville man bygga upp ett långsiktigt program för en fri och oberoende grundforskning om den offentliga sektorns villkor och utvecklingsmöjligheter. Programmet skulle bidra med ny kunskap som kunde förse det kvalificerade utvecklingsarbete och den utbildningsverksamhet som krävdes för en omorientering och förnyelse av den offentliga sektorn med nödvändiga kunskaper och insikter samt också tillgodose allmänhetens behov av information för att kunna utöva ett demokratiskt inflytande.

Tillkomsten av programmet skedde mot bakgrund av en tidvis ganska intensiv forskningspolitisk debatt om lämpligheten och möjligheten att organisera forskningen så att den, utan avkall på vetenskaplig kvalitet och långsiktig kunskapsutveckling, kunde överbrygga den splittring som kännetecknade den befintliga forskningen inom området och möta samhällets behov av ny och mer integrerad kunskap om den offentliga sektorn. Ett ökat inslag av externfinansierad forskning vid landets universitet och högskolor aktualiserade också frågan om balans mellan fasta och rörliga resurser. Frågan om hur kunskapsförsörjningen till politiken och till förnyelsen av den offentliga sektorn kunde och borde tillgodoses ställdes samtidigt på sin spets.

Mot denna bakgrund tillkallade regeringen i maj 1990 en särskild utredare¹ med uppdrag att utarbeta ett förslag till organisering av ett forskningsprogram om den offentliga sektorn.

¹ T.f. professor Janerik Gidlund, Umeå

I mars 1991 redovisade utredaren sitt förslag till forskningsprogram om den offentliga sektorn². Detta skulle vara inriktat på tre kunskapsområden, nämligen:

- 1) **folkstyrelse**, varmed avsågs ”den demokratiska processen, dess strukturer och värdefundament”, med frågor om konstitution, politiska konflikter, politiskt deltagande, representativitet, styrning och legitimitet som centrala inslag.
- 2) **förvaltning**, varmed avsågs ”utformningen av politikens genomförande genom organisation, ledning och materiella resurser”, med frågor om bästa modell för att uppnå ett givet politiskt mål som centralt inslag.
- 3) **problemlösning**, varmed avsågs ”politikens roll i samhället för att lösa gemensamma problem och vilken framgång som uppnås”, med produktions aspekter och utvärderingar av infrastruktur och välfärdssystemen som centrala inslag.

Programmet föreslogs bygga på en kombination av koncentration och spridning av insatserna, samt en avvägning mellan fasta och rörliga resurser. Enligt utredarens förslag skulle koncentrerade resurser ges till ett par mångvetenskapliga miljöer – centra. Som komplement till dessa skulle medel också avsättas för stora nationella forskningsprogram, som skulle göra det möjligt för forskare från hela landet att medverka i kunskapsutvecklingen inom området. Förhoppningen var att härigenom skapa förutsättningar för en innovativ och internationellt slagkraftig kunskapsutveckling om den offentliga sektorn.

Efter remissbehandling av utredningsförslaget presenterade regeringen sitt förslag om inrättandet av ett forskningsprogram för forskning om offentlig sektor inför riksdagen i propositionen Forskning om den offentliga sektorn (prop1991/92:16). Propositionen följde i huvudsak utredningsförslaget, med undantag av ett förslag om inrättande av en professur i statsvetenskap vid Uppsala universitet. Efter riksdagens godkännande beslutade regeringen, i december 1991, att ställa 17,5 mkr till förfogande för genomförande av ett forskningsprogram om den offentliga sektorn. Detta skulle omfatta följande komponenter:

- 1) Inrättande av *två nya forskningscentra*, Score i Stockholm och CEFOS i Göteborg, som skulle ges resurser att organisera tematiskt sammanhållen, mångvetenskaplig, huvudsakligen samhällsvetenskaplig grundforskning

² Ny Kunskap – Förnyelse, Betänkande av utredningen om forskningsprogram för den offentliga sektorn, SOU 1991:36.

med fokus på olika aspekter av styrning (folkstyrelse), ledning och organisation (förvaltning) samt utvärdering (problemlösning).

- 2) Uppdrag till HSFR att med beaktande av kraven på vetenskaplig kvalitet organisera högst *femåriga 'storprogram'* med nationell räckvidd samt att pröva förutsättningarna att under den första femårsperioden organisera dessa som dels ett statsvetenskapligt, dels ett företagsekonomiskt disciplinprogram.
- 3) Uppdrag till HSFR att finansiera ett särskilt tema om förnyelsen av den offentliga sektorn inom ramen för *gästforskarprogrammet vid Kollegiet för samhällsforskning (SCASSS)*³.
- 4) Uppdrag till HSFR att sörja för *uppföljning och utvärdering* av programmet som helhet.

Programmets organisatoriska ramar och medelstilldelning

Centrumbildningarna

Regeringens beslut om anvisning av medel till de två centrumbildningarna vid universiteten i Göteborg och Stockholm, det senare i samverkan med Handelshögskolan i Stockholm, föregicks av en förfrågan, som vände sig till samtliga universitet, samt till Handelshögskolan i Stockholm med en inbjudan att inkomma med idéer och konkreta förslag om organiseringen av en mångvetenskaplig miljö för forskning om den offentliga sektorns förnyelse. Förberedande kontakter togs inom ramen för den utredning som föregick regeringens proposition om FOS-programmet, i syfte dels att vinna tid, dels att göra universiteten delaktiga i planering och beslut, för att därigenom skapa optimala förhållanden på lokal nivå för framväxten av en gynnsam forskningsmiljö. Beslutet innebar att de samhällsvetenskapliga fakulteterna vid respektive universitet skulle anvisas en årlig medelsram om 4 mkr för basresurser till de båda centrumbildningarna.

³ Swedish Collegium for Advanced Studies in the Social Sciences (SCASSS)

⁴ Arbetsgruppen leddes under den första femårsperioden av rådets huvudsekreterare och bestod i övrigt av kanslichefen och ordförandena i rådets beredningsgrupper för ekonomi, sociologi och statsvetenskap. Gruppen ombildades 1996 och har sedan dess leddes av generaldirektör Ingemar Mundebo. Övriga ledamöter har varit rådets huvudsekreterare och kanslichef, tre rådsledamöter som representerar statsvetenskap, juridik och religionssociologi, samt en allmänföreträdare. Vid Vetenskapsrådets övertagande av HSFR:s uppdrag inrättades gruppen som en programgrupp inom Ämnesrådet för humaniora och samhällsvetenskap, varvid mandatet för ordföranden och de tidigare rådsledamöterna från HSFR förlängdes. Mot bakgrund av att endast två år av programmets löptid kvarstod förordnades inga nya ledamöter till gruppen.

De första storprogrammen – disciplinprogram i statsvetenskap och företagsekonomi

HSFR inrättade i samband med regeringsuppdraget 1991 en särskild arbetsgrupp med uppgift att, efter hörande av rådets reguljära ämnesgrupper, lägga förslag om kostnadsramar, tidsplanering, organisation och uppläggning av de delprogram som skulle ingå i disciplinprogrammen samt svara för planering och uppföljning av rådets fortsatta insatser inom programmet⁴.

Efter inledande förhandlingar och tilldelning av ett mindre planeringsbidrag beviljades disciplinprogrammen, på grundval av reviderade programförslag, i april 1992, medel för ett första verksamhetsår. Forskargrupperna inbjöds samtidigt att till det ordinarie ansökningstillfället följande år inkomma med mer preciserade programplaner avseende budgetåren 1993/94 och 95/96. En förnyad granskning gjordes i mars 1995, innan medel beviljades för de två avslutande budgetåren.

Fram till utgången av 1997 har forskningen inom disciplinprogrammen anvisats en total medelsram om 42,8 mkr. Därtill kommer publiceringsstöd i form av förlagsavtal, mm.

Stat-Människa – ett tematiskt storprogram

I samband med planeringen av en andra satsning på storprogram efter disciplinprogrammen, beslutade rådet, bl.a. efter överläggning med forskarna i disciplinprogrammen, att utlysa detta som ett tematiskt program, öppet för alla discipliner. På förslag av arbetsgruppen för FOS-programmet inriktades det nya programmet mot 'den moderna svenska staten i omvandling'. Utlysningen skedde i april 1996 under rubriken "Stat-Människa - Den svenska staten i omvandling". Den utformades som ett tvåstegsförfarande och vände sig till forskare från hela det humanistisk-samhällsvetenskapliga fältet med en inbjudan att i ett första steg inge en ansökan i form av en preliminär programskiss.

I utlysningstexten uttalade rådet att man gärna såg mångvetenskapliga program/projekt och att såväl seniora som nydisputerade forskare och doktorander borde ingå i programmet/projektet. Programmets inriktning illustrerades med exempel på problemfält som kunde komma i fråga: "Värderingsförändringar i samhället, kontakter mellan medborgare och myndigheter, förvaltningens kontroll av människan, internationalisering, informationsteknologins påverkan, statskyrkans avskaffande, bolagiseringen av tidigare statliga verk, skolans omvandling...". Vidare meddelades att man avsåg att fästa särskild vikt vid etikfrågor, genusaspekter, komparativa perspektiv och praktisk/filosofiska frågor.

Vid det första ansökningstillfället, steg 1, i oktober 1996, inkom 102 programskisser. Med beaktande av det disponibla budgetutrymmet beslutade

arbetsgruppen att ett urval om 10 ansökningar skulle inbjudas att inkomma med fullständiga ansökningar i steg 2, i januari 1997. Urvalet av prioriterade ansökningar gjordes dels utifrån programmets inriktning, dels utifrån projektens vetenskapliga innehåll.

Den slutliga prioriteringen, i steg 2, gjordes av arbetsgruppen, efter remiss till berörda beredningsgrupper. Härvid beaktades programmets inriktning, önskemålet att ge programmet bredd, det vetenskapliga innehållet i de enskilda projekten samt beredningsgruppernas yttrande. Denna prioritering resulterade i att fyra ”storprojekt” beviljades inom Stat-människaprogrammet. Dessa tilldelades medel för de tre första åren, varefter en förnyad granskning skedde innan beslut om fortsatt bidrag för den återstående tvåårsperioden fattades, i september 1999. Det samlade forskningsstödet till dessa projekt under perioden 1997–2001 uppgår till 37 mkr.

Det tematiska gästforskarprogrammet vid Kollegiet för samhällsvetenskap (SCASSS)

Bidraget till SCASSS för inrättandet av ett tema om förnyelsen av den offentliga sektorn inom ramen för institutets gästforskarprogram administreras av HSRF/Vetenskapsrådet. Medelstilldelningen sker genom årliga beslut av forskningsrådet, på grundval av en verksamhetsrapport och plan från kollegiets direktorer. Efter det första verksamhetsåret, då medel avsattes endast för planering, har bidrag utgått med ett årligt belopp, som initialt uppgick till 500 000 kronor men därefter räknats upp till den aktuella nivån på 600 000 kronor. För perioden 1992–2002, har totalt 5,9 mkr utgått till det tematiska gästforskarprogrammet vid SCASSS.

HSFR:s insatser för uppföljning och utvärdering

Uppdraget

Enligt det utredningsförslag som låg till grund för FOS-programmet skulle HSRF tilldelas en sammanhållande roll för hela FOS-programmet. Rådet skulle således inte enbart administrera de nationella storprogrammen och FOS-temat vid SCASSS utan även svara för uppföljning och utvärdering av programmet som helhet (prop. 1991/92:16). I regeringspropositionen betonades att behovet av att skapa kanaler för att föra ut forskningsresultat till dem som är praktiskt verksamma inom offentlig sektor och att återföra erfarenheter från förnyelsen inom den offentliga sektorn till det vetenskapliga fältet borde uppmärksammas av HSRF, liksom av centrumbildningarna. Bl.a. hänvisades till utredarens för-

slag om att anordna årliga konferenser, där både forskare och praktiker presenterar idéer, projekt och resultat av forskning och utvecklingsarbete.

Kvalitetsgranskning och samordning

De delprogram som förvaltats av HSFR har kvalitetsgranskats av rådets arbetsgrupp för FOS-programmet, dels i samband med det första ansökningstillfället, dels efter tre år i samband med inlämnandet av ansökningar om fortsättningsbidrag, inom de ramar som fastställdes vid det första ansökningstillfället.

Rådet har genom sitt kansli haft fortlöpande kontakter med forskargrupperna i storprogrammen och med direktorerna vid SCASSS i frågor av administrativ art, inklusive publiceringsfrågor. Frågor av samordningskaraktär har främst hanterats inom den arbetsgrupp som inrättats för programmet.

Arbetsgruppen har, utöver granskning av ingivna ansökningar kallat forskargrupperna till gemensamma konferenser för information och lägesrapportering, samt överläggning om publicering och andra gemensamma frågor av administrativ karaktär. I dessa möten har forskargrupperna från de tre storprogrammen medverkat, däremot inte centrumbildningarna, eftersom dessa legat utanför rådets förvaltning.

Hösten 1999 anordnade rådet, på förslag av arbetsgruppen, en brett upplagd konferens i samarbete med Justitiedepartementet och Örebro universitet. Konferensens syfte var dels att föra ut forskningsresultat till uppdragsgivarna och andra externa forskningsintressenter, dels att skapa en plattform för ökad intern samordning mellan de olika delprogrammen, inklusive centrumbildningarna och SCASSS.

Avsikten var att dokumentera konferensen och följa upp den med gemensamma seminarier, bl. a. för att i god tid klargöra förutsättningarna för och inleda planeringen av en gemensam slutrapport från programmet som helhet. Avvecklingen av HSFR och övergången till den nya rådsorganisationen ledde till att dessa planer inte kunde fullföljas.

Resultatspridning

HSFR inrättade under den första programperioden en särskild referensgrupp med forskningsledarna i de båda disciplinprogrammen samt företrädare för olika avnämningarnas intressen. Gruppens uppgift skulle vara att överväga formerna för informations- och resultatspridning från programmet. Under den senare programperioden har frågor om publicering och resultatspridning hanterats inom arbetsgruppen och senare följts upp i kontakter med respektive forskargrupp.

Huvuddelen av rådets insatser för att främja resultatspridningen från programmet har skett genom publiceringsstöd. Dessa har främst utgått i form av

förlagsavtal om utgivning av särskilda rapportserier för olika delprogram. Förlagsavtal har träffats för de båda disciplinprogrammen samt för två av delprogrammen inom Stat-Människaprogrammet.

Ansvar för kvalitetsgranskning har i dessa fall åvilat ifrågavarande programledning. I några fall har publiceringsstöd även utgått till enstaka publikationer. Vidare har bidrag givits till översättning och språkgranskning av manuskript, samt till konferenser som haft till syfte att föra ut forskningsresultat från programmet.

Ett försök att presentera en samlad, tematisk resultatredovisning från programmet som helhet gjordes vid Örebrokonferensen i oktober 1999, där samtliga forskargrupper, inklusive centrumbildningarna och SCASSS, medverkade. Även den slutkonferens som planeras äga rum i april 2003 har detta syfte.

Planering för avrapportering och utvärdering

I den proposition som låg till grund för regeringens beslut om avsättning av medel till FOS-programmet (prop.1991/92:16) betonades att programmet borde ses i ett sammanhang och att HSFR skulle få i uppdrag att göra en samlad bedömning av hela satsningen. I 1996/97 års forskningspolitiska proposition aktualiserade regeringen sina förväntningar om att HSFR skulle göra en samlad utvärdering av hela programmet.

Planeringen av det aktuella utvärderingsuppdraget inleddes våren 2000 av HSFR:s arbetsgrupp för FOS-programmet. Siktet var att lägga ut ett utvärderingsuppdrag på en internationell expertgrupp, sedan pågående delprogram slutförts. En plan för utvärderingen utarbetades efter samråd med samtliga medverkande forskargrupper och godkändes av HSFR.

Sedan HSFR:s arbetsuppgifter övertagits av Vetenskapsrådet, fick detta i regleringsbrevet för år 2001 regeringens uppdrag att före utgången av år 2002 genomföra en utvärdering av FOS-programmet, samt att lämna en delrapport om det statsvetenskapliga disciplinprogrammet "Demokrati i förändring" före september 2001. I april 2001 tillkallades den aktuella expertgruppen för uppdraget att utvärdera FOS-programmet med utgångspunkt i den utvärderingsplan som utarbetats av HSFR:s arbetsgrupp.

FOS-programmet: Översikt över anväsa medelsramar (tkr) per delprogram och budgetår under perioden 1992–2002													
	1991/92	1992/93	1993/94	1994/95	1995/96*	1997	1998	1999	2000	2001	2002	TOTALT 1992–2002	S:A PROGRAM
CENTRA (Anväsa medel via samhällsvetenskaplig fakultet, netto, samt externa bidrag)													
CEFOS - Fakultetsanslag	1 431	3 250	3 300	3 357	4 931	3 243	3 260	3 246	3 400	3 540	3 647	36 605	
Externa medel			1 927	1 349	4 369	3 247	2 771	5 015	4 083	6 600	9 445	38 806	
Summa CEFOS	1 431	3 250	5 227	4 706	9 300	6 490	6 031	8 261	7 483	10 140	13 092	75 411	
SCORE - Fakultetsanslag	1 431	3 816	3 485	3 800	5 929	3 841	3 836	3 604	3 580	3 403	3 429	40 154	
Externa medel				5 500	6 455	4 408	6 400	7 500	8 400	9 200	8 250	56 113	
Summa SCORE	1 431	3 816	3 485	9 300	12 384	8 249	10 236	11 104	11 980	12 603	11 679	96 267	
Centra: summa fakultetsmedel	2 862	7 066	6 785	7 157	10 860	7 084	7 096	6 850	6 980	6 943	7 076	76 759	
DISCIPLINPROGRAMMEN (Beviljade medel via HSFR, brutto)													
Statsvetenskapl. disciplinprogram	50	5 250	5 331	5 601	6 961	1 800						24 993	
Företagsekonom. disciplinprogram	50	3 590	2 938	4 557	5 108	1 550						17 793	
Summa disciplinprogram	100	8 840	8 269	10 158	12 069	3 350						42 786	
TEMAPROGRAMMET STAT-MÄNNISKA (Beviljade medel via HSFR, brutto)													
TREO: Transnationell reglering och statens omvandling (B. Jacobsson och K. Sahlin-Andersson)						1 000	2 600	2 600	3 000	3 600	1 800	14 600	
GENUS: Genus, medborgarskap och offentlig politik 1848–1998 (U. Wikander och C. Florin)						1 100	2 400	2 400	2 700	2 500		11 100	
BARN: Välfärdstatens omvandling, barns villkor och barnområdens förändring (B. Sandin, G. Hallden, J. Schiratzki)						600	1 543	1 552	1 500			5 195	
STAT-KYRKA: Från statskyrka till fri folkkyrka (A. Bäckström)						800	1 300	1 300	1 350	1 350		6 100	
Summa STAT-MÄNNISKA						3 500	7 843	7 852	8 550	7 450	1 800	36 995	
SCASS GÄSTFORSKARPROGRAM													
		600	510	556	850	560	560	560	570	570	600	5 936	
TOTALT *18 månader												162 476	

Utvärderingens uppläggning och genomförande

Tillkallandet av en expertgrupp

Planeringen av utvärderingsuppdraget inleddes, som redan nämnts, våren 2000 inom den arbetsgrupp som inrättats för FOS-programmet av HSFR. Programgruppens förslag om uppläggning av utvärderingen lades senare till grund för Vetenskapsrådets beslut att tillkalla en internationell expertgrupp för att genomföra utvärderingen.

Enligt arbetsgruppens förslag skulle utvärderingsuppdraget ges till en internationell expertgrupp, bestående av en statsvetare, en företagsekonom, en sociolog, en historiker och en företrädare för den offentliga sektorn. Arbetsgruppen bedömde att utvärderargruppen borde vara sammansatt av experter som kunde representera en bred sakkunskap och kännedom om såväl det svenska vetenskapssamhället som om utvecklingen inom svensk offentlig sektor. Den borde dessutom bestå av personer vars relationer till forskarna i programmet och till det svenska forskarsamhället var sådana att inga misstankar om jäv skulle uppstå.

Arbetsgruppen konstaterade att det var svårt att samtidigt tillgodose både kravet på god kännedom om svensk forskning inom området och total frånvaro av samarbetsrelationer med forskarna inom det breda fält som FOS-programmet representerar. Frågan om jäv togs därför upp i förberedande överläggningar dels med forskarna i FOS-programmet, dels med de personer som föreslagits att ingå i den internationella expertgruppen. Vid båda dessa möten konstaterades att det förelegat samarbetskontakter mellan de föreslagna experterna och olika delar av FOS-programmet, men att dessa inte var av sådan art att några beroenderelationer kunde anses föreligga eller att det fanns skäl att hysa några betänkligheter ifråga om de föreslagna experternas kompetens att självständigt och omdömesgillt utföra uppdraget på saklig grund.

I april 2001 beslutade Vetenskapsrådet i enlighet med de förslag som redovisats i en promemoria från arbetsgruppen⁵ att tillkalla en internationell expertgrupp med följande sammansättning:

Professor Erik Allardt, Helsingfors

Departementsrådet, docent Björn Beckman, Stockholm

⁵ Utgångspunkter för utvärdering av HSFR/Vetenskapsrådets forskningsprogram om offentlig sektor (FOS), 2001-04-02.

Professor Johan P. Olsen, Oslo

Professor Guje Sevón, Helsingfors/Stockholm

Professor Bo Stråth, Florens

Utvärderingens syfte

Uppdraget

Utvärderingens syfte är flerfaldigt. Den har att tillgodose förväntningar som uttalats av olika parter och vid olika tillfällen. Den möts också av förväntningar från de medverkande forskarna och andra intressenter inom den samlade forskningsorganisationen.

Regeringen formulerade redan i samband med FOS-programmets tillkomst ett uppdrag till HSFR att utvärdera programmet. I proposition 1991/92:16 uttalades att en samlad bedömning borde göras utifrån kriterierna *”inomvetenskaplig betydelse, vetenskaplig kvalitet, samhällsrelevans, långsiktig kompetensuppbyggnad, mångvetenskaplighet och koncentration inom ramen för fastställda teman”*.

I 1996/97 års forskningspolitiska proposition uttalade regeringen förväntningar om att få en bedömning av *forskningens resultat och spridning samt om den organisation som föreslagits för programmet fungerat så som avsetts* (prop. 1996/97:5).

Vetenskapsrådet har i den PM som legat till grund för uppdraget till utvärderargruppen våren 2001, angivit att utvärderingen bör tillgodose *ett vetenskapligt, ett sektoriellt och ett forskningspolitiskt syfte*.

Den forskning som expertgruppen haft att utvärdera är, som framgår av tabellen på sid. 16, omfattande och komplex, såväl till sitt innehåll som till sin organisation. Det handlar om en forskningsverksamhet som sträcker sig över mer än tio år, med en total medelsram som uppgått till drygt 160 mkr och som i själva verket omfattar sex olika program, med skilda organisationer och ett varierande antal ingående delprogram och projekt. Genom sin allmänna uppläggning, med två centrumbildningar och tre storprogram, inbjuder programmet dessutom till kvasiexperimentella jämförelser vad gäller utfall och organisation.

Olika evalueringsmodeller

Eftersom det i den allmänna debatten förekommer olika uppfattningar om innebörden i utvärderingsbegreppet som sådant och om vilka frågor som är möjliga att besvara i olika typer av utvärderingar, vill expertgruppen inledningsvis i kort-

het redogöra för sin syn på uppdraget och de avgränsningar som gruppen funnit lämpliga att göra i fråga om utvärderingens syfte och genomförande.

Det pågår idag en mängd utvärderingsaktiviteter rörande forskning av olika slag runt om i världen. Utvärderingarna utgör viktiga instrument för att värna om kvalitet och integritet i den forskning som bedrivs med offentliga medel, samtidigt som de också fungerar som kontroll- och maktmedel i forskarsamhället. Det pågår också, både i Sverige och internationellt, inte minst i Europa, en debatt om värdet och betydelsen av olika utvärderingar, bland annat mot bakgrund av de kostnader och den forskartid de tar i anspråk. Utvärderargruppen önskar därför tydliggöra sin syn på olika utvärderingsmodeller och deras relevans för utvärderingen av FOS-programmet.

I internationella sammanhang används beteckningen *evaluering* ofta för verksamheter som kan ha ganska olika syften, utan att man alltid klart skiljer ut de krav dessa ställer på uppläggning och genomförande. Begreppet används t.ex. ofta synonymt, både för arbetet med att prioritera ansökningar om forskningsmedel, där bedömningarna görs i ett prognosticerande syfte, och för kartläggning och lägesbedömningar inom ett ämne eller kunskapsområde (*state of the art analyser*). Det används också med avseende på såväl produktivitetmätningar som kvalitetsbedömningar av den vetenskapliga produktionen i en given verksamhet (*ex post*) samt kausalt syftande analyser av den inverkan olika faktorer haft på den vetenskapliga produktionen. Expertgruppen har därför bedömt det lämpligt att i det följande redovisa de överväganden och avgränsningar som gjorts i dessa avseenden vid utvärderingen av FOS-programmet.

Syftet med utvärderingen av FOS-programmet är som redan framgått att värdera de bidrag som programmet lämnat under perioden 1992-2002, dels i förhållande till den vetenskapliga utvecklingen inom de aktuella kunskapsområdena, dels i förhållande till samhällets behov av ny kunskap. Många av de utvärderingar som görs i internationella sammanhang *handlar om rangordnande jämförelser eller betygsättningar*, som har till främsta syfte att kunna användas som urvalsinstrument i samband med resursallokering vid konkurrens om forskningsmedel, forskare och studenter. Expertgruppen har inte uppfattat detta som ett primärt syfte för den aktuella utvärderingen, utan har i stället sett det som sin främsta uppgift att bidra med ett underlag för kvalitetssäkring och forskningspolitiska bedömningar.

De utvärderingar som tidigare utförts av HSFR och nu tagits över av Vetenskapsrådet har i de flesta fall gällt ämnesutvärderingar. Det kan därför finnas skäl att något uppehålla sig vid skillnaderna mellan en *programutvärdering* och en traditionell *ämnes- eller disciplinutvärdering*. Disciplinutvärderingarna har som främsta syfte att göra en *state of the art* bedömning, dvs. en lägesbeskrivning av

forskningen och resursläget inom en viss disciplin eller ett helt kunskapsområde, utan att specifikt bedöma utfallet av olika satsningar. Det handlar om en lägesbedömning, i ett här och nu perspektiv, för att få en bild av forskningsprofiler och underlag för överväganden om behovet av strukturella åtgärder, internt utvecklingsarbete och resursförstärkningar till området som sådant.

En *programutvärdering* syftar till att bedöma utfallet av vissa aktiva, målstyrda insatser under en given tidsperiod. En bedömning av den betydelse dessa insatser haft för kunskapsutvecklingen inom ett programområde förutsätter i princip att det finns en lägesbeskrivning av tillståndet i utgångsläget. Någon sådan initial lägesbeskrivning av kunskapsläget finns inte att relatera till när det gäller FOS-programmet. Ingenting hindrar naturligtvis att man inom ramen för en programutvärdering ex post, också bygger in en kartläggning av det generella kunskapsläget vid utvärderingstillfället, i ett framåtsyftande perspektiv. Med hänsyn till det vida område som faller in under beteckningen "Forskning om offentlig sektor" och det omfattande arbete som skulle krävas för en sådan inventering, har expertgruppen inte bedömt det realistiskt att planera in någon kartläggning av området som helhet inom den tidsram som givits för uppdraget. Sådana generella lägesbedömningar hör enligt expertgruppen främst hemma i inledningsfasen till framtida programsatsningar, där lämpliga områdesavgränsningar kan göras utifrån preliminära problemformuleringar och prioriteringar.

Forskningsprogram som initieras för att möta externa kunskapsbehov är, till skillnad från disciplinutvärderingar, ofta *mångvetenskapliga*. Det gäller också FOS-programmet. Detta påverkar valet av vetenskapliga bedömningskriterier. Det innebär bl.a. att det inte är självklart att samma bedömningsgrunder och kriterier är tillämpbara i programmets olika delar. Det betyder också att inomvetenskaplig relevans och kvalitet måste vägas mot de ev. bidrag till mångvetenskaplig kunskapsutveckling och kompetensuppbyggnad som programmet genererat. Det innebär vidare att det ställs speciella krav på utvärderarna, när det gäller kalibreringen av de vetenskapliga bedömningarna vid granskningen av olika delprogram. FOS-programmet omfattar dessutom olika typer av stödinsatser, t. ex. miljöstöd respektive rörliga medel i form av projektbidrag, vilket innebär att både skillnader och förekomsten av synergieffekter mellan olika stödformer måste uppmärksammas.

Uppdragets genomförande

Tidsramar och kansliresurser

Expertgruppen sammankallades till ett förberedande möte i april 2001, varvid gruppen enades om att utse Guje Sevón till ordförande. Vid sitt första möte i maj 2001 konstaterade gruppen att en förutsättning för ett arbete av den omfattning som förelåg var att en kansliresurs i form av en kvalificerad sekreterare på halvtid kunde ställas till gruppens förfogande. Gruppen begärde därför att Birgit Arve-Parès, som medverkat i beredningen av utvärderingsuppdraget och dessutom hade god inblick i programmet, skulle lösöras från sina ordinarie arbetsuppgifter för att biträda gruppen.

Arbetet planerades med inriktning på att lämna en slutrapport i november 2002. Sedan det visat sig att forskningsrådet hade svårigheter att de facto frigöra de kansliresurser som uppdraget krävde och att utvärderingsuppdraget dessutom var mer omfattande än vad som kunde förutses, har rapporten kommit att fördröjas med drygt tre månader i förhållande till den ursprungliga planen.

Avgränsning av uppdraget

Utvärderargruppen diskuterade vid sitt första möte förutsättningarna för att avge en delrapport om det statsvetenskapliga disciplinprogrammet redan i september 2001. Gruppen, som påbörjat sitt bedömningsarbete endast fyra månader före detta datum konstaterade härvid att det varken av tidsmässiga eller sakmässiga skäl var möjligt att avge en delrapport vid den angivna tidpunkten. Uppdraget att utvärdera FOS-programmet som helhet och att värdera inte enbart kvaliteten i den forskning som bedrivits inom programmet, utan även göra en forskningspolitisk bedömning av den verkan olika stödformer hade haft, gjorde det enligt gruppen olämpligt att bryta ut en enskild del ur programmet för förtida avrapportering. Även en vetenskaplig kvalitetsgranskning bedömdes olämplig att genomföra innan den mångvetenskapligt sammansatta bedömargruppen hunnit ta gemensam ställning till de metodfrågor som uppdraget rymde samt ta ställning till de bedömningskriterier som skulle ligga till grund för utvärderingen som helhet. Expertgruppen klagade därför att man inte ansåg sig kunna medverka i framtagningen av en partiell utvärdering av det åsyftade slaget. Programgruppen för FOS rekommenderade med anledning härav att Vetenskapsrådet skulle inge en lägesrapport med en redovisning av arbetsläget i utvärderingen och de skäl som expertgruppen angivit. En lägesrapport med detta innehåll ingavs av Vetenskapsrådet till regeringen i oktober 2001⁶.

⁶ PM med lägesrapport om Vetenskapsrådets utvärdering av FOS-programmet 2001-10-16.

Bedömningsunderlag

Underlag för gruppens bedömningar har varit en enkät för självvärdering med bifogade personalförteckningar och litteraturlistor, ett av forskargrupperna själva gjort urval av publikationer, ljudbandsinspelade möten med forskargrupperna samt administrativa rapporter och handlingar från HSFR:s arkiv.

På grund av FOS-programmets omfattning och komplexitet bedömde expertgruppen det nödvändigt att planera för en ganska lång period av materialinsamling, med etappvisa möten med de olika forskargrupperna.

I de självevalueringar som begärdes in ombads grupperna att redovisa sina mål och resultat, sin organisering och utveckling över tid samt erfarenheter och bedömningar av programmets utfall i positiva och negativa termer. Enkäten var identisk för disciplinprogrammen och centrumbildningarna och skickades ut i en lätt modifierad form till forskargrupperna i Stat-Människaprogrammet.

Enkäten följdes sedan upp genom möten med forskargrupperna i de olika delprogrammen under perioden november 2001 till maj 2002. Syftet med dessa möten var dels att ställa kompletterande frågor om innehållet i och slutsatserna av den forskning som bedrivits, dels att få en fylligare bild av forskargruppernas erfarenheter av arbetet inom programmet och av dynamiken och utvecklingen inom respektive forskargrupp samt av gruppens relationer till omvärlden.

Från gästforskarprogrammet vid SCASSS har utvärderargruppen haft tillgång till administrativa handlingar samt verksamhetsredovisningar, inklusive publikationslistor för forskare med inriktning på relevanta forskningsområden som vistats vid kollegiet med eller utan finansiering från FOS-programmet, ingivna i samband med ett möte med kollegiets ledning i maj 2002.

Kvalitetssäkring

I samband med inbjudningarna till expertgruppens möten med forskargrupperna uttryckte gruppen önskemål om att ett representativt deltagande av företrädare för olika delar av respektive forskningsprogram skulle delta i mötet. I något fall förekom svårigheter att engagera de forskare som lämnat programmet för flera år sedan. Expertgruppen har i dessa fall i efterhand genom egna kontakter kompletterat den information som lämnades vid forskarmötena.

Eftersom utvärderingens syfte varit att inte enbart granska den vetenskapliga kvaliteten i den forskning som bedrivits utan även att relatera utfallet i programmets olika delar till de skiftande förutsättningar som givits, har gruppen försökt att så långt möjligt skaffa sig en överblick över de förutsättningar som gavs vid olika tidpunkter och av olika aktörer i den process som verksamheten genomgått under de elva år som programmet funnits. Detta arbete har krävt ett

fortlöpande och tidskrävande återsökningsarbete i urkundstexter och administrativa handlingar, som av tidsskäl inte kunde planeras in och dessutom var svåra att förutse i utgångsläget.

Ett problem som också sammanhänger med FOS-programmets komplexa karaktär är att de delprogram som utvärderats befinner sig i mycket olika stadier av forskningsprocessen. Det företagsekonomiska programmet avslutades för fem år sedan, medan det i ett av delprogrammen inom Stat-Människa-programmet, till följd av sjuk- och föräldraledigheter återstod nära två år av projekttiden vid tidpunkten för utvärderingen. De litteraturförteckningar som ingavs 2001 ger därför en delvis ofullständig bild av flera av delprogrammen. Måttidpunkten är med andra ord inte densamma i förhållande till forskningsprocessen i de olika delprogrammen.

Flera av forskargrupperna har redovisat och även skickat in publikationer vid senare tillfällen under utvärderingens gång. Gruppen har emellertid i den vetenskapliga bedömningen av forskningen i respektive program grundat sig på de publikationer som ingavs i samband med självevalueringen och vid mötet med forskargrupperna. Tillkommande litteratur har omnämnts i allmänna termer när gruppen bedömt detta vara påkallat.

Ytterligare ett problem har varit de överlappningar som förekommer mellan olika delprogram och som sammanhänger med att de medverkande forskarna i vissa fall varit engagerade inom flera av delprogrammen. De mätproblem som uppträder gäller överlappningar såväl av innehållet i redovisade litteraturlistor som i avgränsningen av medarbetare i respektive delprogram. När det gäller avgränsningen av medverkande forskare i de olika delprogrammen är spännvidden stor mellan å ena sidan de forskare som kontinuerligt haft sin huvudsakliga försörjning inom programmet och forskare som varit knutna till miljön och deltagit i seminarier och andra aktiviteter, men som i programmets budget manifesterar sig främst genom publikationer, som till största delen utarbetats inom tjänster, som varit finansierade utanför programmet.

I ett produktivitetssynpunkt utgör detta ett mättekniskt dilemma. Ur vetenskaplig synpunkt kan det, beroende på forskningens kvalitet, samtidigt ses som en synergieffekt och en forskningspolitisk vinst som svarar upp mot programmets målsättning. Expertgruppen har i sina bedömningar uppmärksammat denna problematik och bemödat sig om att ge den en adekvat tolkning utifrån situationen i respektive fall.

Dessa problem, vad gäller bedömningsunderlagets kvalitet, som sammanhänger med FOS-programmets och utvärderingsuppdragets komplexitet, var svåra att förutse i utvärderingens planeringsskede. De uppträder som metodproblem som kommenteras på annat håll i rapporten. De redovisas i

detta sammanhang endast för att synliggöra de ingående diskussioner och det kontrollarbete det föranlett under arbetets gång.

Ytterligare en kommentar kan vara på plats i detta sammanhang. De överläggningar som hållits med forskargrupperna har spelats in på band. Ett relativt stort arbete har lagts ner på att få läsbara utskrifter från banden, i syfte att ge samtliga ledamöter i expertgruppen tillgång till ett enhetligt underlag för den sammanvägning av olika aspekter som gjorts vid bedömningen av respektive delprogram. Gruppens ambition har varit att värdera forskningen i de olika programmen efter samma kriterier. Beroende på delprogrammets delvis mycket olika karaktär har det dock varit påkallat att ibland göra vissa avsteg från denna princip.

Som ett led i kvalitetssäkringen har gruppen slutligen också remitterat ett preliminärt utkast av utvärderingsrapporten till forskargrupperna i programmet och bett dem inkomma med rättelser och kommentarer, i avsikt att eliminera ev. fel och missförstånd som beror på ofullständig information och ev. brister i bedömningsunderlaget. Gruppen har velat försäkra sig om möjligheten att vid sin slutliga justering av utvärderingsrapporten kunna beakta de synpunkter som framförts.

Avhållna möten

Gruppen har hållit totalt elva möten. Två institutionsbesök har gjorts, på Score vid Stockholms universitet och CEFOS i Göteborg. Övriga möten har hållits i Vetenskapsrådets lokaler. Mötestiderna har varierat mellan en och två dagar.

Bedömningskriterier och metodfrågor

Generella utgångspunkter

Regeringens (och riksdagens) förväntningar

FOS-programmet initierades som en bred och långsiktig satsning för att stärka grundforskningen om den offentliga sektorn och främja kunskapsutvecklingen om den offentliga sektorns utveckling och förnyelse.

I samband med programmets tillkomst bedömde regeringen det angeläget att programmet utvärderades med avseende på

”forskningens inomvetenskapliga betydelse, vetenskaplig kvalitet, samhällsrelevans, långsiktig kompetensuppbyggnad, mångvetenskaplighet och dess koncentration inom ramen för de fastställda teman”. (Prop. 1991/92:16).

Expertgruppens tolkning av uppdraget

I den PM som lades till grund för uppdraget till utvärderargruppen våren 2001, angavs att utvärderingen borde ha åtminstone tre syften: ett vetenskapligt, ett sektoriellt och ett forskningspolitiskt.

I fråga om utvärderingens inriktning och innehåll sägs vidare att utvärderingen bör omfatta programmet som helhet och gälla såväl de enskilda programmen som helheten, samt att den bör omfatta granskning och bedömning av

- a) den *vetenskapliga produktionens* omfång och kvaliteter
- b) verksamhetens *samhällsrelevans* i termer av bidrag till kunskapsutvecklingen inom området, resultatspridning och sektorskontakter
- c) verksamhetens *forskningspolitiska relevans* i termer av kompetensuppbyggnad inom området och erfarenheter av olika organisations- och styrformer.

Utvärderingens olika syften ställer enligt expertgruppen delvis skilda krav vad gäller bedömningsunderlag. I det följande redovisas därför de bedömningsgrunder som enligt gruppen aktualiseras i respektive utvärderingsperspektiv.

Grunder för den vetenskapliga bedömningen

Det vetenskapliga utvärderingsperspektivet handlar enligt uppdragsbeskrivningen om att granska programmets bidrag till teori och metodutveckling när det gäller forskning om offentlig sektor samt bedöma forskningsområdets starka och svaga sidor.

Underlaget för expertgruppens vetenskapliga granskning har utgjorts av den vetenskapliga produktion som redovisats i forskargruppernas självvärderingsrapporter och litteraturlistor samt det urval publikationer som skickats till utvärderargruppen för läsning. Även information som givits i utfrågning av medlemmar i forskargrupperna har bildat underlag. Underlaget har granskats med avseende på vetenskaplig ambitionsnivå och kvalitet. Avgörande för gruppens bedömning har varit i vad mån de arbeten som redovisas

- uppfyller *etablerad inomvetenskaplig standard och praxis i det svenska vetenskapsområdet*,
- kan betraktas som *teoretiskt, metodologiskt och/eller empiriskt nyskapande*,
- *relaterar till och förmår att hävda sig i den internationella debatten* inom sina respektive områden.

Den vetenskapliga bedömningen kan således i stort sägas grunda sig på en skala i tre steg: *trivial – innovativ – internationellt slagkraftig forskning*. Gruppen har härvid, utöver sina bedömningar vid läsningen av ingiven litteratur, också betraktat förekomsten av externfinansiering via ett vetenskapligt forskningsråd som ett standardiserat mått på innovativ förmåga och förekomsten av peer-review granskad publicering i utländska tidskrifter som ett uttryck för internationell slagkraft.

Förmågan att finna *extern finansiering* betraktas i regel som ett framgångskriterium och ett uttryck för att den forskning som bedrivs kan hålla god kvalitet. I beviljningen av anslag till centrumbildningarna byggde regeringen explicit på principen att själva forskningsverksamheten vid centra skulle kunna finansieras genom externa forskningsbidrag. Syftet var att skapa en grund för kontinuerlig extern kvalitetsprövning av forskningen vid centret och att låta dess utveckling styras av kvaliteten i de projekt som forskarna initierar.

Kravet på tilläggsfinansiering innebär emellertid samtidigt att programmets administrativa gränser blir otvetygligare och att det blir svårt att vid en utvärdering avgöra vilka resultat som ska tillskrivas programmet som sådant och vad som är ett resultat av annan finansiering. Det är ofta också svårt att administrativt skilja ut vad en forskare i ett visst program burit med sig in i programmet från tidigare verksamheter, vad han eller hon gör inom programmets ram, eller inom ramen för en parallell finansiering, eller när forskarens investeringar i framtida försörjningsmöjligheter tar tid och uppmärksamhet från ett pågående program. Denna situation blir än mer accentuerad i tider av resursbrist, om forskarna tvingas ägna mycket tid åt att söka forskningsmedel för att trygga den fortsatta verksamheten. En avgörande fråga är här om externfinansieringen har förstärkt forskningen inom programmet och skapat ett mervärde i denna eller om den i

stället lett till en splittring av resurserna på sidoordnade aktiviteter och försakat en fragmentering av forskningens fokus.

Grunder för bedömningen av samhällsrelevans

Enligt uppdragsbeskrivningen handlar det sektoriella utvärderingsperspektivet om att *bedöma i vad mån resultaten nått ut och kunnat bidra till en önskad kunskapsuppbyggnad och kompetensutveckling inom berörda sektorer*, dvs i vad mån den forskning som bedrivits kommit till nytta för verksamheten inom den offentliga sektorn.

Begreppet samhällsrelevans bör, enligt expertgruppen, inte handla enbart om normativ och preskriptiv forskning utifrån förvaltningspolitiska perspektiv utan också om en allmänpolitisk bedömning av samhällsnyttan i ett vidare och mer långsiktigt, samhällskritiskt perspektiv. Detta överensstämmer också med den inriktning som avsågs i de ursprungliga måldokumenterna, där *folkstyrelse, förvaltning och problemlösning* pekades ut som de kunskapsområden som programmet var avsett att främja. Expertgruppen använder därför i rapporten begreppet *allmänpolitiskt* perspektiv som ett synonymt och överordnat begrepp för ett *sektoriellt* perspektiv, när det gäller frågan om huruvida forskningsresultaten kunnat nå ut och ha en inverkan på den offentliga sektorn och dess verksamheter i vid bemärkelse, antingen direkt, eller via den allmänna debatten, såvida det inte finns särskild anledning att precisera sammanhanget.

Valet av utgångspunkt för en bedömning av *samhällsrelevans* är inte självklart. Frågan är bl.a. i vad mån resultatens samhällsnytta ska bedömas i förhållande till de kunskapsbehov som identifierades när programmet kom till, då vare sig dagens informationsteknologi eller det svenska medlemskapet i EU präglade den offentliga sektorns vardag, eller till den nytta de bedöms kunna ha i dagens samhälle. Gruppen har i sina bedömningar försökt att beakta båda dessa perspektiv, dvs dels i vad mån programmet uppfyllt de intentioner som fanns vid starten, dels i vad mån forskningen bidragit till att ställa nya och aktuella frågor i fokus.

En annan aspekt som rör samhällsnyttan gäller möjligheten att retrospektivt bedöma vilken spridning och inverkan forskningsresultaten haft på samhällsdebatten och/eller ansvariga beslutsfattare inom den offentliga sektorn. Att analysera den spridnings- och påverkansprocess som skett är i sig en intressant och angelägen uppgift. Det utgör dock en självständig forsknings- eller utredningsuppgift av sådan omfattning att den ej bedömts möjlig eller meningsfull att försöka genomföra inom ramen för det aktuella utvärderingsuppdraget. De relevansbedömningar som gjorts, grundar sig därför främst på de strategier för resultatspridning och kompetensuppbyggnad som redovisas av forskargrupp-

perna samt på expertgruppens egen samlade kompetens att bedöma samhällsnyttan och relevansen i den forskning och kompetensuppbyggnad som skett i olika delar av programmet. Skillnaderna i utgångspunkter mellan dessa gör dock att någon strikt enhetlig måttstock över hela fältet inte kunnat användas.

Vid bedömningen av programmet ur ett sektoriellt/allmänpolitiskt perspektiv har expertgruppen således utöver den vetenskapliga bedömningen vägt in en bedömning av

- *forskningens samhällsrelevans*, i bemärkelsen att den tar upp väsentliga problem inom offentlig sektor och/eller frågeställningar av mer allmänpolitisk karaktär,
- förekomsten av en medveten och aktiv *strategi för att föra ut forskningsresultaten* till relevanta målgrupper.
- forskningens *koncentration inom valda teman*, i termer av samordnade forskningsinsatser och strategier för kunskaps- och kompetensutveckling.

Grunder för den forskningspolitiska bedömningen

Det handlar här enligt uppdragsbeskrivningen om att bedöma erfarenheterna av den valda programorganisationen som forskningspolitiskt instrument, såväl i fråga om de olika delprogrammen som för programmet som helhet.

Som grund för den forskningspolitiska bedömningen har expertgruppen, utöver granskningen av den vetenskapliga produktionen, försökt att även värdera programmets långsiktiga betydelse för kunskapsutvecklingen inom området, såväl i ett inomvetenskapligt som i ett mångvetenskapligt perspektiv, samt de bidrag programmet lämnat till en långsiktig *kompetensuppbyggnad för fortsatt forskning* om den offentliga sektorn.

Liksom när det gäller bedömningen av samhällsnyttan, har expertgruppen inte bedömt det möjligt att inom utvärderingsuppdragets ram göra någon empirisk studie av vilka avtryck programmet har lämnat i vetenskapssamhället. Den forskningspolitiska bedömningen av FOS-programmet har därför främst grundat sig på de strategier och aktiviteter som redovisats av forskargrupperna i fråga om

- *inomvetenskaplig återkoppling*, t.ex. genom institutionella arrangemang och/eller aktivt deltagande i inomvetenskapliga debatter och fora
- *mångvetenskapligt samarbete* och ev. bestående resultat härav
- *aktiva insatser för resultatspridning och kunskapsöverföring* till relevanta målgrupper
- medverkan i *långsiktig kompetensuppbyggnad*

Expertgruppens bedömning grundar sig således såväl när det gäller forskningens samhällsrelevans som dess forskningspolitiska bidrag i första hand på

en bedömning av de strategier och aktiva insatser som forskargrupperna redovisat med avseende på de mål och intentioner som angivits i statsmakternas måldokument, i forskningsrådets överväganden och i forskargruppernas egna programplaner.

I den forskningspolitiska granskningen har även ingått en värdering av redovisade organisatoriska förhållanden och förutsättningar vid genomförandet av programmet. Vissa av dessa är av generell karaktär, andra gäller mer specifikt FOS-programmet som sådant, medan åter andra gäller enskilda delar av programmet. Programmets uppbyggnad har möjliggjort en viss jämförelse mellan de olika delprogrammen och en diskussion om de skillnader som framkommit. De ingående delprogrammen är samtidigt så särpräglade att det är svårt att dra generella slutsatser på grundval av dessa jämförelser. Utfallet i de olika delprogrammen har styrts av ett antal samverkande faktorer på olika nivåer i den specifika kontext där de vuxit fram. Att uttala sig om den relativa betydelsen av dessa faktorer är en grannliga uppgift. De slutsatser och lärdomar som expertgruppen trots detta tycker sig kunna dra av FOS-programmets erfarenheter grundar sig därför också på expertgruppens samlade forskningspolitiska erfarenheter och breda vetenskapliga kompetens.

Bedömningskriterier

Expertgruppen har i sina bedömningar utgått från ambitionen att så långt möjligt tillämpa enhetliga kriterier över samtliga delprogram. Samtidigt måste bedömningarna utgå från de mål och utgångspunkter som gällt i varje enskilt fall. Detta har inneburit att olika aspekter har måst vägas in vid sidan av de operationella definitioner som gruppen enats om som generella bedömningskriterier. De specifika metodöverväganden som gjorts i olika delprogram redovisas i anslutning till presentationen av ifrågavarande program. I det följande redovisas de generella bedömningskriterier som gruppen lagt till grund för sina bedömningar samt några av de metodöverväganden som gruppen gjort i anslutning till dessa.

Vetenskaplig kvalitet

Bedömningen av forskningens vetenskapliga kvalitet handlar enligt expertgruppen *dels* om i vad mån det vetenskapliga arbetet lever upp till en acceptabel *standard* med avseende på teori, metod och empiri, *dels* om i vad mån forskningen är *nyskapande* i bemärkelsen att den lämnat bidrag till kunskapsutvecklingen i form av ny empiri, fördjupad teoretisk förståelse och/eller metodutveckling.

Viktiga bidrag till kunskapsutvecklingen handlar ofta om att formulera fruktbara frågor, snarare än att söka svar på mer eller mindre oreflekterat/spontant ställda frågor. Förmågan att ställa nya frågor, förankrade i relevanta idétraditioner och teoretiska perspektiv och i en stringent metodanalys leder i lyckosamma fall både till metodutveckling och ny kunskapsutveckling. Den vetenskapliga kvaliteten bör därför bedömas med avseende både på *forskningsresultatens innovativa värde* i ett nationellt och internationellt perspektiv, och på *förmågan att förmedla och stimulera till en reflekterad utveckling av tidigare kunskap* och omvärdering av rådande paradigmer.

En viktig måttstock när det gäller vetenskaplig kvalitet är också i *vad mån forskarna nått ut i den inhemska och internationella debatten* och i vad mån de där haft en röst som hörts och aktivt påverkat denna. FOS-programmets vetenskapliga frågor har en internationell karaktär, vilket gör det viktigt att den svenska debatten sätts in i ett internationellt och inte minst europeiskt perspektiv.

Vid bedömningen *på programnivå* har gruppen utgått *dels* från vissa kvalitetsindikatorer, såsom förmågan att i vetenskaplig konkurrens dra in *externa forskningsmedel, peer-review baserad publicering* och grad av *internationell synlighet och medverkan i internationell debatt, dels* från redovisade *konklusioner, perspektiv och frågor i förlängningen av de egna forskningsresultaten*, sådana de framkommit i forskargruppernas självvärderingar och vid de utfrågningar som ägt rum. Däremot har expertgruppen bl.a. av arbetsekonomiska skäl avstått från att använda sig av olika citeringsindex, eftersom dessa i regel kräver ganska omfattande arbetsinsatser för att säkra kvaliteten och dessutom hittills ofta har en slagsida mot anglo-amerikansk litteratur.

Kommentarer:

Det är inte självklart vilken norm som skall läggas till grund för bedömningen av forskningens kvalitet och bidrag och vad som är rimligt att begära av en satsning av FOS-programmets omfattning. En naturlig utgångspunkt är forskarnas egna föreställningar om vad de vill uppnå och ser som rimligt att uppnå sådana dessa uttryckts i de forskningsplaner som accepterats av bidragsgivaren.

Ambitionsnivån i forskningsprogrammets forskningsplaner är emellertid inte alltid explicit uttryckt eller tillräckligt operationaliserad. Valet av standard för bedömningen av forskningsinsatserna baseras också på en generell bedömning av vilka bidrag de olika delprogrammen kan förväntas ge och vilka skillnader som är rimliga att förvänta sig mellan forskningsläget före och efter avslutat delprogram. Vilka teoretiska, metodologiska och empiriska kunskapsbidrag bör man t.ex. förvänta sig av verksamhe-

ten vid en centrumbildning efter tio år eller av en femårig satsning på disciplinprogram, mot bakgrund av att intresset för och aktualiteten i de forskningsfrågor som låg till grund för statsmakternas satsningar kan ha förändrats över tiden?

Bedömningen av internationaliseringsgraden kräver en särskild kommentar. En aktiv medverkan i det internationella forskningssamtalet på ett sätt som innebär både att man tar del av och låter sig influeras av och att man aktivt bidrar till internationell teoriutveckling är ett ideal som alla forskare och forskningsprogram bör sträva mot, oavsett disciplin, även om detta ideal kan te sig svårt att uppnå. Det finns flera omständigheter som talar för att ett sådant ideal också bör vara ett mål att eftersträva för ett forskningsprogram, som finansieras av ett vetenskapligt forskningsråd. Svensk forskning i allmänhet är väl integrerad i ett internationellt utbyte som bygger på forskarnas egna internationella ambitioner och nätverk. Ett program som handlar om utvecklingen av den offentliga sektorn har en uppenbar forskningsmässig relevans också utanför Sveriges gränser. De empiriska analyserna och teoretiska slutsatser som kan dras av svenska erfarenheter har därför en betydelse som överskrider det lokala eller nationella svenska intresset. Mot bakgrund av ett ökat omvärldsberoende, inte bara i Sverige, utan i alla länder, är det angeläget att svenska erfarenheter aktivt förs ut och kan ingå i underlaget för internationell teoriutveckling.

Vid bedömningar av *internationaliseringsgraden* används ofta mått som indirekt kan sägas beskriva positioner på en skala. I den ena änden återfinner man forskning i samarbete med utländska kollegor, t.ex. i komparativa studier och forskning som har uppmärksammats i den internationella forskningsdebatten. I nästa kategori finns forskning som resulterat i publikationer i välrenommerade internationella tidskrifter och akademiska förlag, vilket vanligen ses som ett uttryck för internationell genomslagskraft. Enbart förekomsten av publikationer på ett främmande språk, i synnerhet på engelska, kan emellertid inte omedelbart tas till intäkt på att forskningen är internationaliserad. Dessa kan, men behöver inte alltid nå fram till en internationell publik. Till samma svårbedömda kategori hör också accepterade skriftliga bidrag vid internationella konferenser, eller arrangerandet av sådana konferenser. För att bedöma om en sådan aktivitet skall ses som exempel på forskning som blivit del i en internationell debatt krävs tilläggsinformation. Bl.a. krävs information som ger garantier för att de redovisade insatserna utsatts för kritisk granskning, exempelvis genom ett peer-review förfarande, som visar att de håller en erkänd kvalitet. Den information som lämnats i forskargruppernas självevalueringar

om deltagande i internationella konferenser är således inte självklart en tillräcklig grund för att kunna konstatera att forskningen rönt internationell uppmärksamhet.

Det är viktigt att påpeka att också nationella studier, som inte har internationella ambitioner, bör göras till föremål för kritisk granskning, både av sakkunnig expertis inom de tillämpningsområden som kan vara aktuella, och av det nationella forskarsamhället. De har ett värde både för utvecklingen inom berörda samhällssektorer och för den nationella forskningsdebatten. Samma krav på kvalitetsgarantier för att kunna bedöma forskningens genomslagskraft gäller också för konferensdeltagande och andra publikationer.

Inomvetenskaplig betydelse

Den inomvetenskapliga betydelsen är självfallet kopplad till den vetenskapliga kvaliteten. Viktiga för den inomvetenskapliga utvecklingen är naturligtvis både den kompetensuppbyggnad som skett inom programmet och de samarbetsrelationer som byggts upp med andra discipliner och med forskare i utlandet. Dessa aspekter behandlas dock som självständiga dimensioner i bedömningen av de olika programmen och tas inte upp här.

Expertgruppen har inte haft möjlighet att värdera, annat än i generella termer och på grundval av sin egen kännedom om svensk forskning, vilka inomvetenskapliga återverkningar forskningsresultaten från programmet haft inom forskarnas egna discipliner i ett mer långsiktigt perspektiv. En generell aspekt gäller dock i vilken mån programsatsningarna lett till ett ökat inomvetenskapligt intresse och en ökad legitimitet för forskningsområdet som sådant.

Expertgruppens bedömningar har huvudsakligen grundat sig på den information som gruppen kunnat få vad gäller forskargruppernas *institutionella kopplingar* till den egna moderdisciplinen och i vad mån det i programmen funnits någon *medveten policy eller verksamhet för att föra ut forskningsresultaten i inomvetenskaplig undervisning och debatt*. Även här gäller dock att svårigheten att avgränsa programgruppernas personkrets resulterar i något osäkra bedömningar. Underlaget för gruppens bedömningar är främst forskargruppernas självvärderingar och expertgruppens utfrågningar av forskargrupperna.

Mångvetenskaplighet

Mångvetenskapligt forskningssamarbete kan motiveras av en önskan att få en allsidig belysning av ett gemensamt problemfält med bidrag från olika discipliner. Det är ofta fallet när olika sektorföreträdare önskar få ett verksamhetsområde belyst av vetenskapssamhället. En mångvetenskaplig genomlysning kan

resultera i ett bredare underlag för praktiska åtgärder och politiska beslut, vilket ger ökad samhällsrelevans åt denna forskning.

Mångvetenskapligt samarbete kan emellertid också lägga grunden för gränsöverskridande möten som leder till genuin tvärvetenskap, i bemärkelsen teoretisk integrering och metodutveckling. Erfarenheten visar att ny kunskap ofta uppstår i gränsområdena mellan etablerade discipliner. En mångvetenskaplig forskningsmiljö kan därför också stimulera till vetenskaplig förnyelse och utveckling i form av tvärvetenskapliga synteser.

Både mångvetenskaplig och tvärvetenskaplig forskning kan således ha såväl samhällsrelevans som hög vetenskaplig potential. Det främsta vetenskapliga värdet av mångvetenskapligt samarbete, knyter sig till frågan i vad mån samarbetet resulterat i genuint tvärvetenskapliga landvinningar och epistemologisk förnyelse. Expertgruppen har därför i sina bedömningar funnit det angeläget att reservera användningen av begreppet *tvärvetenskap* till den senare nivån av *genuint gränsöverskridande integrering av begrepp och forskningsansatser*, samtidigt som vi konstaterar att genuin tvärvetenskap i denna betydelse rent generellt är sällsynt och därför inte är något man har speciell anledning att förvänta sig av programmet som sådant.

Det finns emellertid anledning att peka på att även i de fall då ingen gränsöverskridande integrering förekommer så innebär konfrontationen mellan olika perspektiv och synsätt ofta en utmaning som leder till en ökad medvetenhet om egna grundantaganden som annars tas för givna. Ett mångvetenskapligt möte i fokuseringen på ett gemensamt kunskapsobjekt kan därför leda till en inomvetenskaplig kompetensutveckling och kvalitetshöjning av den forskning som bedrivs i mångvetenskapliga miljöer. En förutsättning är dock, liksom i allt mångvetenskapligt samarbete, att de medverkande forskarna har ett tillräckligt förfäste i den egna disciplinen för att veta var gränserna går och kunna pröva hållfastheten både i egna och andras grundantaganden.

Det finns således en stor spännvidd i det mångvetenskapliga samarbetet alltifrån parallella aktiviteter kring ett gemensamt kunskapsobjekt, till konfrontationer mellan olika vetenskapliga perspektiv som kan leda till inomvetenskaplig förnyelse och/eller konsolidering, men också till samordnade och integrerade forskningsansatser och slutligen även till genuin tvärvetenskap i bemärkelsen utveckling av gränsöverskridande begrepp. Samma spännvidd kan för övrigt finnas även inom en disciplin, där det finns olika skolbildningar och traditioner.

Underlag för gruppens bedömningar av mångvetenskapligheten är dels den vetenskapliga produktion som forskargrupperna redovisat, dels de erfarenheter och synsätt som framkommit i självvärderingarna och i mötena med forskargrupperna.

Kommentarer:

FOS-programmen har kännetecknats av pluralism i mer eller mindre hög grad. Detta har inneburit att problemställningar, forskningsperspektiv, den teoretiska basen, metoder och typ av data har varierat inom ett och samma program. Det kan medföra att forskningen framstår som fragmenterad och att programmets bidrag i ett helhetsperspektiv blir oklar och svårbedömd.

En fragmentering av forskningen bör inte förväxlas med mångvetenskaplighet. En utgångspunkt för att tala om mångvetenskaplighet är att det finns ett gemensamt fokus och ett gemensamt kunskapsobjekt, som forskarna nalkas från olika utgångspunkter och med olika angreppssätt. Vid en fragmentering handlar det snarast om att kunskapsobjekten skiljer sig åt och att forskningen saknar sådana beröringspunkter och gränssnitt att en integrering av forskningsresultaten i en samlad kunskapsbild ter sig avlägsen. En mångvetenskaplig forskningsmiljö bör därför, enligt expertgruppen, kunna belysa ett gemensamt problemkomplex från olika utgångspunkter på ett meningsfullt sätt. Den koncentration av forskningsresurserna som regeringen önskade åstadkomma med FOS-satsningen blir verkningfull först när det finns meningsfulla kopplingar och skärningspunkter mellan de olika forskningsinsatser som ingår.

Samhällsrelevans

Samhällsvetenskaplig forskning och inte minst forskningen om den offentliga sektorn bör självfallet vara samhällsrelevant i den bemärkelsen att den tar upp väsentliga samhällsfrågor. För att betraktas som samhällsrelevant bör forskningen ha förmåga att generera frågor som *berör fenomen av betydelse i det lokala, nationella och internationella samhället*.

En central aspekt av samhällsrelevant forskning är dess förmåga att *påverka reflexiviteten* hos praktiker och andra icke-forskare. En viktig fråga är därför i vad mån det finns en ambition att påverka en viss praktikergrupp eller den allmänna debatten i Sverige. När forskningen gäller samhällsfenomen som har relevans också utanför Sverige, aktualiseras frågan om i vad mån resultaten sprids till miljöer utanför Sverige. En viktig grund för expertgruppens bedömningar är därför också i vad mån forskarna varit aktiva när det gällt att föra ut forskningsresultaten i den inhemska debatten och till en internationell publik.

Ytterligare en aspekt på samhällsrelevans är i vad mån forskningen resulterat i konkreta åtgärder med återverkningar på den offentliga sektorn, t.ex. organisationsförändringar, lagförslag mm. En förutsättning för att så ska ske är att forskningsresultaten får en adekvat spridning och att de görs tillgängliga för de avnämarentressen som ska omsätta resultaten i praktisk gärning och även för

medborgarna i stort. Att forskningsresultat görs tillgängliga är dock inte tillräckligt. Det kan men behöver inte leda till förändringar. Det måste också finnas en beredskap att ta emot forskningsresultaten på mottagarsidan, bland praktiker och beslutsfattare för att de ska resultera i praktiska åtgärder.

Expertgruppen har som nämnts i sin granskning av forskningen i de olika programmen inte kunnat göra någon bedömning av i vad mån forskningsresultaten nått ut till olika målgrupper och än mindre av hur de har tagits emot av berörda grupper, inom och utom landet. Bedömningen av samhällsrelevansen i den forskning som bedrivits i programmet grundar sig därför främst på de *frågeställningar som tagits upp*, samt de *strategier för resultatspridning* som redovisats av forskarna.

Kommentarer:

Ibland förekommer det föreställningar om en koppling mellan vetenskaplig kvalitet och samhällsrelevans, som innebär att den forskning som anses vara den bästa också uppfattas som den mest användbara. Detta är emellertid en missuppfattning. Den forskning, som ofta anses vara den mest användbara, nämligen den kortsiktigt samhällsrelevanta forskningen levererar ofta bekräftande och politiskt korrekta svar, medan den verkligt nydanande forskningen av hög vetenskaplig kvalitet, som använder stor energi på frågeformuleringarna och därvid ofta utgår från obekväma och politiskt inkorrekta frågeställningar däremot kan ha en långsiktig verkan, som gör att den har hög samhällsrelevans även om den inte svarar på de frågor som politikerna ställde vid en viss tidpunkt. Expertgruppen finner det därför viktigt att forskarna ges frihet att utforma frågeställningarna inom ramen för ett program och att de även ges möjlighet till omformuleringar under programmets gång.

Gruppen har i sin bedömning av samhällsrelevans beaktat i vad mån forskningen tagit upp väsentliga, samhällsrelevanta frågor och påverkat den offentliga debatten i Sverige, i Europa och internationellt. Samhällsrelevans behöver då inte kopplas endast till de frågeställningar som fanns när programmet etablerades utan kan snarare relateras till förmågan att under programmets verksamhetstid kontinuerligt och med kritisk distans till den aktuella debatten generera frågor som berör fenomen av betydelse för det lokala, nationella och internationella samhället. Forskargruppernas strategier och faktiska insatser när det gäller att förmedla sina resultat till omvärlden kan då ses som uttryck för en ambition att tillgodose programmets intentioner vad gäller forskningens samhällsrelevans.

Långsiktig kompetensuppbyggnad

En viktig grund för statsmaktens satsning på forskning om den offentliga sektorn var att främja en långsiktig kompetensuppbyggnad inom området. Effekterna av detta kan framträda på flera sätt och komma till uttryck på olika nivåer:

Kompetensuppbyggnaden kan ta sig uttryck i

- a) en förhöjd generell aktivitetsnivå inom området i fråga, t.ex. i form av ett ökat antal forskningsansökningar, fler forskningsprojekt, stipendier mm. Detta är en viktig aspekt, om än svår för expertgruppen att uttala sig om utifrån det material som stått till förfogande.
- b) en utveckling av individuella kompetenser. Ett operationellt mått på individuell kompetensuppbyggnad kan vara den grad i vilken de forskare som medverkat i programmet har gjort akademisk karriär, t.ex. blivit professorer. Ofta används antalet doktorander som rekryterats respektive doktorsavhandlingar som färdigställda, som operationell mått på de bidrag som en viss miljö har lämnat till utbildningen av en ny generation forskare inom området.
- c) etablerandet av en forskningsmiljö som främjar ett kontinuerligt kunskapsutbyte genom samarbete kring forskning om den offentliga sektorn. Expertgruppen har i sin bedömning huvudsakligen använt sig av de båda senare kriterierna.

Kommentarer:

Även om det är uppenbart att programsatsningarna till en del utnyttjats till att bland annat finansiellt stärka doktoranders arbetssituation är det dock svårt att avgöra i vilken utsträckning en satsning faktiskt resulterat i en examinerad doktor. Att en avhandling publicerats inom ett programs tidsram innebär inte nödvändigtvis att kompetensuppbyggnaden skall tillerkännas programmet. Det är t.ex. möjligt att avhandlingsarbetet i huvudsak utförts före programstarten. Detta är i och för sig inget ovanligt fenomen eller ens problematiskt för forskarsamhället, men kan för en forskningsevaluerare innebära vissa problem.

Delprogrammen har också *otydliga gränser* när det gäller engagerade forskare. Det är därför oklart hur man t.ex. skall bedöma insatser av forskare som finansierats utanför programmet, t.ex. vilken vikt som skall tillmätas en publikation av en forskare, som fått publiceringsstöd inom programmet, eller endast fått publiceringsstöd. Speciellt svårt är det att bedöma program som finansierar eller härbärgerar forskare som återfinns med samma eller liknande forskningsinsatser i flera program. Sådana

svårigheter återfinns i flera av programmen. Det faktum att man i flera program finner samma forskare med samma eller snarlika publikationer skadar trovärdigheten i de självevalueringar som tillställts expertgruppen.

Koncentration inom ramen för fastställda teman

En strävan bakom hela FOS-programmet var att åstadkomma en ökad koncentration av forskningen inom området.

Genom att koncentrera resurser till centrumbildningarna hoppades man få till stånd en koncentration och förtätning av problemformuleringarna inom ramen för fastställa teman.

En koncentration i bemärkelsen tydligt fokuserade och relaterade problemformuleringar underlättar såväl inomvetenskaplig samordning som ett fruktbart mångvetenskapligt samarbete. Den ökar också forskningens samhällsrelevans i så måtto att den synliggör forskningen och ökar forskningsresultatens tillgänglighet för externa intressenter, både inom och utanför forskarsamhället.

Den fråga som utvärderargruppen här har ställt sig är i vad mån det skett en förtätning av forskningen inom de teman som legat till grund för programmen och i vad mån de ursprungliga ramarna visat sig hållfasta eller vidgats till att omfatta nya och mer funktionella och sammanhållande perspektiv, dvs. i vilken utsträckning det har skett fokusförskjutningar och i vad mån man lyckats motverka den fragmentering av forskningen som uppdragsgivarna såg som ett bekymmer vid programmets tillkomst.

Resultatspridning och publiceringsformer

Spridningen av forskningsresultat sker genom olika kanaler, dels inom forskarsamhället och olika utbildningsinstitutioner, dels utanför forskarsamhället till politiker, praktiker och en intresserad allmänhet.

Överföringen av den utvecklade kunskapen sker både i form av undervisning, utvecklingsuppdrag och liknande, men framför allt genom de forskningsrapporter som offentliggörs. Vid bedömningen av forskningsresultaten från FOS-programmet, finns enligt expertgruppen skäl att uppmärksamma att flera av forskningsprogrammen tilldelats omfattande publiceringsstöd. Detta gäller speciellt publikationer vid svenska förlag. Den kvalitetskontroll av manuskript som är gängse i vetenskapliga publikationsprocesser har i dessa fall inte alltid ägt rum. Även om ett publiceringsstöd möjliggör att fler forskningsresultat kan spridas, finns det enligt expertgruppen anledning att ifrågasätta om stöd i den omfattning som skett faktiskt underlättar spridningen och förstärker kompetensuppbyggnaden, eller kanske motsatt, försvagar den. Den goda publiceringsformen är den som också utsätter sig för kritisk granskning

Forskningens tematisering har betydelse för resultatspridningen och dess spridningsvägar. Den har därför betydelse både för resultatens vetenskapliga genomslag och för deras användning i samhället. Forskningens genomslagskraft både i vetenskapssamhället och i samhället i stort är samtidigt avhängigt både av forskarnas strategier för att förmedla forskningsresultaten, och av de ansträngningar som görs av olika brukargrupper för att få del av forskningsresultaten. Forskningens genomslagskraft är således beroende av interaktionen i en lång kedja av samverkande instanser. Utvärderingen av FOS-programmet har bara haft möjlighet att täcka de första länkarna i denna kedja. Underlaget för gruppens bedömningar är framför allt de strategier för resultatspridning som forskargrupperna redovisat.

Sammanfattningsvis kan sägas att gruppen i fråga om samhällsrelevans, långsiktig kompetensuppbyggnad samt koncentration inom ramen för fastställda teman, i huvudsak bygger sina bedömningar dels på forskarnas problemformuleringar, dels på uttalade och/eller manifesta strategier för resultatspridning.

Expertgruppens bedömning av centrumbildningarna

Utgångspunkter

Statsmakternas intentioner

Motivet för inrättandet av två centrumbildningar för forskning om den offentliga sektorn var regeringens önskan att få tillstånd en ökad koncentration av forskningsinsatserna och att skapa förutsättningar för tematiskt organiserad och mångvetenskaplig grundforskning, inriktad på den offentliga sektorns styrning, ledning, organisation samt utvärdering.

Centrumbildningarna förutsattes få egna lokaler och erforderliga basresurser för att finansiera ett antal seniora forskare som kunde ta ett långsiktigt ansvar för verksamheten vid centret. Verksamheten i övrigt förutsattes till väsentlig del kunna bli finansierad med externa medel. Härvid antogs att även juniora forskare och doktorander efterhand skulle kunna knytas till centret. Avsikten var att genom externfinansiering via forskningsråd och andra finansiärer få till stånd en kontinuerlig extern kvalitetsprövning av forskningen vid centra. Verksamhetens utveckling skulle därigenom komma att styras av kvaliteten i de projekt som initierades av forskarna.

Organisatoriska ramar

I de överläggningar med universiteten och Handelshögskolan i Stockholm, som föregick 1991 års regeringsbeslut om avsättning av medel för centrumbildningarna, förutsattes att universiteten skulle inrätta centrumbildningarna som särskilda organisatoriska enheter med egna styrelser. Organisatoriskt skulle de utgöra en mellanform mellan ett löst uppbyggt nätverk och ett permanent forskningsinstitut efter förebild från bl.a. USA och Tyskland.

De nya centrumbildningarna skulle av regeringen tillföras tillräckliga resurser via universitetens fakultetsanslag för att till respektive centrum knyta en vetenskaplig ledning samt upprätta en basorganisation. Samtidigt förutsattes universiteten ställa erforderliga lokaler till verksamhetens förfogande.

De allmänna utgångspunkterna för de båda centrumbildningarna förefaller således i stort ha varit tämligen likartade, bortsett från skillnader i vetenskapligt fokus samt det förhållandet att Score byggde på ett avtal om delat huvudmannaskap mellan Stockholms universitet och Handelshögskolan i Stockholm. En viktig skillnad var dock att den organisatoriska modell som regeringen valde att

satsa på i Göteborg innebar att CEFOS skulle fungera som ett lokalt forskningsråd. I realiteten fanns det således en väsentlig skillnad i utgångspunkter mellan de båda centrumbildningarna.

Tids- och budgetramar

Genom riksdagens beslut i december 1991 anvisades universiteten i Stockholm och Göteborg från och med budgetåret 1992/93 en årlig medelsram om 4 mkr för basresurser till respektive centrumbildning. Från och med 1997 ingår dessa medel i den allmänna medelsramen till respektive universitet. Till följd av universitetens höjda omkostnadspåslag har den disponibla medelsramen för verksamheten vid centrumbildningarna successivt minskat. År 2001 uppgick den för Score:s del till 3,4 mkr och för CEFOS till 3,5 mkr. Utöver basanslaget disponerar centrumbildningarna även externa medel som under åren 2001 och 2002 för Scores del svarat för 73 respektive 71 % av den totala omsättningen och för CEFOS uppgått till 65 respektive 72 % av den totala medelsramen. Anslagsutvecklingen över tid framgår av tabellen på sid. 16.

Särskilda aspekter

Ett av de främsta syftena med inrättandet av centrumbildningarna var att skapa miljöer som kunde *främja mångvetenskapligt samarbete*. En viktig fråga för utvärderargruppen blir då vilka kriterier som kan läggas till grund för bedömningen av mångvetenskaplig kvalitet. Vi har tidigare diskuterat begreppet mångvetenskap kontra tvärvetenskap. Expertgruppen menar att mångvetenskap har ett egenvärde även i de fall då en stark integration inte eftersträvas, eller ens är möjlig, på grund av motstridiga disciplinära grundantaganden. Ett mångdisciplinärt samarbete kan i sådana fall tillföra ett kritiskt eller kontrastivt perspektiv och utmaningar, utan att det för den skull handlar om gränsöverskridanden och integrering mellan disciplinerna. Det kan också resultera i en mer mångsidig belysning av de fenomen som studeras och således ge en fylligare verklighetsbeskrivning och empiriska belägg som är av betydelse för utvecklingen inom området.

Graden av mångvetenskaplighet i formell mening är relativt lätt att fastställa genom att se på deltagarnas disciplintillhörighet. Det är betydligt svårare att avgöra huruvida resultaten innebär disciplinärt samarbete med sikte på gemensam teoriutveckling. Expertgruppen diskuterar de skilda disciplinära insatserna i relation till konsistensen i problemformuleringarna. Har problemformuleringarna och lösningarna "förtätats" genom att problemen angripits från olika disciplinära synsätt eller har de snarast förtunnats genom att varje deltagande disciplin tänjt dem åt sitt håll?

Internationalisering är ett annat begrepp som skapar utvärderingsmetodiska problem. Det torde vara en självklarhet i dag att inte bara varje forskningsmiljö utan också varje enskild forskare har internationella kontakter. Om internationaliseringsbegreppet som sådant tillämpas utan närmare precisering på alla slag av internationella kontakter, kommer det bara att bekräfta detta förhållande och blir då tämligen innehållslöst och också meningslöst. Mycket svårare är att fastställa graden av inflytande i internationella kontakter och huruvida rollen är givande eller tagande. Särskilt svårt kan detta vara då det handlar om mångvetenskap, där det kanske inte är lika lätt som inom en specifik disciplin att fastställa var forskningsfronten går. En viktig fråga i sammanhanget gäller därför *kvaliteten i kontakterna*, i vad mån kontakter och samarbete sker med prestigefyllda internationella miljöer inom det egna forskningsfältet och, när det gäller centrumbildningarna, också hur de internationella kontakterna nyttiggörs i den egna miljön. Expertgruppen har i sin bedömning av centrumbildningarna sökt beakta dessa aspekter. En sammanhängande fråga, som gäller graden av inflytande i den internationella debatten och teoriutvecklingen, är i vad mån publicering skett på välnommerade internationella förlag eller i dito facktidsskrifter efter expertgranskning.

Frågan om huruvida forskningsresultaten ger *ny kunskap* är omöjlig att entydigt besvara, eftersom modern samhällsforskning är så sammanvävd att det är svårt att härleda ursprunget till en interaktiv dynamisk teoribildning i internationell samverkan. Det är lättare att bedöma den empiriska underbygganden och graden av originalitet. En initial teori som pekar i nya riktningar, men som inte är särskilt väl empiriskt grundad, kan förstärkas, korrigeras, preciseras och/eller bekräftas med ytterligare undersökningar. Detta senare arbete bör tveklöst räknas till teoribildningen i lika hög grad som den ursprungliga innovativa tanken. En viktig aspekt vid bedömningen av centrumbildningarna bör därför vara i vad mån de förmått att främja en sådan kumulativ *process*.

I all bedömning av vetenskap och vetenskaplig organisation råder *oklara gränser*. Det gäller inte minst vid bedömningen av ett forskningscentrum som är en arena för forskare från olika discipliner. Forskarna hänför sig till centrum men också helt naturligt till sin disciplin. Ur bedömningsgruppens perspektiv blir det därmed ytterst svårt att kunna avgränsa den vetenskapliga nyttan av den forskning som ska tillskrivas ett centrum, där de verksamma forskarna har kvar sin förankring i den egna moderinstitutionen.

Kunskapsutveckling följer således sällan administrativa banor. Bidraget från en enskild forskningsinsats är dessutom beroende av ett antal externa faktorer. Ett förhållandevis litet anslag på marginalen kan få en stor betydelse för helheten. Ett kortfristigt projektbidrag kan, på motsvarande sätt, ge tid för forskning

under ett viktigt skede i forskningsprocessen. Att bedöma betydelsen av enskilda insatser i en kumulativ process, där olika parter är involverade och tillskriva dem en given nytta kan därför vara både missvisande och i vissa fall ogörligt. Det gäller i särskilt hög grad när det är fråga om kollektiva forskningsinsatser och forskarmiljöer som styrs av olika ramfaktorer.

I bedömningen av centrumbildningarna är det därför inte främst de enskilda forskningsbidragen som stått i fokus för expertgruppens bedömningar, utan det samlade utfallet av regeringens långsiktiga satsning på tematisk mångvetenskaplig forskning, koncentrerad till två fysiska miljöer. Bedömningen av den verksamhet som redovisats från dessa har gjorts i termer av vetenskaplig kvalitet och kreativitet, internationell bärkraft, långsiktig kompetensuppbyggnad och samspel med det omgivande samhället. Gruppen har bedömt det angeläget att också uppmärksamma verksamhetens interna dynamik och de organisatoriska förhållanden som präglat denna. Satsningens kvasiexperimentella karaktär har utnyttjats i den forskningspolitiska bedömningen (som redovisas i kapitel 8), inte i första hand för att jämföra och sätta betyg på vad som gjorts på respektive håll, utan för att synliggöra skillnader i utgångspunkter och förutsättningar, som grund för överväganden om fortsatta insatser.

Bedömningsunderlag

För bedömningen av disciplinprogrammen har expertgruppen haft tillgång till följande underlag:

Självvärderingar från respektive centrum, med bilagda personal- och litteraturförteckningar, ett av forskarna själva prioriterat urval av vetenskapliga publikationer samt verksamhetsrapporter. Bedömningen av programmets vetenskapliga produktion hänför sig till de publikationer som redovisades av programgrupperna vid månadsskiftet augusti-september 2001. Viss information om senare utgivning har lämnats när detta bedömts vara av intresse för den allmänna bedömningen. Det urval publikationer som i huvudsak ligger till grund för utvärderingsgruppens vetenskapliga bedömning framgår av bilaga 2 i rapportens appendix.

Expertgruppen har också av avlagt besök vid centrumbildningarna och hållit utfrågningar dels med verksamhetsledningen och de seniora forskarna, dels med representanter för doktorander och yngre forskare vid respektive centrum.

Vid besöket på Score träffade expertgruppen följande personer:

Docent Christina Garsten, socialantropologi, föreståndare

Professor Nils Brunsson, företagsekonomi, ordförande i Scores styrelse

Informationssekreterare Ingrid Nordling

Professor Rune Premfors, statsvetenskap
Professor Göran Ahrne, sociologi
Professor Bengt Jacobsson, företagsekonomi.
Fil. kand. Göran Sundström, statsvetenskap
Ek. dr Staffan Furusten, företagsekonomi
Fil. dr Magnus Boström, sociologi
Fil. dr Kerstin Jacobsson, sociologi
Fil. dr Ulrika Mörth, statsvetenskap
Civ. ek. Mats Jutterström, doktorand

Vid besöket på CEFOS deltog följande personer:

Professor Margareta Bäck-Wiklund, socialt arbete, ordförande i CEFOS styrelse
Professor Sten Jönsson, företagsekonomi, f.d. ordförande i CEFOS styrelse
Professor Peter Allebäck, socialmedicin, styrelseledamot
Professor Björn Brorström, förvaltningsekonomi, Förvaltningshögskolan, styrelseledamot i CEFOS,
Universitetslektor Lennart Nilsson, statsvetenskap, föreståndare sedan 2000
Professor Lars Strömberg, statsvetenskap, föreståndare fram till 2000
Ek. mag. Karin Sutherland, nationalekonomi, forskningssekreterare vid CEFOS
Professor Lennart Weibull, dekanus vid Samhällsvetenskapliga fakulteten
Professor Åsa Boholm, socialantropologi
Docent Anders Biel, psykologi
Fil. dr Nina Granqvist, statsvetenskap
Fil. dr Urban Strandberg, statsvetenskap

Score

Utgångspunkter och organisatoriska ramar

Score inrättades 1992, efter riksdagens beslut i december 1991 om att ställa medel till förfogande för inrättandet av ett forskningscentrum för mångvetenskaplig grundforskning om styrning, ledning, organisation och utvärdering av offentlig sektor vid Stockholms universitet.

Verksamheten bedrivs i samarbete mellan Handelshögskolan i Stockholm och Stockholms universitet. Den regleras av föreskrifter som utarbetats i samråd med rektorerna för Handelshögskolan i Stockholm och Stockholms universitet och leds av en internt tillsatt styrelse och en föreståndare. För den vetenskapliga ledningen svarar dels innehavaren av Scores professur, dels ett antal seniora

forskningsledare, som utses av styrelsen. Dessutom finns vid centret ett vetenskapligt råd med internationell sammansättning.

Verksamheten finansieras dels genom ett årligt basanslag från Stockholms universitet, dels genom externa långsiktiga grundforskningsmedel, huvudsakligen från forskningsråden. Basanslaget används främst för att täcka centrets ledningsfunktion och administrativa kostnader samt vissa insatser för att säkra långsiktighet och stabilitet. Några personer finansieras dessutom helt eller delvis genom doktorand- och lärartjänster eller professurer vid annan institution.

Programmets genomförande

Forskningen vid centret strukturerades inledningsvis kring fem tematiska delprogram:

- a) *Demokrati och byråkrati* (Forskningsledare: professor Rune Premfors)
- b) *Europeiseringen av förvaltningen* (Forskningsledare: professor Bengt Jacobsson)
- c) *Reformer och förändring i offentliga organisationer* (Forskningsledare: professor Nils Brunsson)
- d) *Professioner och organisationer i omvandling* (Forskningsledare: professor Kerstin Sahlin-Andersson)
- e) *Statens organisatoriska möjligheter och begränsningar* (Forskningsledare: professor Göran Ahrne).

Under en första period bedrevs verksamheten huvudsakligen som nätverksarbete strukturerat kring ovan nämnda teman. Från och med 1995 kunde programmet utvecklas i en lokalmässigt sammanhållen forskningsmiljö med forskare från olika discipliner i samverkan kring gemensamma projekt och forskningsteman.

Efter en avveckling av de forskningsprogram som upprättades under den första perioden och en omorganisering av verksamheten är denna idag uppbyggd på en tematisk samverkan kring två övergripande teman, nämligen

- a) *Regelsättande och regelföljande*, dvs. utbudet och spridningen av föreställningar och regler om lämpliga sätt att organisera i det moderna samhället och det mottagande de får i enskilda organisationer.
- b) *Stabilitet och förändring*, dvs. hur och på vilket sätt organisationer förändras och utvecklas, vad det är som gör dem tröga respektive föränderliga och hur de påverkas av utvecklingen i samhället i övrigt.

Verksamhetens utfall och inriktning

Score har under perioden 1992–2002 disponerat totalt 96.3 mkr. Av dessa utgör 58 % bidrag från externa finansörer. Externfinansieringen har sedan 1995 utgjort en stadigt ökande andel av den totala medelsramen fram till år 2001 då

den uppgick till 73 %. Samtidigt minskade fakultetsanslaget från 3,8 till 3,4 mellan 1998 och 2001.

31 forskare var vid utvärderingstidpunkten knutna till centret. Av dessa var 7 professorer eller docenter, 10 doktorer, 12 doktorander och 1 pol.mag. De har en ämnesmässig kompetens som inbegriper företagsekonomi, statsvetenskap, sociologi, socialantropologi, etnologi och historia. Såväl de seniora forskarna som doktoranderna har kvar sin förankring vid den egna ämnesinstitutionen. De enda fasta tjänsterna vid Score är, förutom den professur i statsvetenskap som är lokaliserad till centret, två administrativa tjänster.

Forskningsarbetet bedrivs i självständiga projekt som samarbetar kring gemensamma teman. Viktiga forskningsområden gäller statens historiska utveckling, organiseringen av europasamarbetet och annat transnationellt samarbete samt förändringar i den offentliga sektorns organisation, styrning och ledning, där bl.a. framväxten av nya regelsystem och styrinstrument utgjort ett viktigt tema.

Den redovisade vetenskapliga produktionen omfattar 44 böcker, varav 10 doktorsavhandlingar, 2 licentiatavhandlingar samt 167 artiklar. Flera av böckerna är dock dubbelredovisade och återfinns hos såväl Score som det företagsekonomiska disciplinprogrammet. Vidare redovisas ett stort antal arbetsrapporter och konferensuppsatser.

Resultatspridning och utåtriktad verksamhet

Centret bedriver en aktiv policy för att föra ut forskningsresultaten. Förutom en egen rapportserie och annat informationsmaterial har forskarna publicerat sig på förlag och i vetenskapliga tidskrifter. Det tematiska samarbetet över olika discipliner har resulterat i två gemensamma antologier⁷. Det skall dock noteras att den senare volymen först utgavs på svenska under titeln *Standardisering* och för utvärderingen redovisas inom ramen för det företagsekonomiska programmet. Detta exempel visar hur sammanvävda forskningen vid Score och det företagsekonomiska programmet har varit och det antyder metodiska svårigheter av typen vem har gjort vad i samband med utvärderingen.

Resultaten från centrets forskning sprids också genom den undervisning som forskarna vid centret bedriver vid sina moderinstitutioner, genom det forskningsseminarium som hålls varje vecka, varvid forskningen vid centret löpande utsätts för kollegial granskning samt genom det vetenskapliga råd med internationella experter som regelbundet samlas för att kontinuerligt följa och

⁷ Göran Ahrne (red.) Stater som organisationer. N & S, Stockholm, 1998 och Nils Brunsson, Bengt Jacobsson et al, A World of Standards. Oxford U P 2000.

ge synpunkter på forskningsverksamheten vid centret. En annan målgrupp för resultatspridningen är anställda inom den offentliga sektorn, som nås bl.a. genom kurser, publikationer och seminarier.

Ett viktigt inslag i verksamheten utöver forskningen och det interna samarbetet är funktionen som mötesplats för kontakter med forskare utanför Score, både nationellt och internationellt, samt med praktiker. Utöver en seminarie-serie med inbjudna gäster och talare organiserar centret ett gästforskarprogram. Man har även etablerat ett internationellt samarbete som omfattar utbytesprogram med gemensamma forskarkurser, projekt, publikationer och seminarier. Samarbete har upprättats med Scancor vid Stanforduniversitetet i USA och genom bl. a. nätverket Nordic Governance Network med sådana nordiska systemorganisationer som COS i Danmark, LOS i Bergen samt Novemus i Örebro. Profilen på detta samarbete är nordisk snarare än europeisk eller global.

Genom medverkan i konferenser, utredningsuppdrag och fortbildningsinsatser för anställda inom den offentliga sektorn, har forskarna vid centret slutligen fortlöpande haft kontakter med företrädare för den offentliga sektorn.

Expertgruppens bedömningar

Vetenskapliga bedömningar

Den inledande forskningen formulerades med en disciplinär tyngdpunkt i företagsekonomi (Nils Brunsson, Kerstin Sahlin-Andersson och Bengt Jacobsson) och statsvetenskap (Björn Wittrock). Man ifrågasatte etablerad teoribildning inom främst företagsekonomi och började tillämpa teorier för privata företag på offentlig verksamhet. Organisationsteoretiska resonemang inom företagsekonomi utvecklades till analys av staten. Man problematiserade begrepp som rational choice och intentionellt handlande. Benägenheten att betrakta stater som organisationer förstärktes av kritiska analyser av vedertagen organisations-teori (Göran Ahrne). Förutsättningar för samhällelig styrbarhet började belysas ifrågasättande och problematiserande från nya utgångspunkter. Rationalisering, standardisering och reglering visades vara komplexa och motsägelsefulla begrepp. Denna ansats formulerades från en oppositionell och marginell position i förhållande till huvudströmmen i företagsekonomisk och statsvetenskaplig teoribildning samt till tyngdpunkterna inom den samhällsvetenskapliga organisationsforskningen.

I vad mån kan resultaten från forskningen beskrivas som ny kunskap?

Ansökningar för forskningsprojekt vilar rent allmänt ofta på antagandet att något helt nytt skall komma ut, ny kunskap. Därvid förbiser man att fruktbara forskningsansatser till betydande del vilar på redan konceptualiserade och mer eller mindre väl konsoliderade tankar, vilka inte nödvändigtvis är

inomvetenskapligt allmänt accepterade. Fruktbara tankar utvecklas tvärtom ofta i opposition. Denna mall passar tämligen väl på Score. Verksamheten började med ett ifrågasättande, mycket väl formulerat program, där det nya under forskningsprocessen låg i ytterligare bekräftande, precisering, nyansering, revision av utgångspunkten, men också, och det är viktigt att framhålla, expansion till och befruktning av andra akademiska discipliner. Score har inneburit att man kunnat utveckla, förfina och konsolidera perspektivet och givit det en mycket centralare plats i forskningsområdets teorisyn samt försökt utveckla det i samverkan med andra ämnen såsom sociologi, socialantropologi och statsvetenskap. Organisationsperspektivet och den institutionella organisationsteorin samt fokuseringen på regelsättande och regelföljande har på ett fruktbart sätt kopplats till frågor om stabilitet och förändring. Man har också haft ambitionen att utveckla teoribildningen genom att införa en historisk dimension samt att koppla teorin till den europeiska unionens utveckling och vad anslutningen till denna innebär för svensk statsförvaltning. Staten är invävd i ett europeiskt och globalt nätverk av idéer och regler, som påverkar vad stater kan göra i dagens samhällen. Det betyder ingalunda att stater som organisationer bara har att följa globala regler, men den nya teoretiska synen belyser utmärkt och träffande hur staten är utsatt för den globala och europeiska omgivningens tryck. I de processorienterade analyserna har Score-forskningen på ett fruktbart sätt kopplat mikro- och makronivåer. Ett nytt synsätt har utvecklats på statens organisering och styrning.

Forskarna har väl beskrivit och på ett fördjupat sätt analyserat en teoretisk verklighetsbeskrivning inom området offentlig förvaltning. Denna forskningsprocess har i internationell forskning beskrivits med ett skifte av nyckelbegrepp från *government* till *governance*. Därvid har Score mycket väl knutit an till tendenserna inom internationell forskning. Här skall särskilt nämnas de delar som handlar om europeiseringen som ett nytt fenomen och den inverkan på politiska styrformer som denna process har haft. I vad mån Score-forskarna i ordets egentliga mening verkligen påverkat den internationella forskningen eller snarare knutit an till och förstärkt den är en annan och mer komplicerad fråga. Initiativet och genomslaget i den internationella debatten för denna forskningstrend kan nog emellertid sägas ha legat på andra håll, vilket inte förringar värdet av Score-forskarnas insatser.

Det till utvärderingsgruppen inlämnade urvalet av de 20 mest relevanta skrifterna innehåller en monografi på engelska på ett så välrenommerat förlag som Oxford University Press, Nils Brunssons och Bengt Johanssons *A World of Standards*. Den är också väl citerad i internationell debatt. Ulrika Mörths *The Building of Europe – The Organising of European Armaments Co-Operation* kommer

under 2003 att ges ut på Rowman & Littlefields förlag. I övrigt finns fem kortare uppsatser eller artiklar publicerade i redigerade volymer eller tidskrifter på internationella förlag. Den begränsade bidragsvolym till den internationella debatten som hittills föreligger ger knappast intrycket av Score som en givande part. Score har utan tvekan på ett förträffligt sätt knutit an till en internationell teoretisk reflektion och förtjänstfullt fört in denna i svensk debatt. Det är mer ovisst i vad mån man haft inflytande på den internationella teoriutvecklingen och vilket genomslag man i så fall fått för specifikt svenska erfarenheter och synpunkter. Detta är en aspekt som alltför ofta går förlorad i den frekventa användningen av honnörssordet internationalisering. Enligt uppgift har forskargruppen dock efter tidpunkten för utvärderingen fått förlagskontrakt på ytterligare tre böcker på engelska för utgivning under 2003 eller början av 2004.

Inom Score har man gått in för att utveckla en institutionell organisationsteori, som har generella tillämpningsmöjligheter inte bara vid studier av den offentliga sektorn utan också vid studier av organisationer inom den privata sektorn, samt vid analysen av interaktionen mellan olika slag av organisationer. Forskningen vid Score bidrar därigenom till förståelsen av samhällelig förändring och till det fruktbara i att se samhällsförändring som organisationsförändring.

Att skifta analysen av den offentliga sektorn från government till governance, att utveckla institutionell organisationsteori samt att studera samhällsförändringar som organisationsförändringar är någonting som ligger i tiden och Score har redan från början knutit väl an och bidragit till en tydlig trend. Även om det som sagt är svårt att med precision uppskatta graden av internationellt inflytande, kan man konstatera att Score-forskare deltagit aktivt i olika viktiga nätverk och på ett övertygande sätt gått från en akademiskt marginell till en mer allmänt accepterad position i samhällsvetenskaplig teoribildning.

Därvid har Score bidragit till en problematisering av förhållandet mellan begreppen stat och samhälle. Allt är inte så nytt och exklusivt när det gäller dessa relationer som det ibland kanske hävdas, som t ex påpekanandet att stat och samhälle inte verkar i skilda sfärer. Potentialen i den internationella anknytningen har inte uttömts. I förlängningen av teorierna kring staten som organisation ligger frågor om staten som abstraktion och fiktion, som internationell forskning börjat ställa, men som Score-forskningen inte diskuterar. Frågor kring begreppen ”det starka samhället” såsom närmast synonymt med staten under 1960-talet, och anglicismen och nybildningen i svenskt språkbruk med ”civilsamhället”, som ett mer marknadsorienterat begrepp, hade varit värt en utförligare diskussion.

Score-forskarna visar med en rik empiri hur europeiseringens konsekvenser lett till att myndigheter vävts in i nätverk tvärs över nationsgränserna

och segmenterats. Modellen för multi-level governance som utvecklats inom EU-forskningen har berikat Score-forskningen teoretiskt. Den statliga resultatstyrningens framväxt och utveckling har analyserats från olika perspektiv: utifrån en konventionell rationalistisk aktörsmodell av det slag som fortfarande dominerar statsvetenskaplig forskning, utifrån institutionell organisations-teori och utifrån historisk institutionalism. Socialantropologisk forskning om arbetsmarknad och organisation har kombinerat mikroorienterade studier av förändrade villkor för anställning med makroorienterade analyser av omreglering, staters förändrade roll på arbetsmarknaden och transnationell spridning av företag.

I en historisk undersökning visas hur betydelsefulla ämbetsmännen var för industrialiseringen av Sverige. Frågan kvarstår hur det historiska hänger samman med resten. Det hävdas att viktiga delar av "den 'svenska modellen' inte kan begripas utan en insikt om 'ämbetsmannastatens' fortlevnad ända in i vår tid"⁸. Men själva poängen i Scores ansats är att flera av den svenska modellens förutsättningar ifrågasätts. Innebörden med att bekräfta den svenska modellens förutsättningar i en historisk studie förblir därför oklar och framstår som ett oklart element i forskningsprogrammet.

Expertgruppen har i föregående kapitel diskuterat distinktionen mellan tvär- och mångvetenskap. När Score grundades handlade det uttalat om en mångvetenskaplig satsning. Även om ambitionsnivån därvid var lägre än att nå fram till gränsöverskridande tvärvetenskap, handlar det icke desto mindre om disciplinöverskridande samarbete och koordinering för att belysa ett visst problem från flera olika perspektiv. Mångvetenskaplighet kan, om den skall vara meningsfull, inte reduceras till fysisk samexistens typ forskarhotell, utan bör uttrycka en intellektuell ambition att belysa teoribildningen från flera olika utgångspunkter och perspektiv. I vad mån har så skett vid Score?

Det är inte alldeles lätt att se en återspeglning av en sådan ambition i forskningsledarnas samlade produktion⁹. Den har dock existerat som ledstjärna för verksamheten. Den företagsekonomiskt inspirerade utgångspunkten fanns given från början och inspirerade i viss utsträckning nya former av statsvetenskaplig analys av den offentliga sektorn. Den mångvetenskapliga aspekten förstärktes tydligt med de tillkommande forskningsledarna från sociologi och statsvetenskap. Statsvetaren införde ett uttalat historiskt perspektiv. Den his-

⁸ "Scores resultat", Sammanställning av Nils Brunsson och Christina Garsten, daterad 2002-05-03, sid. 2.

⁹ Se t. ex. Nils Brunsson, Bengt Jacobsson and associates (eds), *A World of Standards*. Oxford U P 2000, Göran Ahrne (red.), *Stater som organisationer*. N&S, Stockholm 1998, Rune Premfors, *Den starka demokratin*. Atlas, Stockholm 2000.

toriska dimensionen blir emellertid lätt en sorts besvärjelse, där det är oklart hur den aktivt integrerats i teoribildningen som sådan. Den demokratiska dimensionen tas kraftfullt och givande upp i det statsvetenskapligt orienterade programmet, även om den kunde ha kompletterats med kritiska synpunkter på innebörden av vad som menas med "den starka demokratin". Forskningsledarna från de tre områdena företagsekonomi, sociologi och statsvetenskap har var och en haft sina program från början och har var och en på ett lyckat sätt utvecklat sina respektive utgångspunkter. De har samtalat med varandra i den intellektuellt stimulerande miljön i Kräftriket och tydligen har de också givit varandra inbördes impulser utan att det kan göras gällande att de på ett positivt sätt integrerat sina disciplinära utgångspunkter. Det finns fortsatt behov av och utrymme för en utveckling av de disciplinära utgångspunkterna i belysningen av den offentliga sektorn. På den punkten är fortsatt forskning och preciseringar av det mångvetenskapliga angreppssättets innehåll och syften önskvärt.

Den gemensamma skriften *Stater som organisationer* utgiven av Göran Ahrne 1998 illustrerar väl såväl de tvärvetenskapliga ambitionerna som problemet att koppla samman dem i teoriutvecklingen. De företagsekonomiskt orienterade författarna betonar hur statliga institutioner blir egna aktörer snarare än helhetens agenter. De betonar allt mer delarnas självständighet i förhållande till den helhet som staten tänkes utgöra med egna identiteter, målformuleringar och ledarstilar. Idealerna vad gäller ledarskapstil hämtas i hög grad från den privata företagssfären. En högtintressant kritisk fråga som inte ställs är vad staten som tänkt helhet egentligen kan vara. Är den en organisation från vilken delorganisationer alltmer avknoppas i en tilltagande differentiering? Riktigt övertygande verkar inte en sådan tanke i början av 2000-talet. I andra kapitel kopplas perspektivet till den pågående transnationaliseringen av statsförvaltningen i EU-medlemskapets spår. Där diskuteras det paradoxala faktum att transnationaliseringen leder till förstärkt nationell identifikation.

I boken utvecklar Ahrne från sociologiska utgångspunkter ett motsatt perspektiv till det företagsekonomiska. Han tonar ned upplösningstendenserna, om man nu kan kalla dem så, och framhäver staten som en självständig sammanhängande organisation med speciella egenskaper. Han sätter gränser för hur autonoma delar av staten kan bli. På så vis framträder två konkurrerande idéer och det kunde ha varit en fruktbar utgångspunkt om man gått vidare och problematiserat och teoretiserat skillnaderna mellan det företagsekonomiska/nyinstitutionella och det traditionella sociologiska perspektivet. Så sker inte utan de två synsätten listas sida vid sida.

Ett tredje perspektiv som kanske kunde ha utvecklats till en brygga mellan de två andra skisseras av statsvetaren Rune Premfors. Han pläderar övertygande

för ett historiskt perspektiv och för ökad komplexitet. Men i stället för att ge sig in i de andras diskussion av staten från dess prestationssida förlägger han fokus till externa krav och de förändrade förutsättningarna för demokrati. Allt detta är mycket intressant men det hade blivit än mer intressant om Premfors mer aktivt hade angripit skillnaderna mellan de två förstnämnda perspektiven. Likheter finns mellan företagsekonomernas differentieringssyn och den statsvetenskapliga komplexitetssynen, utan att någon av dem helt övertygar.

I ett avslutande kapitel jämför socialantropologen Christina Garsten och sociologen Göran Ahrne privat och statlig arbetsförmedling. Garstens synsätt ligger nära företagsekonomernas och man kunde här hoppas på en fruktbar konfrontation av de två perspektiven. I stället utvecklar kapitlet de två perspektiven parallellt och kommer till slutsatsen att det finns skillnader mellan statlig och privat arbetsförmedling. Här hade det varit intressant med en högre grad av problematisering av skillnaderna och likheterna. Skillnaderna som observeras ses som skillnader i de fenomen som studeras. Om här också finns en skillnad som har med olika teoretiska/disciplinära synsätt att göra hade varit värt en diskussion.

Det skall understrykas att denna ingående recension av boken inte görs för att betona brister i allmänhet. Tvärtom innehåller den många värdefulla observationer och slutsatser. Kritiken gäller frågan om inte den mångvetenskapliga ambitionen kunde ha förts längre och i det avseendet är boken representativ för en huvudfråga till Score-forskningen.

Bland de yngre forskarnas produktion förstärks i viss mån det intryck som *Stater som organisationer* förmedlar. Magnus Boströms avhandling 2001, *Miljörelsens mångfald*,¹⁰ studerar en social rörelse. Den är spännande och tar upp ett högst samhällsrelevant ämne. Men den har inte plats för särskilt mycket om den offentliga sektorn. Ett kapitel handlar om miljörelsens relationer till staten. Ett traditionellt organisationssociologiskt perspektiv med begrepp som kognitivt handlande samt mobilisering, kontroll och samordning av resurser i ett mål-medelperspektiv går i viktiga avseenden på tvärs mot det teoretiska synsätt som företagsekonomerna vid Score utvecklat, det synsätt som man skulle kunna kalla Score-perspektivet. Om avhandlingen skall ses som ett problematiserande och ifrågasättande element i teoriutvecklingen inom Score eller om Score här mer fungerat som en finansiell källa för avhandlingsskrivande är oklart. En mer explicit konfrontation mellan olika teoretiska synsätt hade i vart fall varit angelägen.

¹⁰ Magnus Boström, *Miljörelsens mångfald*, Arkiv förlag, Sociologiska institutionen, Stockholms universitet, 2001.

Score-perspektivet är mycket mer uttalat som en utgångspunkt och inspirationskälla i Anders Forssells och David Janssons skrift *Idéer som fångslar – recept för en offentlig reformation*¹¹, där begrepp som intentionellt handlande problematiseras och t. ex. relateras till begrepp som tidsanda och institutionaliserat kunskapsförråd samt ställs i motsättning till voluntaristiska aktörsteorier.

Det skall med dessa kritiska reflektioner konstateras att den mångvetenskapliga ambitionen möjligen är mer uttalad i produktionen från en yngre generation av doktorander och postdoktorala forskare vid Score, men frågan som riktas till de seniora forskningsledarna kvarstår icke desto mindre när man jämför t.ex. socialantropologen Christina Garstens, av företagsekonomernas inspirerade perspektiv med sociologens Kerstin Jacobssons Habermasinspirerade ansats¹².

Som en generell sammanfattning av Score-forskningens vetenskapliga bidrag kan man med ovanstående reservationer starkt understryka betoningen av mångvetenskaplig teoribildning. Mångvetenskapligheten har inte bara gällt samverkan mellan olika discipliner utan också strävan till sådan organisations-teori, som kan tillämpas på olika samhällsområden både inom den offentliga och privata sektorn. Utgångspunkten var till en början att den offentliga sektorn tagit intryck från den privata sektorn samt att den företagiserats och managementiserats. Under forskningens gång förstärktes vad som inom Score kallats nyinstitutionalismen vid organisationsanalys. Den har lett till viktig ny kunskap om samspelet mellan olika slag av organisationer, om organisationsförändringar som ett centralt element i samhällsförändringar och om hur institutionaliseringen av moden och standarder inom organisationer sker. Demokratins framtid och villkor har behandlats särskilt av statsvetarna vid Score men här finns rum för och behov av ytterligare analyser. Detsamma gäller integrationen av en historisk dimension i teoribildningen. Även om det teoretiska perspektiv som fanns i utgångsläget preciserats och fördjupats, så är den paradoxala frågan om det inte också uttunnats genom den disciplinära expansionen. Fördjupningen och preciseringen har skett genom spjutspetsinsatser, men spjutspetsarna har satts in i olika riktningar. Svårigheter kan skönjas att integrera nytillkommande i ett befintligt teoretiskt perspektiv under utveckling, där utgångspunkter, förvänt-

¹¹ Anders Forssell och David Jansson, *Idéer som fångslar – recept för en offentlig reformation*, Liber ekonomi, 2000.

¹² Christina Garsten, "Fragment av fält: bland 'äpplen' och 'änglar' i translokala organisationer" i: Ulf Hanerz (red.), *Flera fält i ett*. Carlssons, Stockholm 2001. Kerstin Jacobsson, *Employment Policy in Europe. A New System of European Governance? Score Rapportserie 1999:11*, Kerstin Jacobsson, Karl Magnus Johansson, Magnus Ekengren (red.), *Mot en europeisk välfärdspolitik? Ny politik och nya samarbetsformer i EU*. SNS, Stockholm 2001.

ningar, ambitioner och intressen inte nödvändigtvis sammanfallit. Man kan möjligen tala om integration i disciplinär mening, men desintegration i teoretisk mening.

Organisation och ledningsformer

Till Scores starka sidor skall nämnas en dynamisk utveckling av den egna forskningsorganisationen. Bilden av en successiv anpassning är tydlig. Programmet började som en nätverksorganisation som sedan blev en programorganisation och slutligen en tematisk organisation. Utvecklingen beskriver en fördjupad integration och en intellektuell förtätning av forskningsmiljön. Man har på ett tydligare sätt än t.ex. CEFOS i Göteborg utvecklat en självständig miljö i förhållande till institutioner och fakultet vid Handelshögskolan och Stockholms universitet. Man har utvecklat en sorts kåranda och en känsla av att höra till en specifik intellektuell miljö med ett eget forskningsprogram. Fysiskt sett har därvid tillgången till Kräftriket varit viktigt. Dynamiken i det mångvetenskapliga samarbetet underhålls genom att forskarna har kvar anknytningen till den egna disciplinen. Av samma skäl har också eftersträvat en balans mellan seniora och juniora forskare, mellan kvinnor och män och mellan forskare med olika inriktning inom ramen för en gemensam övergripande tematik.

Score har haft en tydlig ledningsfunktion, där hierarkiska och horisontella principer kombinerats. Till de tre forskningsledarna skall läggas föreståndaren som inte bara haft ett administrativt ansvar utan också aktivt bidragit till forskningsledningen. De tre föreståndare som Score haft har på ett föredömligt sätt utfört detta tunga dubbelarbete. Organisationen har haft en hög integrationsgrad och samtidigt stor tydlighet. Den har haft en hög anpassningsförmåga till de föränderliga kraven från den vetenskapliga processen och genomgripande förändringar har skett vid två tillfällen sedan starten. Ironiskt nog kan man med de tre organisationsfaserna se Score som en lärande organisation trots att den teoretiska konceptualiseringen hos flertalet av Score-forskarna snarast är kritisk till själva begreppet ”lärande organisation”.

Score har emellertid också upplevt och hanterat nedgångsfaser. Det har därvid hänt att seminarier med även internationellt välkända gäster samlat endast ett fåtal deltagare. Det har bland de yngre forskarna uppfattats som problem att ibland tvingas att kombinera både två och tre olika tjänster, varvid forskningstjänsten vid Score varit bara en del. Detta har lett till koncentrationsproblem. En viss osäkerhet har också kommit till uttryck bland de yngre forskarna i samband med att två av forskningsledarna lämnat verksamheten. Den gäller bl.a. frågan om den disciplinära balansen mellan företagsekonomi, statsvetenskap, sociologi och andra discipliner.

Till den lyckade organisationen har bidragit den sociala och intellektuella förtätningen genom anknytningen till det företagsekonomiska disciplinprogrammet och TREO. Företagsekonomi var under 1990-talet en disciplin, som i stort sett var utan kontakter till de traditionella socialvetenskaperna såsom statskunskap, sociologi och socialantropologi. Under 1970-talet hade den del av sociologin som intresserade sig för organisationsteori ett avgörande inflytande på motsvarande forskningsinriktning inom företagsekonomi. Senare avtog sociologernas intresse för organisationsteori. Företagsekonomin har effektivt genom Score från nya utgångspunkter utvecklat kontakter med de traditionella samhällsvetenskaperna och också kunna befrukta dem på ett utmärkt och intressant sätt. En av Scores viktiga insatser är bidraget till en interaktion av företagsekonomin med den traditionella samhällsvetenskapen.

Forskningsorganisationen har varit både tydlig och flexibel samt nära relaterad till forskningsuppgiften. Kombinationen av seniora och juniora forskare har varit lyckad.

Lärdomar och rekommendationer

Forskningen vid Score har, genom sitt nyorienterande nyinstitutionella teoretiska perspektiv har fäst uppmärksamheten på att förutsättningarna för offentligt beslutsfattande och samhällelig styrning är mer komplexa och motsägelsefulla än vad man vanligen utgått från i akademisk forskning och utbildning. De teoretiska perspektiv som utvecklats i denna forskning och den policy som bedrivits för att föra ut resultaten gör att verksamheten måste anses ha en klar samhällsrelevans.

Denna forskning har kommit till stånd genom en koncentration av betydande resurser under en relativt lång tidsperiod, tre till fyra gånger så lång som konventionella forskningsprojekt. Resultatet har blivit ett befästande av teoretiska utgångspunkter och ett genomslag för dessa utifrån en i initialskedet marginell position. Detta hade knappast skett utan koncentration och tidsutdräkt. Till koncentrationen har anknytningen till det företagsekonomiska disciplinprogrammet och till TREO bidragit.

Expertgruppens bedömning är att den tydliga teoretiska problemfixeringen från början varit viktig för det lyckade resultatet. Den teoretiska ram som fanns konceptualiserad från början har fungerat som en kompass, som givit kontinuerliga incitament till kursanpassningar, ehuru orienteringen efter kompassen kunde ha varit starkare bland tillkommande discipliner.

Den mångvetenskapliga ambitionen är tydlig i Scores ansatser redan från början. Den kan observeras både i den interdisciplinära interaktionen och i tendensen att betona det gemensamt teoretiska vid analyser av alla slag av sam-

hällsorganisationer. Den lärdom man kan dra är emellertid att den mångvetenskapliga ambitionen fordrar tid för att utvecklas. Förutom tidsfaktorn har en annan faktor varit viktig: en generös miljö inte bara vid Score utan också vid de ämnesdefinierade institutioner varifrån forskarna rekryterats.

Expertgruppen vill understryka behovet av fortsatt forskning inom den teoretiska ram som utvecklats vid Score, i kontakt med internationell forskning. Det är därvid viktigt att denna ram inte tunnas ut till den grad, att den minsta gemensamma nämnaren blott blir den offentliga sektorn i allmänhet, på bekostnad av det teoretiska perspektivet. Inte minst borde den mångvetenskapliga ambitionen förtydligas och få genomslag i teoriutvecklingen. Detta innebär inte att alla måste passas in i samma fåra, tvärtom, men olika synsätt bör öppna kommunikera med och brytas mot varandra. Det skulle innebära en tydligare expansion ut från den företagsekonomiska koncentrationen till samarbete med andra discipliner och en systematisk satsning på mångvetenskapliga lösningar, där begreppet mångvetenskap preciseras och utvecklas progressivt, i riktning mot tvärvetenskap. En viss osäkerhet inför framtiden måste dock i sammanhanget noteras inför det faktum att tunga forskningsledare som Kerstin Sahlin-Andersson och Bengt Jacobsson nu lämnat Score.

Expertgruppen vill också rekommendera att Score mer aktivt ger sig in som givande part i den internationella debatten med en tydligare publiceringsprofil bland ledande internationella förlag av det slag som garanterar uppmärksamhet. Boken *A World of Standards* kunde t.ex. ha haft både föregångare och efterföljare. Därigenom kan europeisk och internationell teoribildning påverkas och berikas av en svensk erfarenhetsvärld och facktidskrifter. En mer aktiv publiceringspolicy skulle då också berika den långsiktiga kompetensuppbyggnaden inom området.

CEFOS

Utgångspunkter och organisatoriska ramar

Centrum för forskning om offentlig sektor (CEFOS) inrättades av universitetsstyrelsen vid Göteborgs universitet som ett forskningscentrum för mångvetenskaplig grundforskning, med uppgift att initiera, befrämja och stödja forskning om den offentliga sektorns ledning, styrning, organisation, finansiering och utvärdering, särskilt på lokal och regional nivå.

Centrumet inrättades som en s.k. ”annan arbetsenhet” inom den samhällsvetenskapliga fakulteten. Verksamheten leds av en styrelse samt en av rektor utsedd föreståndare. I styrelsen ingår representanter för Samhällsvetenskapliga

fakulteten, Handelshögskolan och de Utbildningsvetenskapliga, Humanistiska och Medicinska fakulteterna.

I den överenskommelse som träffades med regeringen i samband med CEFOS tillkomst åtog sig Göteborgs universitet att tillhandahålla erforderliga lokaler. Under de första verksamhetsåren lyckades man inte finna någon tillfredsställande lösning på lokalfrågan. Senare har man kunnat erbjuda lokaler som ligger i anslutning till övriga institutioner i den samhällsvetenskapliga fakulteten.

Programmets genomförande

I samband med inrättandet av CEFOS, bedömdes förutsättningarna för ett mångvetenskapligt forskningscentrum om offentlig sektor i Göteborg som goda av flera skäl. Ett skäl var förekomsten av ett omfattande samarbete mellan flera institutioner i utvärderingen av stadsdelsnämnderna i Göteborg. Ett annat var att det i Göteborg fanns en omfattande forskning om offentlig sektor, främst på kommunal- och landstingskommunal-/regional nivå. Ytterligare ett skäl var universitetets positiva hållning till tvärvetenskapliga centrubildningar. Dessutom fanns vid Göteborgs universitet en flerdisciplinär förvaltningshögskola med utbildning inriktad på den offentliga sektorn på framför allt kommunal och regional nivå.

Tanken var att CEFOS skulle stärka Göteborgs starka sidor och tillföra ytterligare resurser som gjorde det möjligt för dessa forskningsområden att nå kritisk styrka. Verksamheten organiserades därför från första början som ett forskningsråd, med en bred disciplinär förankring. Den forskningspolitiska utgångspunkten var att det var de aktiva forskarna inom området som hade de bästa förutsättningarna att bedöma vilka projekt som var relevanta och forskningsvärda. Genom en vetenskaplig prövning av fritt ingivna ansökningar i CEFOS styrelse skulle vetenskapliga kvalitetsgarantier skapas för den forskning som skulle komma att bedrivas vid centret.

Som konsekvens av att denna organisatoriska modell valdes, begränsades antalet anställda till en deltidsanställd föreståndare och en administratör med heltidsanställning. Det vetenskapliga ansvaret skulle åvila de enskilda projekten och några incitament för att åstadkomma en ökad integrering byggdes inte in i organisationen.

Den organisatoriska ramen avvek således ganska markant från den modell som låg till grund för det ursprungliga förslaget om inrättandet av centrubildningarna. Enligt detta skulle de skisserade centrubildningarna utgöra en mellanform mellan ett löst uppbyggt nätverk och ett permanent forskningsinstitut och bemannas av en grupp seniora forskare med vetenskapligt ledningsansvar.

Sedan CEFOS först inrättades har verksamheten dock genomgått vissa förändringar. Under den första verksamhetsperioden fungerade CEFOS således som ett lokalt forskningsråd för forskning om offentlig sektor. Under en andra fas gjordes ett försök att skapa mångvetenskapliga plattformar genom att gruppera projekten i tre breda projektområden:

- Den offentliga sektorn i ett makroperspektiv
- Den offentliga sektorns inre organisation
- Den offentliga sektorn och medborgarna

Efter en intern utvärdering 1997 beslöt styrelsen, på förslag av forskare inom CEFOS, att koncentrera insatserna till mer sammanhållna programområden. Tre sådana program har vuxit fram internt:

”Välfärdsstaten och socialförsäkringssystemet”.

”Lokalt medborgarskap”.

”Politisk Ekonomi”.

I ett senare skede har man även aktivt försökt bygga upp och skapa tematiskt sammanhållna grupper inom nya mångvetenskapliga projektområden. Det viktigaste bidraget i denna utveckling är ett forskningsområde som benämns ”Identitet, storskaliga infrastrukturanläggningar och riskforskning”. Andra viktiga bidrag till denna utveckling under utvärderingsperioden har kommit från projektområdet Välfärdsstaten och socialförsäkringssystemet och området arbete-ledarskap-demokrati.

CEFOS har således genomgått en utveckling från att vara ett brett lokalt forskningsråd för forskning om offentlig sektor till att mer bli ett forskningsråd som erbjuder en miljö för forskning inom ett mindre antal mångvetenskapliga forskningsområden.

Denna koncentration mot ett mindre antal forskningsområden innebär samtidigt en styrning av forskningen vid CEFOS. Det är inte längre enbart de aktiva forskarna som definierar forskningsproblemen, utan dessa måste passa in en på förhand bestämd problematisering och programstruktur. Det förefaller således som om CEFOS ledning här har tagit ett mer aktivt ansvar för forskningen, ett ansvar som i själva verket motsvarar det som de seniora forskningsledarna förutsattes ha i statsmakternas beslut om FOS-programmet och där utvecklingen av ett antal temaområden uppfattas som en väg att öka långsiktigheten i forskningen.

Verksamhetens utfall och inriktning

Totalt, över åren 1992–2002 har CEFOS disponerat en medelsram som uppgår till 75,4 mkr. Av denna avser 36,6 mkr basresurser som anvisats via fakultetsanslaget. Bidragen till externfinansierade projekt uppgår till sammanlagt 38,8 mkr.

Totalt över perioden har externfinansieringen svarat för ca 51 % av de totala kostnaderna för verksamheten vid CEFOS. En påtaglig ökning har skett från och med 1999 och 2002 uppgick den som redan nämnts till 72 % av budgeten. Drygt 50 % av de externa medlen kommer från forskningsråd och fonder. Övriga medel kommer från sektorsorgan och myndigheter, inklusive kommuner och landsting och i begränsad omfattning också från näringslivet.

Enligt självvärderingen år 2001 har CEFOS finansierat sammanlagt 44 olika projekt. Enligt samma redovisning har 41 externt finansierade projekt bedrivits av forskare som beviljats anknytning till CEFOS forskningsmiljö.

Av ingivet underlagsmaterial (självvärderingen) framgår vidare att 73 personer, från 15 discipliner, varit anställda vid CEFOS i perioder som varierar från några månader till mer än fyra år. Materialet visar att CEFOS investerat 1 500 forskarmånader i de olika projekten. Om man bortser från nystartade projekt har drygt hälften av forskarna haft anställningstider som uppgår till minst 24 månader. I resurstermer innebär detta att ett trettiotal forskare varit verksamma i minst två års tid, vilket ger ett mycket grovt mått på investerad forskartid. I underlaget ingår även assistenter som anställts för att arbeta med insamling och bearbetning av enkätdata under kortare perioder. Detta leder till en viss överbetoning av kortsiktiga engagemang och även en viss överskattning av antalet forskare från statsvetenskap och offentlig förvaltning.

Den vetenskapliga produktionen är omfattande och mångfacetterad. I underlagsmaterialet redovisas 245 publikationer av olika slag. Det finns genom CEFOS struktur en klar anknytning till forskarutbildningssystemet. Inom ramen för verksamheten har 8 doktorsavhandlingar och 10 licentiatavhandlingar publicerats. Dessutom har ytterligare 8 doktorsavhandlingar tillkommit inom ramen för projekt som erhållit finansiellt stöd från CEFOS.

Resultatspridning och utåtriktad verksamhet

Resultat har redovisats i vetenskapliga tidskrifter såväl i Sverige som i utlandet, i bokform och i CEFOS egna rapportserier, mm. I egen regi har CEFOS publicerat ett femtiotal verk som böcker, rapporter och arbetsrapporter.

CEFOS har också ett vittförgrenat kontaktnät och samverkar såväl på lokal/regional och nationell som internationell nivå. Därtill samarbetar CEFOS med organisationer för forskning och forskningsinformation med anknytning till Göteborgs universitet, t.ex. samarbetsorganet Kommunforskning i Västsverige och SOM-institutet (Samhälle-Opinion-Massmedia).

Expertgruppens bedömningar

Vetenskapliga bedömningar

Forskningsverksamheten inom de olika delprogrammen inom CEFOS visar på ett mycket brett forskningsområde, en bredd som är imponerande. Det finns också inslag i verksamheten som ger CEFOS en tydlig profil och skiljer CEFOS från andra strukturer som forskar om den offentliga sektorn.

Frågorna kring Demokrati – lokal demokrati har en lång tradition i den göteborgska forskarmiljön. Mycket av forskningen knyter an till kommunalforskningstraditionen i Göteborg. Det statsvetenskapliga disciplinprogrammet Demokrati i förändring som ingår i FOS-programmet är ett exempel på fortsättningen av denna tradition. En utveckling mot en mer idékritisk tradition finns representerad i forskningen i projekt som behandlar stat och kommunrelationer samt de politiska partiernas kommunideologier¹³. Under senare tid har utvecklingen mot en flernivådemokrati fångat forskningens uppmärksamhet.

De förändrade förutsättningarna för den representativa demokratins funktionssätt återspeglas kanske främst genom utvecklingen i medier och opinionsbildning. Den lokala nivån och den offentliga sektorn har varit föremål för specifika medie- och opinionsbildningsanalyser¹⁴.

Forskningen har stark bäring på demokratifrågorna i den moderna välfärdstaten. Ett annat värde är problematiserandet i samband med förändringar i samhället. En sådan problematisering utgörs av kopplingen mellan media och demokrati som dels förekommit i ett av delprojekten vid CEFOS, dels utvecklas inom det nya programmet Lokalt medborgarskap. Vi bedömer detta som en fruktbar utveckling av de starka sidorna av den samhällsvetenskapliga forskningen vid Göteborgs universitet.

Den stora offentliga sektorn i Sverige och övriga nordiska länder är starkt sammankopplad med den generella välfärdspolitiken. Projekt har analyserat den offentliga sektorn på makronivå såväl som på organisations och individrelaterad nivå.

Dikotomin offentlig och privat eller stat och samhälle har på många olika sätt varit betydelsefull i analyserna och diskussionen kring förnyelsen av förvaltningen. Offentligt – privat dimensionen har använts i flera perspektiv i studier

¹³ Urban Strandberg, Debatten om den kommunala självstyrelsen, 1962-1994 (avhandl.), Hedemora, Gidlunds förlag, 1998.

¹⁴ Kent Asp, Bengt Johansson, Larsåke Larsson, Nära nyheter, Rapport nr 9, CEFOS, Göteborgs universitet, 1997; Bengt Johansson, Nyheter mitt ibland oss (avhandl.), IMG, Göteborgs universitet, 1998; Larsåke Larsson, Nyheter i samspel (avhandl.), IMG, Göteborgs universitet, 1998.

av den offentliga sektorn, attityder till privatisering, produktivitet och effektivitet, ideella organisationer¹⁵ och debatten om det civila samhället¹⁶.

Forskningsområdet privat – offentligt var vid CEFOS start en fråga med stor aktualitet. De inledande projekten visar på forskningsområdets potential och fruktbarhet. De senare projekten belyser väl den centrala statliga styrningens betydelse för utfallet av den organisatoriska förnyelsen i den offentliga sektorn.

Ett flertal projekt har studerat lokala ledare. Det lokala ledarskapet och förändringar har varit en gemensam nämnare för dessa projekt¹⁷. Förhållandena mellan representation och praktik har kartlagts och analyserats liksom lokala ledares värderingar¹⁸. Jämförelser mellan ledarskapsfunktionen i lokal förvaltning och den privata sektorn görs. Kontraster visas och analyserna är beskrivande och i vissa fall frågeformulerande.

Förnyelse inom den offentliga sektorns ekonomi är ett delområde i vilket en omfattande studier av behovsbudgetering ingår¹⁹. Denna principiella förändring av budgetsystemet är av stort intresse liksom de omfattande produktivitets- och effektivitetsstudier som gjorts inom s.k mjuka verksamhetsområden. Inte minst inom forskningsområdet hälsa och samhällsekonomiska effekter har bidrag gjorts till diskussionen om prioriteringar och resursfördelning. CEFOS profil mot den lokala och regionala nivån i den offentliga sektorn är här mycket tydlig.

Fokus inom delar av detta forskningsområde är medborgarnas rättvisepuffattning och fördelning av gemensamma resurser för social service²⁰. Ett återkommande tema är egennytta vs altruism. I nya projekt har dessa teman utvecklats t. ex. i fråga om sjukförsäkringen och uppfattningar om olika sjukför-

¹⁵ Lena Lindgren, Varken privat eller offentligt. Folkbildningsrådet "i myndighets ställe", CEFOS, Göteborgs universitet, 2001; Staffan Johansson, Självständiga rörelser eller kommunala underleverantörer? Ideella organisationers roll i välfärdssystemet, CEFOS, Göteborgs universitet, 2001.

¹⁶ Lars Trägårdh (red.), Civilt samhälle kontra offentlig miljö, Finland, SNS-förlag, 1995.

¹⁷ Anders Källström och Rolf Solli, Med takt och taktik – Om den ekonomiska krisen, våra kommuner och det kommunala ledarskapet, BAS, Göteborg, 1997; Petter Wrenne, I skuggan av ett kommunalråd eller Hur ett kommunalråd kan hamma i skuggan, Rapport nr 11, CEFOS, Göteborgs universitet, 1998.

¹⁸ t. ex. Stefan Szücs, Democracy in the Head. A comparative Anaysis of Democratic Leadership Orientations Among Local Elites in Three Phases of Democratization (avhandl), CEFOS, Göteborgs universitet, 1998.

¹⁹ Cecilia Bokenstrand, Den politiska budgeten (avhandl.), CEFOS, Göteborgs universitet, 2000.

²⁰ Daniel Eek, Distributive Justice and Cooperation in Real-Life Social Dilemmas (avhandl.), Psykologiska institutionen, Göteborgs universitet, 1999.

säkringssystem. Projektet är ett lovande exempel på en utveckling mot genuin mångvetenskaplighet med en metodologisk pluralism²¹. I förnyelsearbetet av förvaltningen är samverkan ett ofta återkommande ord. Samverkan skall bidra till en effektivare välfärdsstat. Även dessa frågor analyseras inom detta delområde.

Miljöpolitiken och dess förändringar har inom CEFOS blivit ett eget delområde. Här har CEFOS fungerat som en arena för mångvetenskapliga projekt med miljöinriktning. Ett av dessa projekt där miljöopinioner, kommunikation och media samt livsstil är begrepp som analyseras har värderats av en speciell utvärderingsgrupp²². De få verk som publicerats inom området är väl disponerade och informationsrika. Speciellt kan man uppmärksamma sambandet mellan uppfattningar och attityder å ena sidan och faktiskt beteende å den andra. Här finns intressanta och policyrelevanta forskningsresultat.

Identitet, storskaliga infrastrukturanläggningar och riskforskning är ett delområde som är externt finansierat. Inom detta delområde återfinns forskningsområden som identitetsskapande, kollektiva minnen, lokaliseringskonflikter vid stora offentliga kommunikationssatsningar samt riskforskning²³. Här redovisas en omfattande produktion och forskningsinsatser som inger respekt. Den erbjuder samtidigt ett nytt perspektiv på offentlig sektor inom områden där utvecklingen av kunskapen har en stor potential. Det mångvetenskapliga inslaget är betydande inte minst vad gäller metodologisk korsbefruktning. Forskarna inom projektområdet är väl förankrade i den internationella forskningsmiljön och forskningen är väl genomförd och visar hög klass.

I värderingen av CEFOS har vi försökt fånga mervärdet av ett mångvetenskapligt forskningscentrum. Ett sådant värde ligger i initierandet och utvecklandet av nya forskningsområden där centrum uppfattas ha en viktig roll. ”Välfärdsstaten och socialförsäkringssystemet” är ett sådant programområde där CEFOS haft en betydelsefull roll för utvecklingen av forskningen i ett område som är centralt i den moderna välfärdsstaten.

Ett annat område är studier av lokalisering av stora infrastrukturprojekt, exemplifierat framför allt av Väst kustbanan. I detta fall är det framför allt som arena och mötesplats som CEFOS varit betydelsefull. Olika forskare har kunnat mötas i miljön och bidragit till att forma projekten.

²¹ Anders Biel, Daniel Eek, Nina Grankvist, Klas Rikner, Sjuk och försäkrad. Studier av sjukförsäkringen och dess alternativ (manus), CEFOS, Göteborgs universitet, 2002.

²² Ways Ahead – Jeffner, Lafferty, Röpke, Underdal 2001.

²³ Åsa Boholm, National Objectives – Local Objections. Railroad Modernization in Sweden, CEFOS, Göteborgs universitet, 2000.

Ett genomgående inslag är vidare förekomsten av metodologisk spridning av kunskap mellan disciplinerna. I det avseendet tycks CEFOS som miljö utgjort en arena där olika ämnesföreträdare kunnat mötas och förhållandevis neutralt diskutera fördelar och nackdelar med olika metodologiska tillvägagångssätt. Däremot krävs enligt vår bedömning ytterligare en utvecklingsperiod för att finna en utveckling som pekar mot nya tvärvetenskapliga begrepp eller teorier.

Organisation och ledningsformer

I expertgruppens perspektiv är uppbyggnaden av forskningsmiljöer en fråga på lång sikt. Det behövs långa forskningsprojekt och att forskare är verksamma i miljön över lång tid. Den tidsmässiga fördelningen av investerad forskningstid tyder på svagheter i detta avseende. Vi konstaterar att endast hälften av forskarna haft anknytning till CEFOS minst två år. Man kan därmed också konstatera att hälften av forskarna varit knutna till CEFOS i förhållandevis korta forskningsprojekt. Delvis sammanhänger detta med att man haft korttidsanställda medarbetare som medverkat i datainsamlingar. Dubbelanknytningen och kopplingarna till ämnesinstitutionerna kompenserar för de korta projekttiderna. Det är också möjligt att forskarna varit invälda eller integrerade i CEFOS verksamhet över längre tid genom seminarier, projekthandledning mm. Vi kan konstatera att det finns kontinuitet i CEFOS styrelse och att det finns ett antal yngre forskare med förhållandevis lång tids anknytning till CEFOS.

Vår bedömning av tillgängligt material ger oss dock anledning att ifrågasätta att det redovisade tidsmönstret för den investerade forskningstiden har främjat uppbyggnaden av en forskningsmiljö för hög vetenskaplig kvalitet.

Forskare från 15 discipliner har varit verksamma vid CEFOS. Det finns emellertid en stor andel statsvetare eller forskare som har sin hemvist vid Förvaltningshögskolan. Tillsammans med forskarna från den nationalekonomiska institutionen utgör forskare från dessa tre institutioner hälften av samtliga forskare vid CEFOS. Denna ämnesdominans förefaller ha präglat forskningsmiljön. Under senare år har denna dominans sannolikt blivit mindre. Dels finns det i forskningsmiljön ett antal forskare som nu varit aktiva vid CEFOS under flera år, dels har de externfinansierade projekten ökat betydligt och därmed forskarsammansättningen förändrats.

I forskningsrådet CEFOS är det styrelsen som svarat för kvalitetsgranskningen av den forskning som antas till centret. Kvalitetsgarantin avser, såväl urvalet av projekt inom ramarna för CEFOS budgetram, som valet av externfinansierade forskare med tillhörighet till CEFOS forskningsmiljö. Eftersom externfinansierade forskare erhåller medel från andra forskningsråd sker i dessa fall en dubbel kvalitetsgranskning.

En andra typ av kvalitetsgaranti avser resultatredovisningen från forskningen i CEFOS. Man har valt att arbeta med några typer av CEFOS-publikationer. I dessa fall är det styrelsen som beslutar om publicering och därmed garanterar den vetenskapliga kvaliteten.

En tredje typ av kvalitetsgranskning sker inom ramen för det akademiska systemet. Detta gäller i första hand avhandlingar på licentiat och doktorsnivå. Eftersom en stor del av de långa projekten inom CEFOS kan betecknas som doktorandprojekt spelar detta en stor roll i bedömningen. Denna del av forskningen i CEFOS har bedrivits under de förutsättningar som gäller för avhandlingsarbeten. Avhandlingsarbeten är en viktig del i produktionen av ny kunskap och den vetenskapliga utvecklingen men samtidigt kan man inte förvänta sig att avhandlingsarbeten skall bidra till ny teoriutveckling och finna genombrytande empiri. Det är mer frågan om solida vetenskapliga arbeten inom ramen för den standard som kan förväntas av ett resursrikt universitet.

Extern finansiering bör ses som bidrag till att få till stånd en mer slagkraftig forskningsorganisation. Det uppfattades också i FOS-programmets intentioner, dels som ett sätt att garantera kvaliteten i forskningen vid centrum genom de externa värderingarna, dels som en indikator på framgång för forskningen vid centrum.

För CEFOS gäller att den externa finansieringen under de inledande åren låg på en nivå som motsvarade cirka en tredjedel av anslaget. Det innebär att forskningen i CEFOS endast i begränsad utsträckning utsattes för extern kvalitetsgranskning. Den valda organiseringsprincipen kan också ha lett till att CEFOS kom att bli en alternativ forskningsfinansierare för samlokaliserade disciplinforskare, snarare än en plattform för extern tilläggsfinansiering av mångvetenskaplig forskning.

Under senare år har det skett en påtaglig ökning av externfinansierade projekt. Under de två senaste åren svarar externfinansieringen för 70 % av intäkterna. Utvecklingen under de senare åren ligger mer i linje med statsmakternas intentioner. Det har således tagit en avsevärd tid för CEFOS att nå en hög grad av externfinansiering. Det betyder, med tanke på den målsättningen som funnits för programmet, att den externa kvalitetsgranskningen av forskningen vid CEFOS under större delen av programperioden varit av förhållandevis begränsad omfattning.

I föregående kapitel redovisar vi våra utgångspunkter för den ambitionsnivå bedömargruppen relaterat till som referensram i förhållande till den internationella forskningen. Ambitionen att placera CEFOS på den internationella forskningskartan, och att säga något viktigt i forskningen om förändringarna i den offentliga sektorn mm syns ha varit måttlig. Synen på vad som skall

åstadkommas på den internationella forskningsarenan har mer präglats av den individuella forskaren och dennes disciplintillhörighet än av ett systematiskt synsätt på CEFOS roll som aktör på en internationell forskningsarena.

Forskningspolitiska kommentarer

Stödet till forskningen inom FOS-programmet skulle inriktas på forskning med hög vetenskaplig kvalitet, en långsiktig kompetensuppbyggnad och att skapa förutsättningar för tvärvetenskapligt forskningssamarbete. Kommentarererna gäller således i vad mån CEFOS har svarat upp mot de förväntningar som riktades mot centrubildningarna.

Kvalitetssäkring

En betydande del av den vetenskapliga produktionen som CEFOS valt ut för granskning av expertgruppen utgörs av avhandlingar. Dessa är definitionsmässigt styrda av sina disciplinära traditioner, såväl vad gäller kvalitetssäkring som publicering och omvärldsorientering.

Det innebär att systemen för presentationer av de vetenskapliga resultaten och för granskning och kvalitet varierar avsevärt mellan olika vetenskapliga produktioner. Av underlagsmaterialet framgår att ca 20% av den vetenskapliga produktionen publicerats på den internationella forskningsarenan antingen i internationella tidskrifter eller i internationellt förlagda verk. Omkring en tredjedel av publikationerna har publicerats i former där det förekommer marknads- och/eller extern sakkunnigbedömning, som villkor för publiceringen.

Vi har tidigare berört CEFOS sätt att bedöma kvaliteten i forskningen. Man har valt att arbeta med egna publikationsserier av olika karaktär samt under de senaste åren utvecklat en hemsida. Denna publiceringspolicy förefaller vara standard inom FOS-programmet. Det är en standard som sannolikt fungerar utmärkt inom det nationella forskningssystemet. Expertgruppens fråga är emellertid huruvida den är tillräckligt effektiv för att främja en slagkraftig kunskaps-tillväxt och en kompetensuppbyggnad med internationell bärkraft.

Långsiktig kompetensuppbyggnad

Långsiktig kompetensuppbyggnad är ett mångfacetterat begrepp. Det kan betyda att man utbildar forskare med inriktning på forskning om offentlig sektor och att dessa forskare får en roll i den långsiktiga kompetensuppbyggnaden. Det är vår bedömning att CEFOS inledningsvis uppfattade detta som en viktig del av sitt uppdrag. I rollen som lokalt forskningsråd kom CEFOS att innehålla många doktorandprojekt. Den mångvetenskapliga miljön utgjordes då i stor utsträckning av doktoranderna. Av underlagsmaterialet framgår att väsentliga

delar av forskningsproduktionen utgörs av licentiat- och doktorsavhandlingar. Vidare är många av de långa projekten egentligen projekt som stöder forskare under doktorandutbildningen.

CEFOS har med avseende på denna dimension haft en betydande roll i forskarutbildningen inom området offentlig förvaltning. Därmed har CEFOS bidragit till att trygga en resursbas av forskare som utbildats med inriktning på den offentliga sektorns problem och utveckling.

Detta förhållande är mindre tydligt under den senare delen av CEFOS verksamhetsperiod. Då är inslaget av seniora forskare större, men inslaget av doktorander existerar fortfarande.

Långsiktig kompetensuppbyggnad kan också betyda att man inriktar sig mot bestämda kunskapsområden. Till sin konstruktion inriktar sig CEFOS mot den lokala och i viss mån regionala nivån av den offentliga sektorn. Över tid framträder tydligare att CEFOS har inriktat sig mot tematiserade forskningsområden, samtidigt som ett antal forskare kommit att utgöra en kärna i CEFOS miljö. Långsiktig kompetensuppbyggnad betyder i detta senare skede större projekt inom vissa kunskapsområden, samtidigt som ett antal forskare under lång tid är verksamma i miljön.

Utvecklingen under de senaste åren visar på kunskapsområden som tillförs genom extern finansiering samt att överväganden om forskningsmiljöns sammansättning har betydelse för den vetenskapliga bärkraften i ett centrum. På så vis finns under de senaste åren ett större inslag av seniora forskare med status, som var aktiva i forskningsmiljön. Vår bedömning är att kombinationen av seniorforskare och doktorander kan bidra till att erhålla en slagkraftig utveckling av vetenskapen i ett forskningscentrum.

Ett sammanfattande omdöme är, att CEFOS inte förrän nyligen kommit in i en fas där resurserna används för att skapa ett centrum för forskning om offentlig sektor av hög klass. Det har med andra ord tagit tid att finna verksamhetens organisatoriska former. Expertgruppen menar att detta är ett resultat dels av en förhållandevis låg aspirationsnivå, dels av de prioriteringar som gjordes inom forskningsrådsmodellen. Så som forskningsrådsmodellen kom att tillämpas under de inledande åren kom resultaten av CEFOS verksamhet knappast att nå upp till de förväntningar som kan härledas ur FOS-programmets målsättningar. Under de senaste åren har däremot utvecklingen gått i en riktning som vi bedömer kan vara framgångsrik.

Vi kan också konstatera att det nu finns en grupp forskare som varit verksamma några år vid CEFOS och som vetenskapligt har socialiserats in i en mångvetenskaplig miljö. Detta är ett positivt bidrag till kunskapsuppbyggnaden av en mångvetenskaplig forskning om offentlig sektor och kan betyda att den

långsiktiga forskningskapaciteten inom området tillgodoses. Man skulle kunna förvänta sig att dessa forskare borde ha en bättre möjlighet än andra att hantera en framväxande komplexitet i forskningen om offentlig sektor.

Mångvetenskaplig forskningsmiljö

FOS-programmets forskningscentra avsågs innehålla en mångvetenskaplig forskningsmiljö som skulle bidra till att utveckla forskningen om offentlig sektor. CEFOS är utan tvekan en forskningsmiljö där forskare från många discipliner möts. Genom CEFOS finns en potential för deltagarna i forskningsprojekten att delta i diskussioner som leder till utvecklandet nya perspektiv. Perspektiv som påverkas av de gemensamma diskussionerna i den mångvetenskapliga miljön.

Den mångvetenskapliga diskussionen förefaller vara en aktivitet som huvudsakligen sker vid seminarier, konferenser mm. CEFOS är med andra ord mer en plats där olika forskningsprojekt bedrivs än en aktiv miljö som underlättar diskussioner som leder till utvecklandet av gemensamma nya perspektiv.

Mångvetenskapligheten är mer en fråga om att spegla fenomen i den offentliga sektorn ur olika teoretiska perspektiv och att undersöka dessa fenomen med mångmetodologiska ansatser. Vi kan konstatera en metodologisk pluralism. Det finns ett flertal tecken på spridning av olika forskningsmetoder mellan disciplinerna. Det finns också några goda exempel på hur teman utvecklats i vissa projekt och sedan visat sig användbara i andra projekt. Det tycks som om förutsättningarna för olika typer av ömsesidiga influenser förbättrats under senare år genom att den disciplinära mångfalden vid CEFOS ökat.

Vid CEFOS finns områden som är mångvetenskapliga till sin karaktär. Expertgruppen har sökt efter gemensamt tänkande om gemensamma begrepp t. ex. risk och hur detta har hanterats disciplinärt och mångvetenskapligt. Mycket av forskningen vid CEFOS tycks emellertid utvecklas med stöd av utmejslade disciplinspecifika teorier. Det är tveksamt om nya begrepp skapats i forskningsmiljön. Av det material vi har studerat är det svårt att kunna belägga att någon teoretisk och begreppsmässig integrering har ägt rum.

I den forskning som bedrivits vid CEFOS finns en kvantitativ dominans av forskare med statsvetenskaplig och ekonomisk bakgrund. Det finns få tecken på att det ur CEFOS-miljön vuxit fram några teoretiska bidrag som skulle kunna tyda på en utveckling mot en mångvetenskaplig forskning om offentlig sektor. Expertgruppen är starkt medveten om vilken betydelse disciplintillhörighet har för dem som arbetar i det akademiska systemet. Under vår hearing med forskargrupperna fann vi att disciplintillhörigheten bland forskarna vid CEFOS var mycket stark.

Forskningsrådsmodellen innebar att CEFOS blev en komplementär finansieringskälla för framför allt doktorander. Över tiden fann de som arbetat där att centret kunde tjäna som plattform för fortsatt forskning, vilket har skapat en ny generation av CEFOS-forskare.

Den fråga expertgruppen ställer sig är i vilken utsträckning forskningsledningen vid CEFOS har haft ambitionen att utveckla en potential för mångvetenskaplig forskning om offentlig sektor. Forskningsmiljön har avkastat få tecken på systematisk mångvetenskap. Den vetenskapliga produktionen innehåller svaga inslag av interna korsreferenser. Däremot finns som tidigare redovisats ett mönster av att man utvecklar nya forskningsområden, med nya forskarkombinationer och nya forskningsfält.

CEFOS valde från början en låg profil i förhållande till disciplinerna och har under den tid vi granskat uppvisat en låg ambitionsnivå vad gäller publiceringsstrategi och deltagande i internationell debatt. Det finns få tecken på att det skulle ha funnits några ambitioner att strategiskt sätta mångvetenskaplig CEFOS forskning på den internationella forskningskartan. I detta avseende har CEFOS enligt utvärderargruppen inte levt upp till de förväntningar om att skapa miljöer för en slagkraftig mångvetenskaplig forskning om offentlig sektor som fanns vid FOS-programmets tillkomst.

Vi har dock kunnat konstatera att det under de senaste åren skett en utveckling mot en ökad reell mångvetenskaplighet. Den ökade externfinansieringen av forskningen vid CEFOS har inneburit en vitalisering av verksamheten. Resultatet av denna vitalisering är dock ännu inte synligt i termer av vetenskapliga resultat. Sammanfattningsvis kan vi dock konstatera att CEFOS utvecklats från en verksamhet som i princip haft karaktären av ett forskarhotell till en arena där man nu mer systematiskt försöker skapa en mångvetenskaplig forskningsmiljö.

Expertgruppens bedömning av disciplinprogrammen

Utgångspunkter

Intentionerna bakom disciplinprogrammen

Disciplinprogrammen inrättades på förslag av FOS-utredningen som komplement till de mångvetenskapliga centrumbildningar för forskning om offentlig sektor som föreslogs bli lokaliserade till Göteborg och Stockolm. Syftet var att genom s.k. storprogram skapa möjligheter för forskare från hela landet att medverka i forskningsprogrammet. Dessa skulle vara femåriga, utlysas nationellt och i princip administreras av HSFR som skulle svara för kvalitetsgranskningen.

För att verksamheten skulle komma igång så snabbt som möjligt föreslog utredaren att medel under den första femårsperioden skulle avsättas till två disciplinprogram med nationell räckvidd. Dessa föreslogs bli baserade på ett nätverkssamarbete inom statsvetenskap respektive företagsekonomi. Valet av discipliner motiverades av att man visste att det där fanns kompetens och intresse för att medverka. I kommande storprogramsatsningar skulle HSFR ta ställning till såväl form som innehåll.

I april 1992, beslutade HSFR, på grundval av preliminära intresseanmälningar, som under en första planeringsperiod arbetats om till fullständiga programplaner, att, i enlighet med regeringens förslag, bevilja medel till två femåriga disciplinprogram, i statsvetenskap respektive företagsekonomi.

Detta är de gemensamma utgångspunkterna för disciplinprogrammen. De uppvisar emellertid också vissa skillnader beträffande uppläggning och organisatoriska ramar.

Organisatoriska ramar

Det statsvetenskapliga programmet har byggt på samverkan mellan institutionerna vid de fem största universiteten, med en programledning som haft ett centralt budget- och samordningsansvar. Programplanen byggde på två föregående nationella konferenser som mynnat ut i ett förslag om fem tematiska programområden. Det vetenskapliga ansvaret för vart och ett av dessa skulle delas av två seniora forskare, som skulle företräda olika lärosäten.

De medel som anvisades förutsattes i princip delas lika mellan de olika programområdena enligt en schablon som, utöver 60 % av full forskarlön för de medverkande forskarna, även skulle täcka en hel- eller två halvtidstjänster som

forskaramanuens inom varje programområde. Anvisade medel omfattade därutöver även kostnader för datainsamling, resor och samordningskostnader samt kostnader för internationellt samarbete.

Det företagsekonomiska programmet byggdes upp med utgångspunkt i en tematisk strukturering av programområdet, gjord av programledaren på inbjudan av rådet. På uppdrag av rådet inventerade denne intresset hos olika forskargrupper ute i landet att medverka i programmet. De projektförslag som kom fram vid dessa kontakter integrerades sedan i den programplan som lämnades in till HSFR för bedömning. Det fanns således ingen på förhand etablerad plan för hur resurserna skulle fördelas. Projekten valdes ut av programledaren med beaktande av önskemålet om nationell spridning och projektens relevans för de teman som föreslagits ingå i programmet. Programledaren hade ett centralt samordnings- och budgetansvar och fungerade som kontaktperson gentemot HSFR, men i övrigt delegerades såväl budgetansvar som vetenskapligt ansvar för de ingående projekten ut till de medverkande forskarna.

Budgetram

Medelstillelningen grundade sig på ingivna programplaner som granskades av HSFR vid starten, efter ett år och efter ytterligare två år. Den totala medelramen uppgick för det statsvetenskapliga disciplinprogrammet till ca 25 mkr och för det företagsekonomiska programmet till knappt 18 mkr. Utöver denna medelstillelning som avsett själva forskningsverksamheten, har särskilda medel avsatts för publiceringsstöd, bl.a. i form av förlagsavtal för utgivning av särskilda rapportserier.

Bedömningsunderlag

För bedömningen av disciplinprogrammen har expertgruppen haft tillgång till följande underlag:

- Gruppernas självvärdering bilagda personal- och litteraturförteckningar
- Ett av forskarna själva prioriterat urval av vetenskapliga publikationer samt vissa rapporter (till exempel lägesrapport, konferensbidrag) ingivna i augusti/september 2001
- Arkivhandlingar rörande beredningsprocessen och HSFR:s handläggning av programmen.

Dessutom har expertgruppen haft möten för utfrågning av representanter för programmet.

Vid utfrågningen av den statsvetenskapliga forskargruppen deltog följande forskare:

Professor Gunnel Gustafsson, Umeå, programledare

Professor Henry Bäck, Förvaltningshögskolan, Göteborg

Professor Maud Eduards, Stockholm

Docent Magnus Jerneck, Lund

Docent Folke Johansson, Göteborg

Docent Anders Lidström, Umeå, programsamordnare

Universitetslektor Lennart Nilsson, Göteborg

Professor Evert Vedung, Uppsala.

Vid utfrågningen av forskarna i det företagsekonomiska programmet deltog:

Professor Bengt Jacobsson, Södertörns högskola, företagsekonomi,

programledare

Professor Olov Olson, Göteborg, företagsekonomi, särskilt redovisning med finansiering

Professor Björn Rombach, förvaltningsekonomi, Förvaltningshögskolan, Göteborg

Inga företagsekonomer från Umeå och Lund deltog. Mot bakgrund av att självvärderingen utförts av den programansvarige ensam och att endast tre personer representerade programmet i utfrågningen har kompletterande självvärderingar införskaffats från ytterligare fyra medverkande forskare från det företagsekonomiska programmet.

Det statsvetenskapliga disciplinprogrammet (STAV)

Mål och utgångspunkter

Det statsvetenskapliga programmet påbörjades i juni 1992 och avslutades i december 2000.

Syfte och intentioner

Programmet främsta syfte var, enligt den ursprungliga programplanen, att analysera organisation och beslutsprocesser på den lokala nivån i Sverige inom ramen för ett vidare perspektiv på de genomgripande samhällsförändringar som har ägt rum under senare delen av 1900-talet, både nationellt och internationellt.

Redan innan programmet påbörjades, förekom ett samarbete mellan flera av de statsvetenskapliga institutionerna om en eventuell ansökan. Speciellt inledningsvis förekom omfattande diskussioner om programmets form och innehåll på två konferenser i Göteborg och Umeå. Dessa diskussioner grundade sig på ett antal promemorior. Resultatet av diskussionerna blev att fem huvudfrågeställningar preciserades, något som i sin tur har lett till att *'Demokrati i förändring'*

har organiserats som fem tematiska delprogram:

- Kvinnors organisering och inflytande i lokalsamhället
- Transnationalisering och lokal autonomi
- Medborgarna och politikerna
- Lokalsamhällets förvaltning
- Valfärdens lokala produktion och fördelning.

Programmets problemställningar och upplägg har rapporterats i en bok redigerad av programmets vetenskapliga ledare Gunnel Gustafsson.²⁴ Empiriskt gällde huvudfrågan hur den offentliga sektorn i Sverige påverkas av pågående samhällsförändringar och hur offentliga aktörer och andra organiserade grupper försöker att styra eller påverka den framtida utvecklingen. Fokus riktades mot det lokala territoriet, inte bara på det politiska systemet. Generellt var syftet att bidra till en bättre förståelse av hur den lokala demokratin förändras samt att göra undertexterna och de implicita normativa antagandena i olika demokrati-teorier tydligare. Den viktigaste uppgiften skulle vara att, med utgångspunkt i grundläggande svensk empiri, analysera och diskutera särskilt den lokala demokratis teori och praxis i övergången till ett informations- och kommunikations-samhälle.

'Demokrati i förändring' initierades emellertid inte genom en medvetet vald gemensam och tydlig problemformulering. Programmet utgick således inte från en gemensam teoretisk ram, ett samlande tema och perspektiv eller en gemensam metodologi. Olika deltagare har haft olika uppfattningar om vilka förändringar, och vilka aspekter av förändringsprocesserna, som var viktigast att studera. De har också använt olika angreppssätt och begreppsapparater. Deltagarna har dessutom utgått från olika demokratiuppfattningar. De har till exempel fäst olika vikt vid den traditionella representativa demokratin, deltagardemokrati och vid ett governance- och nätverksperspektiv.

Syftet med programmets uppläggning var emellertid enligt programledningen inte att enas om ett enhetligt synsätt eller om en av alla omfattad begreppsapparat. Ambitionen var att analysera likheter och skillnader i perspektiv på demokratin och hur den förändras samt att skapa en dialog om detta mellan olika skolbildningar. Uppenbart är att någon gemensam syn på vilka begrepp, förutsättningar och angreppssätt som skulle kunna anses vara mest fruktbara i studiet av demokratiska förändringsprocesser inte utvecklats i programmet. Det hade dock varit värdefullt att få en tydligare bild av i vad mån några av de

²⁴ Gunnel Gustafsson, *Demokrati i förändring*. Svenska kommuner och landsting i det lokala välfärdssamhället. Stockholm: Publica 1993.

skiljelinjer som konstaterats kunnat överbryggas och vilka lärdomar som gjorts i konfrontationen mellan olika perspektiv.

Det handlar således om ett vetenskapligt disciplinprogram som präglas av en betydande pluralism, ett program som i hög grad har låtit forskarna och institutionerna göra det som har intresserat dem. Programmets filosofi har varit att forskarna skulle ha frihet att koncentrera sig på sina självvalda forskningsintressen. Forskningsproblemen skulle identifieras av forskarna själva, och varje enskild forskare skulle kunna utveckla ny kunskap på egna villkor. Man har lagt vikt vid att säkra mångfalden när det gäller perspektiv och angreppssätt. Man har emellertid uppmuntrat till ett komparativt förfaringsätt, anammandet av ett flernivåperspektiv och ett kritiskt förhållningssätt. Generellt har syftet varit att kombinera forskarnas krav på kritisk självständighet i kunskapsökandet, det allmännas behov av en bättre förståelse av hur verkligheten hänger samman och en önskan om ett bättre kunskapsunderlag för politiska beslut²⁵.

Programmets genomförande

Organisation och ledning

Ett tjugotal forskare från de statsvetenskapliga institutionerna i Göteborg, Lund, Stockholm, Umeå och Uppsala har varit engagerade i programmet. Finansieringen har för de flesta av dem inte varit baserad på heltidsengagemang. Några medarbetare har inte uppburit lön från programmet, t.ex. professorer, som inte kunnat finansieras i programmet på gällande regler. Liksom för de övriga programmen är det därför något problematiskt att säga vilka forskare som skall räknas med, och på vilket sätt.

Ledning och koordination har varit förlagda till Umeå. Professor Gunnel Gustafsson har varit vetenskaplig ledare för programmet och docent Anders Lidström har varit ansvarig för den administrativa samordningen. Enligt programledningen bestämdes vem som skulle delta i den slutliga ansökan om forskningsmedel och vem som skulle rekryteras inledningsvis, i samråd mellan programledare, aktuella kandidater och ämnesföreträdare samt prefekterna vid de statsvetenskapliga institutionerna. Filosofin har varit att disciplinprogrammet skulle ingå som en integrerad del av forskningen vid den enskilda institutionen. Varje institution har i huvudsak förfogat över sin del av budgeten. Rekrytering av doktorander och assistenter har likaledes avgjorts av respektive institutioner.

Ett resultat tycks vara att programmet i varje fall efter ett tag, har formats och bemannats i samverkan mellan programledningen och de miljöer och per-

²⁵ Se till exempel inlägg av docent Anders Lidström vid konferensen 'Forskning på gång om den offentliga sektorn', Örebro Universitet 25-26 oktober 1999.

soner som deltog i inledningsskedet, snarare än att man siktar på en analytisk helhet. Det har emellertid varit relativt mycket kontakt mellan deltagarna från de olika institutionerna. När man vid ett par tillfällen har stött på vad programledningen kallar 'allvarligare problem med bemanningen', har detta lösts i samarbete mellan programledningen och den enskilda institutionen²⁶. Vi kan dock konstatera att vissa delar av forskningsprogrammet förändrats avsevärt, vilket bland annat kan hänföras till svårigheter att bemanna programmet vid vissa institutioner.

Programmet har fått sin dispositionstid förlängd två gånger. Förseningarna kan bland annat ses mot bakgrund av att flera av programmets forskare har haft andra tidskrävande engagemang. Några har utnämnts till studierektor eller prefekt, andra har blivit utnämnda till professor eller docent, med därtill hörande plikter. Andra har engagerat sig i andra forsknings- och utredningsuppdrag. Det rör sig således om förhållanden som programledningen i huvudsak varit oförmögen att påverka, men som har bidragit till att försena genomförandet av programmet. I efterhand kan vi konstatera att förseningen inneburit att även programmets vetenskapliga produktion försenats.

Utfall

Programmet redovisar sexton böcker, fem doktorsavhandlingar och ett stort antal artiklar, bokkapitel och konferensbidrag²⁷. Det bör dock sägas igen att det inte är helt lätt att avgränsa vilka publikationer som bör räknas med.

Publikationsmönstret präglas av att de allra flesta böckerna, tidskriftsartiklarna och bokkapitlen är utgivna i Sverige och inte på internationella förlag. Endast en bok är utgiven på ett internationellt förlag, medan ytterligare en uppges vara under utgivning. En del bokkapitel och tidskriftsartiklar är publicerade internationellt, men knappast några av artiklarna är publicerade i *ledande* internationella tidskrifter.

Forskarna i programmet har emellertid i hög grad bidragit till att sprida sina forskningsresultat i Sverige. Förutom de publicerade arbetena, inklusive populärvetenskapliga publikationer och läroböcker, har forskarna aktivt deltagit i ett antal seminarier, konferenser och informationsmöten med praktiker och beslutsfattare på både nationell och lokal nivå.

²⁶ Självvärdering – Demokrati i förändring, 2001, sid. 4.

²⁷ Baserat på en översikt gjord av Anders Lidström, daterad 12 september 2002, där deltagarna ombeds att eventuellt komplettera publikationslistan.

Expertgruppens bedömningar av det statsvetenskapliga disciplinprogrammet

Metodöverväganden

Programmets ledning, och de medarbetare som expertgruppen har talat med, gör huvudsakligen en positiv bedömning av både processer och resultat. De uttrycker, till exempel, att medverkan i programmet har skapat kontakt mellan forskare som annars skulle ha liten eller ingen kontakt. Programmet har bidragit till att deltagarna exponerats för ovanliga och oförutsägbara kommentarer och kritik. Rent allmänt ser man på deltagandet som stimulerande och mycket berikande. Det finns dock kritiska röster, som när professor Henry Bäck skriver: "Den uppenbara bristen är förstås den svaga produktiviteten", samtidigt som han hoppas på "något mer betydelsefulla böcker som resultat" senare i processen²⁸.

Som jämförelse kan nämnas att den utvärderargrupp som har utvärderat ämnet svensk statsvetenskap som sådant, under ordförandeskap av Arild Underdal, inte tycks tillmäta FOS-programmets disciplinprogram särskild betydelse för utvecklingen av svensk statsvetenskap²⁹. Här bör emellertid tilläggas att långt ifrån alla publikationerna från programmet *Demokrati i förändring* var färdiga då Underdals utvärderingsrapport avslutades. Dessutom kan det nämnas att disciplinprogrammets forskare och deras produktion sannolikt granskades av utvärderargruppen, men att deras publikationer sågs som en integrerad del av institutionens arbete, och inte som ett resultat av disciplinprogrammet. Disciplinprogrammets uppläggning tycks dock ha värderats positivt av Underdals utvärderargrupp, eftersom denna föreslår ett utvecklingsprogram för den statsvetenskapliga forskningen som bygger på de positiva egenskaperna av FOS-programmets disciplinprogram.

Expertgruppen har i sin bedömning av disciplinprogrammets resultat tagit hänsyn till att det här är fråga om ett forskningsfält där det inte alltid är lätt att besvara frågan om vilken ny kunskap ett enskilt program kan ha bidragit med. Det är också ett fält där sådana bidrag kan vara tämligen subtila och framträda först efter lång tid³⁰. Programmets *pluralism* vad beträffar problemställningar, angreppssätt, teoretisk bas, metoder och dataunderlag gör det dessutom problematiskt att bedöma programmet som en enhet. Även inom de enskilda tematiska

²⁸ Självvärdering – Demokrati i förändring, 2001, sid. 16.

²⁹ Swedish Research in Political Science. An evaluation. Stockholm: Vetenskapsrådets Rapportserie 2002. Rapport 1.

delprogrammen förekommer delvis stor pluralism, och i några fall är de enskilda deltagarnas bidrag tämligen löst kopplade till varandra. Denna pluralism gör det svårare att avgöra vilka kriterier som skall användas än om disciplinprogrammet hade varit mer enhetligt och till exempel organiserat kring ett gemensamt demokratibegrepp, en teoretisk inriktning eller en forskningsdesign.

På motsvarande sätt har disciplinprogrammets *diffusa gränser* gjort det svårt att säga exakt vad programmet har bidragit med. Det har inte varit lätt att isolera den inverkan programmet i sig har haft, eftersom det i flera fall är tveksamt vem som skall räknas som deltagare i programmet. Publikationslistorna omfattar till exempel bidrag från författare som inte har uppburit lönebidrag från programmet. Andra har varit delvis finansierade, samtidigt som flera av forskarna har haft forskningsmedel från andra källor. Dessutom har det förekommit en hel del statsvetenskaplig forskning inom FOS-programmet, men utanför disciplinprogrammet. Denna situation är mycket vanlig och sannolikt oundviklig för aktiva forskningsmiljöer i dag. Sådana diffusa gränser är inte heller nödvändigtvis ett problem för forskarna, men för bedömningsutskottet är det ett problem att exakt uttala vilka effekter som uppnåtts genom den resursinsats som disciplinprogrammet har bidragit med.

Slutligen har expertgruppen värderat programmets vetenskapliga resultat – vad beträffar omfattning, vetenskaplig kvalitet och forskningsrelevans – utifrån flera ambitionsnivåer. Gruppen har varit intresserad av vilka bidrag programmet har givit till utvecklingen av statsvetenskapen som disciplin både i Sverige och internationellt. Vi har bedömt hur programmet har mött vanliga krav och standarder i svensk statsvetenskap. Vi har också bedömt huruvida disciplinprogrammet, som en speciell satsning, har bidragit till att svensk statsvetenskap står starkare efter det att programmet genomförts och om programmet har visat originalitet i form av nya teoretiska idéer, analysmodeller eller empirisk insikt, på ett sådant sätt att det har haft genomslagskraft i den internationella vetenskapliga debatten.

Naturligtvis kan man invända att få forskningsprogram ger bidrag som lämnar tydliga internationella avtryck. En sådan ambitionsnivå kan därför uppfattas som oralistisk och orättvis, speciellt för ett pluralistiskt program

³⁰ Detta i motsats till t. ex. områden där forskningen bedöms i förhållande till om det utvecklas kunskap som kan ge förutsättningar för teknologi och materiell produktion. Programledningen har också i sin självvärdering varit relativt återhållsam när det gäller att peka på var i deras mening de viktigaste nyvinningarna i programmet finns. Det formuleras däremot en rad nya frågor som man anser bör besvaras i framtiden.

som det här är fråga om. En sådan måttstock, som relaterar resultaten till den internationella forskningsfronten, är emellertid ett ideal som alla discipliner och forskningsprogram bör ha i sikte, även om man vet att det är ytterst svårt att i verkligheten nå därhän. Flera omständigheter bidrar till att en sådan måttstock inte bör ses som realistisk för disciplinprogram som är finansierade av Vetenskapsrådet. För det första har svensk statsvetenskap mångåriga traditioner och håller en god internationell nivå. För det andra har åtminstone några av deltagarna i FOS-programmet visat ambitioner att delta i den internationella vetenskapliga debatten och på så sätt bidra till en bättre statsvetenskap. För det tredje befinner sig samhällen i västvärlden i en situation med stora politiska och samhälleliga förändringar, en praktisk-politisk situation som kan skapa möjligheter att få nya grundläggande vetenskapliga insikter.

Den senare aspekten återspeglas till exempel när programmets vetenskapliga ledare skriver att vi står inför 'början på en ny epok',³¹ och det hävdas att vi befinner oss i 'den stora nyordningens tid'³². Sådana formuleringar kan tolkas som ambitioner att bidra till en övergripande analys av förändringsprocesser. Dessutom skriver programmets vetenskapliga ledare att fokuseringen på det lokala territoriet, och inte bara på det politiska systemet, medför 'vissa genomgripande förändringar i teoretisk avseende'. Det sägs vidare att 'det finns inom forskningsprogrammet som helhet en ambition att ge teoretiska bidrag till tänkandet om hur det lokala välfärdssamhället förändras, varför förändringarna sker och särskilt hur de påverkas av och påverkar den lokala demokratin'³³.

Vetenskapliga bedömningar

Programmets starka sidor

Disciplinprogrammet har otvivelaktigt gjort en forskningsinsats som tillfredsställer vanliga krav och standarder i statsvetenskapen – både när det gäller omfattning, vetenskaplig kvalitet och forskningsrelevans. Programmet har behandlat teman som är relevanta och fruktbara, och det har bidragit med mycket intressant empiri om hur den svenska demokratin fungerar. Det gäller framför allt analyser av den lokala nivån, men också analyser av förändringar i

³¹ Gunnel Gustafsson: Demokrati i förändring – svenska kommuner och landsting i det lokala välfärdssamhället, Bilaga 2.2.5a till SOU 1991:36, Ny kunskap - Förnyelse. Slutbetänkande av FOS-utredningen, Stockholm 1991, s. 162.

³² Henry Bäck, Kommunalpolitiker i den stora nyordningens tid. Malmö: Liber, 2000.

³³ Gunnel Gustafsson: Demokrati i förändring – svenska kommuner och landsting i det lokala välfärdssamhället', Bilaga 2.2.5a till SOU 1991:36, Ny Kunskap - Förnyelse. Betänkande av utredningen om forskningsprogram för den offentliga sektorn, SOU1991:36, s. 165.

maktfördelningen mellan de lokala, nationella, europeiska och internationella styrningsnivåerna – bland annat vilken anpassningsförmåga den lokala nivån har haft när det gäller nationella, europeiska och internationella styrningsnivåerna. Studierna i programmet är metodologiskt solida och väl genomförda. Programmet uppvisar både förnyelse och vetenskaplig kontinuitet. I självvärderingen betonas till exempel genusaspekten och transnationaliserings- och Europa-aspekten som viktiga innovativa element. I båda fallen har man presenterat problemställningar och perspektiv som av tradition inte varit vanliga i svensk kommunforskning.

Det tematiska delprogrammet *Kvinnors organisering och inflytande* har bland annat studerat kvinnors organisering och kollektiva handlande, speciellt när mobiliseringen äger rum utanför rutinpolitikens ramar och det ställs krav som inte passar in i det representativa politiska systemets självförståelse. Syftet har här varit att jämföra kvinnors mobilisering och organisering med hur den representativa demokratin reagerar på dylika krav, bland annat mönstret i det betydande motstånd som observerats mot sådana aktiviteter³⁴.

På motsvarande sätt framställs det tematiska delprogrammet *Transnationalisering och lokal autonomi* som ett brott i förhållande till det traditionella synsättet inom statsvetenskapen och som ett nytt sätt att tänka kring ett demokratiskt styrelseskick³⁵. Fokus har här varit på hur kommuner reagerar på, och handskas med, internationalisering och europeisering. Det påpekas till exempel att transnationaliseringen har skapat möjligheter till deltagande och nätverk för aktörer som inte har haft tillgång till särskilt många beslutsarenor. Samtidigt har emellertid många kommuner inte varit intresserade av att delta. De har heller inte varit så uppmärksamma på vad som sker som forskarna hade räknat med i utgångsläget. Delprogrammet har dessutom haft ambitionen att utveckla ett generellt perspektiv på flernivådemokrati och att beskriva vilka krafter och aktörer som driver de nya förändringsprocesserna³⁶.

I båda fallen är det förtjänstfullt att nya problemställningar, perspektiv och synsätt har förts in i svensk kommunforskning, och att nya intressanta empiriska data har producerats. Det är emellertid mindre uppenbart om de två

³⁴ Till exempel, Gunnel Gustafsson (ed.), Maud Eduards och Malin Rönnblom, *Towards a New Democratic Order? Women's Organizing in Sweden in the 1990s*. Stockholm: Publica, 1997, Maud Eduards, *Förbudnen handling. Om kvinnors organisering och feministisk teori*. Malmö: Liber, 2002.

³⁵ Självvärdering – Demokrati i Förändring, 2001: sid. 9.

³⁶ Janerik Gidlund och Magnus Jerneck (red.), *Local and Regional Governance in Europe. Evidence from Nordic Regions*. Cheltenham: Edward Elgar 2000. Magnus Jerneck och Janerik Gidlund, *Komplex flernivådemokrati. Regional lobbying i Bryssel*. Malmö: Liber 2001.

tematiska delprogrammen, sett i ett internationellt perspektiv, har bidragit med originella teoretiska idéer, begrepp eller analysramar. Det handlar nog i högre grad om att använda idéer och begrepp som utvecklats i andra sammanhang på nya empiriska fält. Detta gäller till exempel analyserna av flernivådemokrati och nätverksorganisering, fenomen som har fått en central plats på den internationella vetenskapliga dagordningen.

De andra delprogrammen har ett större inslag av kontinuitet i förhållande till tidigare svensk kommunforskning. Det betyder på intet sätt att forskningen är mindre värdefull. Tvärtom har det till exempel varit möjligt att föra viktiga tids-serier om utvecklingen av den kommunala demokratin i Sverige vidare³⁷. Programmet har allmänt givit värdefulla bidrag till förståelsen av hur demokratin fungerar i en av världens mest utvecklade välfärdsstater, och till hur den svenska lokala demokratin förändras.

Av utrymmesskäl är det här inte möjligt att gå in på de enskilda studierna i de olika delprogrammen. Vi får nöja oss med att ge några få exempel på studier som på ett positivt sätt bidrar till att vidareutveckla disciplinen. Det gäller inte minst Tommy Möllers analyser av det politiska missnöjets karaktär i välfärdsstaten/kommunen³⁸. Det gäller också studierna av förändringar i medborgarnas förhållande till lokaldemokratin och i formerna för deras deltagande. En överraskande observation är den fortsatta partipolitiseringsen i kommunerna, samtidigt som konkurrensen mellan partierna inte är helt legitim i kommunerna. Denna observation sätts i ett intressant sammanhang när man frågar om vilka konsekvenser det har för den lokala demokratin att man samtidigt får en politisering och en introduktion av en management-inspirerad styrningsteknik som 'New Public Management' (NPM). Ett viktigt rön är att det sker en tillbakagång av medborgarkontakter med tjänstemännen till förmån för kontakter med folkvalda representanter (Folke Johansson, Henry Bäck). Flera av studierna tillför också ny insikt när det gäller förhållandet mellan allmänna ideologiska attityder till den offentliga sektorn och personliga erfarenheter av offentliga tjänster. Slutligen kan man nämna Evert Vedungs studier kring hur den lokala och nationella nivån har förhållit sig till globala miljöutmaningar och observationen att svenska kommuner har gjort mer för att uppfylla internationella överenskommelser än vad som krävdes genom avtalen. Ett sådant överuppfyl-

³⁷ Folke Johansson, Lennart Nilsson och Lars Strömberg: Kommunal demokrati under fyra decennier. Malmö: Liber 2001.

³⁸ Tommy Möller, Brukare och klienter i välfärdsstaten. Om missnöje och påverkansmöjligheter inom barn- och äldreomsorg. Stockholm: Publica 1996; T. Möller, Politikens meningslöshet. Om misstro, cynism och utanförskap, Malmö: Liber, 2000.

lande av globala miljöförpliktelser, som gjort Sverige till ett föregångsland, är överraskande bland annat utifrån ekonomisk-rationella modeller som varnar för undansmitning och 'free-rider'-problem när man sätter gemensamma regler i verket.

Programmets svaga sidor

Eftersom disciplinprogrammet har byggts upp kring förändringsprocesser (omvandling) och demokrati, hade det varit av betydelse att få en klarare bild av vilka generella tankar man haft i programmet om förändringsprocesser. Detta gäller inte minst med tanke på att den svenska modellen, också internationellt, har setts som ett ideal – en kombination av fred, demokrati och välstånd som andra borde eftersträva, och att det spekuleras om att modellen nu har förlorat sin attraktivitet³⁹. En dylik situation borde göra det extra värdefullt att få en övergripande bedömning av modellens politiska dynamik under nya nationella och internationella verksamhetsvillkor.

Sådana analyser skulle i sin tur förutsätta ett klagörande av programmets grundantaganden, eller konkurrerande grundantaganden, i synen på politisk förändring. Ett perspektiv formuleras på första sidan i självvärderingen⁴⁰. Där sägs att "Utgångspunkten är att samhällssituationen i vid mening anger en stor del av förutsättningarna för hur demokrati kan praktiseras". Längre ner på samma sida nämns emellertid betydelsen av både allmänna samhällsförändringar och politiskt inflytande, utan att förhållandet mellan dem problematiseras. Det förblir oklart om uppfattningen är att demokratins funktionssätt och utveckling primärt bestäms av faktorer utanför den demokratiska politiken (teknologiska, ekonomiska, demografiska etc. processer), och vilken förklaringskraft som eventuellt tillskrivs politiken som kreativ handling. Detta gäller i fråga om demokratins förmåga att överskrida och ge form och riktning åt samhällets utveckling – en fråga som är viktig i den svenska kontexten, där utrymmet för politik traditionellt setts som betydande, inte minst under uppbyggnaden av välfärdsstaten.

Expertgruppen saknar i detta sammanhang särskilt en vidareutveckling av tankegången om svenska kommuner som laboratorier för utveckling av nya politiska idéer och praxis. Huvudperspektivet i disciplinprogrammet gäller hur den lokala demokratin förhåller sig till det ökade förändringstrycket från den nationella, europeiska och internationella nivån. Detta perspektiv kunde med

³⁹ Anders Lidström, Sweden: The end of the 'Swedish Model'? I. J. Louglin (red.), *Subnational Democracy in the European Union*: 319-384. Oxford: Oxford University Press.

⁴⁰ Självvärdering – Demokrati i Förändring, 2001, s 1.

fördel ha kompletterats med en mer systematisk uppmärksamhet på den lokala demokratin som innovatör och förnyare av demokratin. Ett sådant tillägg skulle kunna dra en historisk linje om svenska kommuner som föregångare i utvecklingen, och inte bara som respondenter på ändringsimpulser utifrån. Det skulle också kunna bidra till att svenska erfarenheter kunde få en något mer central plats i internationella samtal om pågående förändringar i den offentliga sektorn, både bland forskare och praktiker.

Sådana övergripande problemställningar tycks emellertid inte ha haft någon framträdande plats i disciplinprogrammet. Det finns ingen systematisk diskussion varken i den ursprungliga presentationen av programmet⁴¹ eller i det manus som föreligger till antologin *Swedish Governance under Pressure* redigerad av Gunnel Gustafsson och Jeremy Richardson. I den sistnämnda antologin har de flesta av programmets seniora forskare medverkat och manuset summerar många av studierna i programmet. Antologin är otvivelaktigt lämplig för en utländsk publik som önskar större inblick i hur den svenska modellen för politisk styrning och samhällsutveckling har förändrats under de senaste 30 åren. För läsare som är intresserade av hur svenska reformer och erfarenheter kan bidra till utvecklingen av allmänna analysperspektiv och begrepp i statsvetenskapen finns det emellertid mindre att hämta.

Sammanfattningsvis kan sägas att programmet inte tycks ha haft ambitionen att behandla omvandlings- och demokratiaspekterna i sin helhet utifrån en systematisk analys av vilka samhällsförändringar som i dag tenderar att särskilt försvaga eller hota demokratin, och vilka förändringar som kan bidra till att förbättra samhällets och den politiska styrningens demokratiska kvalitet. En sådan utgångspunkt skulle ha krävt att man lagt större vikt vid 'demokrati' som ett samhällskritiskt begrepp och vid en systematisk analys av vilka aktörgrupper, institutioner och samhällsprocesser som speciellt påverkar den demokratiska kvaliteten. En sådan utgångspunkt skulle dessutom ha krävt ett systematiskt klagörande av var det finns ett särskilt 'demokratiskt underskott' eller en negativ demokratisk utveckling.

Det faktum att större delen av programmet är förankrad i en väletablerad kommunforskningstradition har troligen bidragit till att det primära i många studier snarare har varit att säga något om svenska kommuner än att uttala sig generellt om förändring och demokrati i ett vidare teoretiskt perspektiv. Det är emellertid expertgruppens mening att en sådan tradition, i förening med pluralism vad beträffar teoretiska perspektiv, angreppssätt och verklighetsförståelse,

⁴¹ Gunnel Gustafsson, *Demokrati i förändring. Svenska kommuner och landsting i det lokala välfärdssamhället*. Stockholm: Publica 1993.

inte behöver utgöra hinder för att man i ett samspel mellan programmen kan försöka bilda sig en uppfattning om vilka tillvägagångssätt som är mest fruktbara i olika sammanhang och tidsperioder. Det hade varit en styrka för programmet om man haft ett större inslag av systematisk diskussion, och ett allmänt och skärpt resonemang, om demokratins situation, kriterier, förutsättningar, villkor, utvecklingstendenser och förändring.

Det bör nämnas att forskarna själva understryker att den teoretiska analysen är långt ifrån avslutad. Det gäller till exempel ambitionen att förstå ”undertexten i skilda demokratiska modeller”, en formulering som återkommer på flera ställen. I självvärderingen heter det också att man kan ’knappast sägas ha nått ända fram när det gäller vår ursprungliga ambition att precisera och förtydliga undertexten i olika demokratiteorier’⁴². Det är inte svårt att förstå att ett sådant klagörande tar tid, och att det är svårt att göra så länge man studerar processer som oavbrutet präglas av en stark dynamik. Det hade emellertid varit önskvärt att man hade gått något längre i att antyda preliminära slutsatser.

Det hade också varit värdefullt om viktiga begrepp som ’nätverksorganisation’ och ’governance’ analyserats mer systematiskt med avseende på begreppens demokratiska implikationer. Det handlar här om ett perspektiv som fått en central plats i statsvetenskapen. Samtidigt rör det sig om ord och begrepp med många olika, och delvis motstridande, betydelser.

När det gäller programmets metodiska bas har flera av disciplinens metoder använts på ett gediget och grundligt sätt. Det är emellertid sant som det sägs i självvärderingen att ”någon egentlig metodutveckling kan inte sägas ha ägt rum”⁴³. På motsvarande sätt kan det sägas att även om det finns en del inslag av komparativa studier,⁴⁴ så har programmets ambitioner om ett tungt inslag av komparativa studier inte uppfyllts i särskilt hög grad.

Forskningspolitiska kommentarer

Resultatspridning

Programmet har i betydande grad bidragit till att sprida sina resultat i Sverige, samtidigt som den internationella förmedlingen av programmets resultat varit begränsad.

Inledningsvis fanns en ambition att vidareutveckla en tradition med praktiska kommunforskning och att skapa en svensk eller nordisk parallell till den

⁴² Självvärdering – Demokrati i Förändring, 2001, sid. 11.

⁴³ Självvärdering – Demokrati i Förändring, 2001, sid. 12.

⁴⁴ Till exempel Anders Lidström, *Kommunsystem i Europa*. Stockholm: Publica.

amerikanska Association for Public Policy Analysis and Management som en mötesplats för forskare på tvärs mot discipliner och forskningsprojekt. Denna tanke blev emellertid inte förverkligad, bland annat av ekonomiska skäl.

Programmet har trots detta i betydande grad bidragit till att sprida sina resultat i Sverige. Däremot har den internationella förmedlingen av programmets resultat varit begränsad.

Publiceringspolicy

Expertgruppen kan konstatera att disciplinprogrammet har haft problem med publiceringen på grund av byte av förlag. Det stora problemet tycks emellertid ha legat i förseningar från författarnas sida. Tio år efter att programmet startade, och ett och ett halvt år efter det att det avslutats, var flera av manuskripten ännu inte tryckta. En positiv aspekt i programmets publiceringspolicy är att forskargruppen anordnat ett slutseminarium med extern opponent för samtliga manus som fått tryckbidrag genom programmet.

När det gäller den internationella förmedlingen av programmets forskningsresultat, har den ambitionsnivå som redovisas i programskriften knappast uppnåtts. Forskarna i disciplinprogrammet ingår i internationella nätverk. Expertgruppen har emellertid svårt att se att deltagandet i disciplinprogrammet i någon väsentlig grad stärkt deras ställning på den internationella arenan.

Kompetensuppbyggnad

Det statsvetenskapliga disciplinprogrammet byggdes upp för att låta flera perspektiv på demokratins förändring i de svenska kommunerna brytas. Det har uppenbarligen varit en stimulerande forskningsmiljö, och programmet har klart bidragit till kompetensutveckling inom svensk statsvetenskap. Inom vissa områden handlar det dessutom om spännande och disciplinutvecklande forskningsinsatser som har resulterat i ett antal nya projekt⁴⁵.

Många av programmets deltagare har också gjort akademisk karriär. Bland annat har flera blivit professorer, vilket visar att disciplinen har sett deras arbeten som viktiga och kvalitetsmässiga. Programmet har i mindre grad än andra delar av FOS-programmet satsat forskningsmedel på doktorander. Sammanlagt har delprogrammet bidragit med fem doktorsavhandlingar som tillskott till utvecklingen av en ny generation av forskare med inriktning på den offentliga sektorn.

⁴⁵ Jfr. lista s. 6 i Självvärderingen.

Samhällsrelevans

Den allmänpolitiska bedömningen bör göras utifrån syftet att medborgarna skall få bättre förståelse av hur politiken och den offentliga sektorn fungerar, så att de därmed får bättre möjligheter att påverka den egna livssituationen och samhällsutvecklingen. Samtidigt bör det läggas vikt vid om programmet har bidragit till att beslutsfattarna har fått ett bättre informationsunderlag för sina beslut.

Expertgruppen vill emellertid betona att det material som har varit tillgängligt inte ger förutsättningar för några grundliga slutsatser om programmets samhällsrelaterade effekter, det vill säga i vilken grad programmet har bidragit till offentlig debatt i Sverige, om det har bidragit till kunskapsutvecklingen om den offentliga sektorn, i synnerhet lokala nivå, och om det har åstadkommit ett bättre kunskapsunderlag för politikens utformning.

Även om dataunderlaget är begränsat, är det emellertid uppenbart att programmet i hög grad bidragit till att sprida sina resultat till allmänheten och beslutsfattare. Man har i stor utsträckning deltagit i den s.k. tredje uppgiften. En omfattande information och diskussion har förts i många olika fora under de år disciplinprogrammet pågått. En annan aspekt av det allmänpolitiska perspektivet är att många av forskarna under perioden har ingått i den allmänpolitiska sfären i huvudsak inom ramen för utredningsväsendet. Flera av forskarna har varit verksamma i demokratidebatten och i utredningar i anslutning till dessa och i samband med Sveriges inträde i EU och EMU-debatten. Detta har å ena sidan har utgjort bidrag till den allmänna samhällsdebatten. Å andra sidan har det medfört att koncentrationen på disciplinprogrammet avsevärt försvagats.

Organisering och ledningsformer

Disciplinprogrammet har följt en välkänd organisationsmodell i svensk statsvetenskap med samarbete mellan fem universitet. Resultatet har blivit att de olika programdelarna varit starkt förankrade i den egna heminstitutionen. De statsvetenskapliga institutionerna har spelat en mer central roll, och programledningen och de enskilda forskarna har haft färre frihetsgrader än vad som varit fallet för, till exempel, det företagsekonomiska disciplinprogrammet. Institutionerna var involverade i förberedelsen av programmet. Anslagen gick till institutionerna och fördelningen på de enskilda forskningsledarna grundade sig i princip på en kvotering efter institutionstillhörighet. Några har förmodligen också sett programmet som en form av allmänt institutionsstöd, till exempel för finansiering av doktorander. Detta var "bra pengar" också för dem som inte primärt identifierade sig med disciplinprogrammet som sådant.

Det huvudintryck som ges i självvärderingen är att erfarenheterna av samarbetet mellan deltagarna i programmet, och mellan deltagarna och institutio-

nera, i huvudsak varit positiva. Deltagarna har haft ett gott samarbete. Man har haft givande diskussioner och man har stimulerat varandra⁴⁶.

Expertgruppen har emellertid också hört uttalanden från forskare om stora spänningar och konflikter i programmets inledningsfas. Till detta tillkommer det faktum att belastningen från uppdrag vid hemmainstitutionerna i några fall har bidragit till att minska verksamheten i projekten.⁴⁷ Som vi redan tidigare kommenterat har de institutionella uppdragen, andra forskningsprojekt, nya ställningar i det akademiska systemet och allmänpolitiska uppdrag skapat ett betydande inslag av vad vi kallar 'oklara gränser' för disciplinprogrammet. Detta faktum har ytterligare försvårat organiseringen av disciplinprogrammet.

Vid en samlad bedömning anser expertgruppen sig kunna konstatera att den valda organisationsformen bidragit till att programledningens inflytande reducerats, till förmån för institutionsledningen. Förseningar i genomförande och publicering beror bland annat på att andra krav från institutionerna har haft prioritet. I samtal med expertgruppen har vissa deltagare givit uttryck för att ledningen vid enskilda institutioner och enskilda seniorforskare inte alltid har givit FOS-programmet högsta prioritet, i avvägningen mellan programmets, institutionens och den enskilda forskarens intressen.

Känslan av att alla inte alltid prioriterat programmet tillräckligt högt kan delvis förstås utifrån att situationen vid den enskilda institutionen varit komplicerad. Det har emellertid hävdats att enskilda medverkande visat prov på ansvarslöshet genom att ta på sig, eller lägga på andra deltagare i programmet, tidskrävande uppgifter som inte var knutna till forskningsanslaget, och som i sin tur bidragit till att slutförandet av programmet blivit försenat. Det bör också nämnas att de seniora forskarnas engagemang i andra aktiviteter har gjort att inslaget av yngre forskare och assistenter i programmet blev större än vad som ursprungligen planerats.

Sammanfattningsvis kan det sannolikt till viss grad hävdas att det statsvetenskapliga disciplinprogrammet har haft karaktären av att vara en 'koalition' mellan de statsvetenskapliga institutionerna, snarare än ett homogent och tätt organiserat program, där programledningen haft god kontroll över de förhållanden som varit avgörande för programmets framgång. Det är därför också svårt att precisera vilka för- eller nackdelar man haft av att de fem ingående delprogrammen organiserades under ett paraplyprogram, jämfört med en situation där de hade organiserats som fem oberoende forskningsprogram/projekt.

⁴⁶ Självvärdering – Demokrati i förändring, 2001, sid. 4.

⁴⁷ Till exempel, Självvärdering – Demokrati i Förändring, 2001, sid. 4 och sid. 7.

Lärdomar och rekommendationer

Det statsvetenskapliga disciplinprogrammet har haft en betydande omfattning, och det har sträckt sig över en relativt lång tidsperiod. Programmet har bidragit till relevant forskning av god kvalitet som annars knappast skulle ha genomförts. Därmed har det också bidragit till att stärka statsvetenskapen i Sverige. Programmets deltagare har gjort karriär, vilket kan tolkas som att forskare med inriktning på offentlig sektor står mer stärkta i den statsvetenskapliga forskningen i Sverige än vad de gjort tidigare. Disciplinprogrammet har också bidragit till doktorandutbildningen – om än i begränsad utsträckning – och därmed givit stöd till att utveckla kompetensen hos en ny generation statsvetare. Slutligen har programmet bidragit till att sprida forskningsresultaten både bland kollegor, beslutsfattare och befolkningen i Sverige.

Däremot kan programmet knappast sägas ha levt upp till ambitionen att påverka internationell forskning och debatt. I detta avseende fanns det inledningsvis ambitioner om internationellt deltagande och att inslaget av komparativa analyser skulle vara betydande. Dessa ambitioner har endast i liten grad kunnat förverkligas.

En möjlig förklaring till detta är programmets brist på koncentration till ett begränsat antal problemställningar. Expertgruppen är emellertid klar över att det inte finns något enkelt svar på hur en önskan om pluralism, i form av å ena sidan konkurrerande perspektiv, och å andra sidan homogenitet, i form av gemensamma angreppssätt och grundläggande antaganden, skall kunna avvägas. En viss grad av pluralism skapar utmaningar i form av oväntade och kritiska frågor från kolleger. För hög grad av pluralism kan däremot bidra till att programmet blir fragmenterat och utan fokuserat samarbete.

För ett program som sträcker sig över så många år, och där det i flera fall är oklart vem och vad som tillhör eller finansieras av programmet, är det svårt att isolera den exakta effekten av de medel som beviljats. De oklara gränserna i programmet hänger till viss del samman med forskarnas karriärer och val av engagemang i andra aktiviteter. Expertgruppen anser att det är viktigt att ha ett betydande inslag av seniora forskare på heltid som identifierar sig med och tar ansvar för programmets genomförande. Gruppen är inte övertygad om att denna identifikation med programmet varit tillräcklig.

En fråga man ställer sig är i vilken utsträckning disciplinprogrammet haft tillräcklig legitimitet hos respektive institutionsledning. Institutionernas (också legitima) krav på annan aktivitet tycks ha varit stora under hela den period disciplinprogrammet pågått. Det är möjligt att samarbete mellan institutionerna var politiskt viktigt – kanske nödvändigt – för att få igång programmet och för att få medel på den nivå som det här rör sig om. Frågan är om en organisations- och

ledningsform som ger betydande makt åt institutionerna, delvis på bekostnad av programledningen, också bidrar till att skapa goda forskningsresultat.

Det företagsekonomiska disciplinprogrammet (FEK)

Mål och utgångspunkter

Det företagsekonomiska disciplinprogrammet Institutionell omvandling i den offentliga sektorn påbörjades 1992 och avslutades 1997.

Syfte och intentioner

Det förslag till företagsekonomiskt disciplinprogram som lämnats av FOS-utredningen fördes inte vidare i regeringens proposition om FOS-programmet (Prop. 1991/92:16). Beslutet om ytterligare disciplinprogram, utöver det statsvetenskapliga, skulle enligt regeringen ankomma på HSFR. HSFR som i sitt remissyttrande över FOS-utredningen framfört kritiska synpunkter på att programmet dels bedömdes som alltför allmänt hållet, dels hade en alltför nära anknytning till centrumbildningarna och inte erbjöd den kombination av satsning på både centrumbildningarna och nätverk utanför dessa som var önskvärd, inbjöd mot denna bakgrund den ursprunglige förslagsställaren att utarbeta ett reviderat programförslag, utan den nära anknytning till centrumbildningarna som fanns i utredningens förslag. Sedan denne avböjt inbjöds docent Bengt Jacobsson att i samråd med de företagsekonomiska institutionerna utarbeta ett förslag till ett företagsekonomiskt program. I förutsättningarna ingick att programmet skulle ha en nationell räckvidd.

En preliminär programskiss presenterades i december 1991 och resulterade efter ett första godkännande i att en fullständig programplan under rubriken *Institutionell omvandling i den offentliga sektorn*, kunde presenteras i februari 1992. Efter sakkunnigbedömning i rådets reguljära prioriteringskommitté för ekonomi, beviljades denna programplan i april 1992, till att börja med ett ett-årigt startanslag. Året därpå beviljades programmet fullt ut.

Forskningsprogrammets uppgift skulle enligt den föreslagna programplanen vara ”att förklara och förstå drivkrafterna bakom, innebörden i och effekterna av den omvandling som genomsytrade de offentliga organisationerna”. Ambitionen uppgavs vara att genom teoretiserande på basis av noggranna empiriska studier öka kunskaperna om styrning, organisering och möjligheterna till lärande i organisationer⁴⁸.

⁴⁸ Självvärderingen

Den godkända forskningsplanen innehöll ett program uppdelat i fem delprogram (temaområden):

- Omreglering av samhällssektorer
- Idébildning och idéspredning
- Marknader i organisationer
- Ekonomistyrning
- Förnyelse i organisationers praktik

De centrala frågeställningarna inom temaområdena fastställdes tidigt i programmet, och presenterades i en antologi ”Organisationsexperiment i kommuner och landsting”⁴⁹. I arbetet beskrivs vad programmet skulle studera, nämligen relationen mellan idéer för förändring och verksamheter i offentliga organisationer med förändringsambitioner. Denna relation, och dess konsekvenser, studerades i tre typer av studier:

- 1) studier av vilka idéer som offentliga verksamheter styrs av i sina förändringsambitioner,
- 2) studier av hur idéerna modifieras i samband med att de appliceras i förändringsförsök, samt
- 3) studier av hur organisatorisk praxis påverkas av dessa idéer.

Styrning av och omvandling av offentlig verksamhet har sedan 1980-talet varit ett område för forskning inom företagsekonomiska institutioner. Det valda forskningsområdet är således både erkänt och beforskat, även om området som sådant inte tillhör de mest traditionella eller mest etablerade inom den företagsekonomiska disciplinen. De erfarna forskarna vid svenska universitet inom detta område är begränsade till antalet och välkända. I viss mån kan man också hävda att forskningen inom området kan ses som kritisk till dominerande paradigmer inom företagsekonomi, som betonar rationalitet i beslutsfattande och möjligheter att styra och förändra via mål eller marknad. Det kan också konstateras att statsmakterna efterfrågat just denna kritiska forskning.

Programmets genomförande

Organisation och ledning

Programmets forskningsledare och projektledare har till övervägande del varit nöjda med sina insatser i disciplinprogrammet. De har uppskattat sättet att organisera och leda programmet och det ekonomiska bidraget, som möjliggjort

⁴⁹ Bengt Jacobsson (red.), *Organisationsexperiment i kommuner och landsting*, Stockholm: Nerenius & Santérus 1994. I detta tidiga arbete deltog ett flertal av de forskare som kom att ingå som centrala forskare i disciplinprogrammet.

framför allt att den forskning som påbörjats före programmet kunde garanteras en fortsättning. Det finns ett fåtal kritiska synpunkter bland projektledare som önskat ett närmare samarbete eller åtminstone ett intensivare informationsutbyte mellan projekt som haft sin hemvist vid universitet på olika orter.

Formellt utgjorde de fem delprogrammen en utgångspunkt för organiseringen av forskningsarbetet. Till vart och ett av de dessa delprogram knöts ansvariga programledare och ett antal projektforskare i totalt 15 delprojekt. Av självvärderingen framgår dock att projektforskarna i praktiken också har arbetat inom andra än de delprogram de formellt tillhört. Detta syns bland annat i att fyra av de fem delprogrammets (1, 2, 4 och 5) projekt överlappar varandra både i forskningsfokus och anlidade forskare. Frånsett delprogram 3, *Marknader i organisationer*, blir det därför inte självklart vilka av de 15 forskningsprojekten som tillhört vilket delprogram. Delprogrammen ses därför inte som organisatoriska enheter på samma sätt som projekten. För fyra av delprogrammen blir i stället projekten de centrala enheter inom vilka forskningen bedrivits⁵⁰.

I praktiken organiserades forskningen i stället i 15 projekt, som fungerade relativt oberoende av varandra och av programmets ledning. Vart och ett av dessa projekt har haft en eller flera ansvariga forskningsledare. Det företagsekonomiska disciplinprogrammet har således bestått av ett större antal små och relativt autonoma projekt. För tre av projekten fungerade Bengt Jacobsson som projektledare, i övriga fall hade projekten olika ledare, som i de flesta fall samtidigt var desamma som projektets forskare. Varje projekt tilldelades ekonomiska resurser direkt av HSFR genom egna formella avtal. Den genomsnittliga budgeten per projekt var cirka en miljon kronor.

Rekryteringen till disciplinprogrammet utfördes av programledaren Bengt Jacobsson genom utlysning och marknadsföring till forskare vid svenska företagsekonomiska institutioner. Avsikten var att huvudsakligen stödja forskargrupper och -miljöer där det fanns en vilja och dokumenterad förmåga att bedriva forskning inom området. Ambitionen var att få ett kvalificerat och väl sammanhållet program. Även om ambitionen inte var att knyta forskare till programmet från institutioner, som rättvist representerade olika akademiska miljöer i Sverige, så hörsammades dock en uttalad önskan från statsmakterna om en geografisk spridning på forskargrupperna.

⁵⁰ Detta påstående stöds av att flera publikationers tillhörighet till delområden anges olika i den verksamhetsberättelse som sammanställts efter programmets avslutande och i förteckningen av publikationer som uppgjorts inför denna evaluering. I självvärderingen anges inte heller i dessa fall inte någon speciell person som ansvarig för ett delområde.

I bakgrundstexten redogjordes för de förändringstendenser inom den offentliga förvaltningen som programmet skulle fokusera. Dessa, som ofta har sammanfattats under beteckningen 'New Public Management' (NPM) hade redan före programmet studerats av flera av programmets forskare. Detta akademiska disciplinprogram visar sig således redan i valet av deltagande forskare ha satsat på den etablerade och internationellt sett aktuella företagsekonomiska forskningen för att därmed med ett ekonomiskt stöd kunnat garantera fortsatt forskning av den svenska offentliga sektorns verksamhet. I självvärderingar har också framkommit att det ekonomiska bidraget som givits till forskare har varit ett av grundmotiven för många av dessa seniora forskare att delta i disciplinprogrammet.

De 15 projekten engagerade ett tjugotal forskare och doktorander. Därtill samarbetade flera av projektforskarna med utomstående forskare, sådana som inte hade fått resurser från detta program, men inte desto mindre bidrog som författare till programmets publikationer. Till programmet har således knutits ett antal forskare utöver nämnda projektforskare.

Som projektledare valdes etablerade forskare med inriktning på den offentliga sektorn, vanligtvis med speciell forskningserfarenhet av kommuner och landsting. I de flesta fall hade forskarna sin hemvist vid företagsekonomiska institutioner vid universiteten i Göteborg, Lund, Stockholm och Umeå samt vid Handelshögskolan i Stockholm. Dessa forskare företrädde framför allt en organisationsteoretisk inriktning, men även forskare med inriktning mot redovisning och allmän företagsledning fanns representerade. Allmänt taget är det också inom dessa tre inriktningar vi återfinner de flesta företagsekonomiska forskare som orienterat sig i den offentliga sektorns problematik. Valet av seniora forskare till delprogrammen 1, 2, 4 och 5 har skett bland en grupp forskare som redan före programmets start fungerat i nära samarbete, både teoretiskt och empiriskt. En konsekvens av detta är att forskningen inom dessa områden uppvisar en stor samstämmighet, teoretiskt, empirisk och metodologiskt. I många fall samarbetar dessutom dessa forskare i olika kombinationer i projekten.

Forskarnas vetenskapliga tillhörighet inom den företagsekonomiska disciplinen är till en dominerande omfattning organisationsteoretisk, inriktad speciellt mot nyinstitutionell teori av sociologisk tappning. Om den 'gamla' institutionalismen, med sina rötter i pragmatism, betonade den centrala rollen i socialiseringsprocesser, normer och rollkonflikter, så tillför den nyinstitutionella teori, representerad av bland annat Powell och DiMaggio och Meyer⁵¹, föreställningen att identiteter är handlingars resultat i stället för deras förutsättning.

⁵¹ Walter Powell och Paul DiMaggio (1991), och John Meyer (1986).

Den nyinstitutionella teorin ställer också regelprocesser (institutionalisering) i centrum och nyanserar konfliktteorin. Den nyinstitutionella teorins provokation mot den traditionella rationella beslutsteorin var att den betonade stabilitet och inte förändring som norm. I en utvecklad version av nyinstitutionell teori beskrivs organisationsnormer som en kombination av stabilitet och förändring. Nils Brunsson⁵² och Barbara Czarniawska⁵³, som båda ingår som forskningsledare i programmet har varit viktiga för denna teoretiska utveckling (ibland benämnd Skandinavisk Institutionalism).

Detta teoretiska område, som lämpar sig för studium av utveckling och avveckling av praxis och forskning om idéer som styr förändringar av praxis, är ett internationellt väletablerat teoretiskt område, som fortgående utvecklas och förändras. Till detta utvecklingsarbete bidrar flera av programmets forskare, bland dem några forskare som redan tidigare utmärkt sig för sina internationella insatser inom detta teoriområde. Den nyinstitutionella teoretiska forskningen sammankopplas ofta med ett specifikt vetenskapsteoretiskt perspektiv – socialkonstruktionism. Sett ur detta perspektiv studeras bland annat hur praxis förändras i sociala processer av aktörer, som står i mer eller mindre uppenbara relationer till varandra och varandras idéer och handlingar.

Utfall

Programmets forskare har producerat ett drygt tjugotal publicerade monografier, antologier och doktorsavhandlingar och ett stort antal artiklar, bokkapitel och konferensbidrag. Eftersom flera av disciplinprogrammets forskare även deltagit i andra program före, under och efter detta programs tidsram är det svårt att avgöra vilka publikationer som skall hänföras till detta program, och vilka som i första hand skall hänföras till andra forskningssatsningar.

De flesta publikationerna är avsedda att ge teoretiska och empiriska bidrag, men det finns också flera skrifter som gäller utveckling av metodologi och metod. Programmet etablerade en publikationsserie, "Forskning om offentlig sektor", vid ett svenskt förlag. Serien rymmer 11 monografier och antologier från detta program. Forskningsledningen har haft ambitionen med denna publikationsserie att den skall bidra till att forskningsresultaten sprids "på ett relativt brett sätt", dvs. också till intresserade praktiker inom den offentliga sektorn. Forskningsledningen menar dock i sin självvärdering att förmedlingen till praktiker har varit problematisk, och att ambitionerna i programmets utgångs-

⁵² Se t.ex. Nils Brunsson and Johan P Olsen, *The reforming organization*, Routledge 1993.

⁵³ Se t.ex. Barbara Czarniawska, *Narrating the organization: Dramas of institutional identity*. Chicago: University of Chicago Press.

punkt inte kunde tillfredsställas till alla delar. Vi kan i alla händelser konstatera att ett flertal forskare engagerat sig i undervisning av praktiker. Flera av publikationerna är också författade med ett språkbruk, som gör innehållet tillgängligt för praktiker⁵⁴.

En övervägande del av böckerna har skrivits på svenska och endast i fyra fall (tre monografier och en antologi) publicerade på engelska och på internationella förlag. För dessa fyra böcker står en av forskarna⁵⁵ som författare och redaktör. Denna dominans av svenskspråkiga böcker kompenseras dock av att omkring var tredje av de drygt 100 övriga arbetena (artiklar i internationella journaler eller bokkapitel i antologier) är publicerade på engelska. De flesta av dessa arbeten har skrivits av ledande seniora forskare⁵⁶.

Många av forskarna har deltagit i nationella och internationella konferenser. Programledningens avsikt har varit att i hög grad låta de olika projekten utveckla egna nätverk, aktiviteter och konferenser. Inom det företagsekonomiska disciplinprogrammet organiserades likväl två interna konferenser för diskussion av gemensamma aktiviteter.

Expertgruppens bedömningar av det företagsekonomiska disciplinprogrammet

Metodöverväganden

Det företagsekonomiska programmet är ett disciplinprogram, som förlagts till företagsekonomiska forskare i avsikt att öka kunskapen om den institutionella omvandlingen i den offentliga sektorn. Företagsekonomi som disciplin är mångvetenskaplig, ofta uppdelad i funktionella områden som ledning, organisering/organisation, marknadsföring, redovisning och finansiering. Företagsekonomisk forskning omfattar också en mångfald teoretiska utgångspunkter, metodologier och forskningsmetoder. Även om den traditionella, den mest etablerade och kanske mest förekommande forskningen i Sverige har som utgångspunkt att studera effektivitets- och produktivitetsaspekter hos privata affärsdrivande organisationer utgående från ett beslutsrationellt paradigm, är också forskning om den offentliga förvaltningens icke-beslutsrationella aspekter

⁵⁴ Se t.ex. Björn Rombach och Kerstin Sahlin-Andersson (red.), *Från sanningsökande till styrmedel. Moderna utvärderingar i offentlig sektor*. Nerenius & Santérus Förlag, 1995.

⁵⁵ Barbara Czarniawska.

⁵⁶ Nils Brunsson, Barbara Czarniawska, Olof Olsson och Kerstin Sahlin-Andersson.

ganska vanlig i företagsekonomiska forskningsmiljöer. Trots detta ser vi den senare inriktningen som kritisk och i viss mån perifer till den traditionella företagsekonomiska forskningen.

I tidigare överbåganden om FOS-programmet har framhållits att disciplinprogrammets forskare skulle företräda en viss disciplinär bredd. Det nämndes att programmet inte enbart borde omfatta organisationsteoretiska forskare (i Stockholmsregionen), som redan tidigt utmärkt sig inom området. Vi kan dock konstatera att organisationsforskarna utgjorde en dominerande andel av forskarna i det företagsekonomiska disciplinprogrammet. Detta kan tillskrivas förekomsten av forskare inom nyinstitutionell teori. Disciplinprogrammet har således inte haft den efterfrågande bredden, men expertgruppen konstaterar att detta inte utgjort ett hinder för HSFR:s bidrag. Vi kan också konstatera att den efterlysta geografiska spridningen av forskningsmiljöer inom det företagsekonomiska disciplinprogrammet varit god, speciellt vid programmets början. På grund av forskares mobilitet, framför allt därför att seniora forskare fått profesurer vid andra lärosäten, blev den inte eftersträvade Stockholmskoncentrationen däremot märkbar under programmets sista verksamhetsår.

Ett problem vid bedömningen av det företagsekonomiska disciplinprogrammet är i stället att det företagsekonomiska disciplinprogrammets forskningsområde, den institutionella omvandlingen inom den offentliga sektorn, är nära besläktat med den forskning som bedrivs inom två andra program inom FOS-satsningen, nämligen centrubildningen Score och tematiska programmet TREO. Till detta bedömningsproblem återkommer vi.

Ett annat problem i bedömningen av disciplinprogrammet har varit att den information som legat till grund för bedömningen av det företagsekonomiska disciplinprogrammet har varit ofullständig. I självvärderingen saknas uppgifter om fokuserade forskningsproblem och en sådan beskrivning av forskningens bidrag, som skulle ha gett en bild av forskarnas självskattning av programmets utfall. Expertgruppen har därtill fått ofullständiga uppgifter om forskningens organisering, vilka forskare som deltagit i programmet, hur länge de varit anställda, till vilka ändamål ekonomiska bidrag har givits, antal färdigställda doktorsavhandlingar, forskarnas engagemang i olika miljöer, inklusive internationella konferenser, etc.

Vetenskapliga bedömningar

Programmets starka sidor

Utgångspunkten för programmet var att den svenska offentliga förvaltningen vid början av 1990 talet påverkades av importerade nya idéer (ofta sammanfattade som New Public Management).

Disciplinprogrammets forskare har på ett berömvärd sätt kartlagt, beskrivit och analyserat empiriska exempel på detta och därmed också ökat kunskapen om och förståelsen av den offentliga förvaltningens verksamhetsförutsättningar och praxis. En uppenbar styrka i detta arbete har varit den kritiska analysen av och ibland till och med den skeptiska utgångspunkten för studier av reformförsök inom den offentliga sektorns verksamheter. Detta gäller inte minst delprogrammet *Idébildning och idéspridning* som innehåller flertalet av de ambitiösa teoretiska bidragen⁵⁷. Här ges en analys av sättet att hantera konflikter mellan tvungna idéer i socialt legitimerade rationella föreställningar och praktikens verkligheter. Detta bidrag ligger mycket väl i tiden, när förväntningar på idéers möjlighet att styra den offentliga sektorns verksamheter är höga, samtidigt som frekvensen av nya idéer om organisering och effektivitet har blivit påtagligt hög och antalet registrerade avvikelser från förväntade resultat ökar. Inom detta delprogram har också en utgångspunkt för dessa analyser utvecklats. Delprogrammets forskare har tagit fram en grund för ett teoretiskt språk för forskning om idéers utveckling och förändring och inverkan på praxis. Programforskarna har haft ett avgörande inflytande genom att peka på moderna tendenser under 1990-talet: den omfattande spridningen och den parallella uppkomsten av managementidéer inom den offentliga sektorn. De har visat på hur dessa till Sverige importerade reformidéer modifieras, omsätts och utvärderas i praxis. Styrkan i forskningen ligger dels i valet av forskningsfrågor och dels i illustrativa exempel på dessa fenomen. Med närläsningstekniker fångar forskarna fenomen i praxis som ibland inte är nya eller överraskande för praktikerna ("de känner igen sig"), men däremot tas emot som nya, oväntade och intressanta observationer för etablerade företagsekonomiska forskare.

Forskningsprogrammet är osedvanligt väl sammanhållet vad beträffar forskningsperspektiv, det dominerande valet av socialkonstruktivistiskt/konstruktionistiskt perspektiv. Ett större antal av forskarna har använt sig av detta perspektiv (och dess sedvanliga uppsättning av forskningsmetoder, som longitudinella fallstudier, aktionsforskning i samband med försöksverksamhet, innehållsanalys och 'shadowingtekniker'), men ett delprogram har också utvecklat den narrativa metoden för etnologiska studier av idéinitierade lokala förändringsprocesser. Både språket och den narrativa metoden har haft ett visst

⁵⁷ Nils Brunsson, 1995. *Ideas and Action. Justification and Hypocrisy as Alternatives to Control*. I Bachrach, S.B., Gagliardi, P. och Mundell, B., *Studies of Organizations: The European Tradition*. Greenwich: JAI Press.

Barbara Czarniawska, 1997. *Narrating the Organization: Dramas of Institutional Identity*. Chicago: University of Chicago Press.

genomslag i forskargruppen men också spritts utanför denna, såväl nationellt som internationellt. Det är befogat att ännu en gång påpeka att denna likriktning inom programmet skall ses som en konsekvens av dominansen av den nyinstitutionella teorins förespråkare. För den efterfrågade breddningen av perspektiv i programmet stod forskare som företräder andra synsätt med inslag av preskriptiv eller normativ ansats, vanliga inom managementforskning och redovisning. Intressant nog fanns dessa företrädare framför allt i andra regioner än i Stockholm: i Göteborg, Lund och Umeå. Dessa inriktningar har också en uppenbar styrka därför att de har skapat reflekterade utblickar mot kommande utmaningar och förändringar för kommuner och landsting. Framför allt tack vare projekten från Lund och Umeå kan vi konstatera att disciplinprogrammets bidrag av allt att döma är att den marknads-idéstyrning av offentlig verksamhet, som varit utgångspunkten för detta forskningsprogram, åtminstone för landstingens del, kan komma att minska i betydelse. De importerade idéerna har redan uttömts i olika utvecklingsprojekt, men de skapar också systemproblem, framför allt därför att styrning och kontroll av en viss aspekt inom en verksamhet skapar nya problem inom andra verksamhetsområden. En fokusering på t.ex. kvalitet men också på nya samverkansformer förefaller i stället vinna terräng. I studierna av landsting och kommuner kan man också ana nya former för organisering: de offentliga organisationerna samarbetar med privata organisationer i regionala innovationssystem⁵⁸.

Det företagsekonomiska disciplinprogrammet har resulterat i fler intressanta, framför allt empiriska forskningsbidrag, som inte rapporteras här, på grund av det begränsade utrymmet. Kortfattat nämns endast ytterligare ett bidrag. Delprogrammet *Ekonomistyrning* har letts av forskare i Göteborg. Inom detta delprogram studerades effekter av nya ekonomiska styrinstrument för lärande: för styrning, för maktfördelning och för sättet att betrakta demokrati. Bland annat studerades hur traditionell redovisning skiljer sig från betalningsflödesredovisning. Delprogrammet innehåller också en för detta disciplinprogram ovanlig studie, nämligen en internationell, jämförande empirisk studie. Denna studie av 'New Public Financial Management' (NPFM)⁵⁹ är en av få exempel på internationellt forskningssamarbete i disciplinprogrammet. Forskarna gör en evaluering av NPFM och konstaterar att det är ett problematiskt instrument för mätning av prestationer för demokratisk ledning (som forskarna rekom-

⁵⁸ Lennart Hansson och Jan-Inge Lind, 1998, *Marknadsorientering i kommuner och landsting. Erfarenheter och lärdomar från pionjäernas kamp*. Stockholm: Nerenius & Santérus.

Rolf A. Lundin och Anders Söderholm, 1997, *Ledning för förnyelse i landsting*. Stockholm: Nerenius & Santérus.

menderar för den offentliga förvaltningen). Deras rekommendation är att den offentliga förvaltningen skall använda sig av betalningsflödesredovisning.

Utgångspunkten för rekrytering av forskare bland erfarna och produktiva forskare inom ett koncentrerat teoretiskt och empiriskt sammanhållet område har möjliggjort att programmet som helhet kännetecknas av en anmärkningsvärt god tematiskt sammanhållen forskningsinsats. Forskningsinsatsen är märkbar framför allt inom den empiriska kunskapsutvecklingen, men också i den metodologiska, som inneburit en allt klarare och mer specificerad och exemplifierad beskrivning och analys av narrativ kunskap. En styrka är också den tydliga kontinuiteten i programmet som relaterar till tidigare och pågående nationell och internationell institutionell forskning.

Programmets svaga sidor

Programledningen valde en modell där forskningsledningen hade en begränsad roll. Detta har emellertid kompenseras av det gjorda valet av självständiga, högproducerande forskare.

Programmet har byggt upp kring frågor om förändringar i offentliga sektorns verksamheter. De förändringar som fokuserades var i det stora hela givna vid programmets start: införandet av New Public Management idéer om marknads- och ekonomistyrning i svenska kommuner och landsting och därtill relaterade fenomen. Denna bindning till bidragsgivarens områdesformulering har samtidigt inneburit att andra omfattande förändringar som dessa offentliga verksamheter står inför inte fokuserats. Vi tar här upp några aktuella verksamhetsvillkor för den offentliga sektorns organisationer. Ekonomiskt belastade kommuner och landsting försöker idag aktivt samla och utveckla villkoren för en hållbar ekonomisk utveckling i samarbete med andra kommuner, med företag, ideella organisationer och universitet. Kommuner har idag också ett aktivt samarbete utanför landets gränser, t.ex. med kommuner i andra europeiska länder. Detta har i sin tur konsekvenser för kommuner och landsting i deras uppgift som politiska organisationer. Forskningsintresset inom det företagsekonomiska disciplinprogrammet för effekter av marknadstänkandet på demokratin har varit svag. Bland annat har man inte ställt frågan vad NPM betytt för kommuners och landstings roll i den representativa demokratin. För en företagsekonom kan en aspekt av denna fråga också formuleras i en studie av de försök som finns hos den offentliga sektorns organisationer att styra politiska marknader.

⁵⁹ Olov Olsson, James Guthrie och Christopher Humphrey, 1998, (red.) *Global Warning. Debating International Developments in New Public Financial Management*. Cappelen Akademisk Forlag.

En annan väsentlig omställning, som inte problematiserats i det företagsekonomiska disciplinprogrammet är att Sverige före 1990-talet varit ett modell-land för reformer. På 1990-talet spreds i stället nya idéer till Sverige från utlandet, Sverige blev ett mottagarland för reformidéer. Incitamenten och typen av styrning kan påverkas av om idéerna är självgenererade eller importerade.

Det är möjligt att indelningen i fem delprogram, varav tre av dem definierade som teoretiska fenomen har bidragit till forskningens koncentration till vissa teman. En tänkbar orsak kan också ligga i svårigheter att ändra probleminriktning inom forskningsprogram. När nya intressanta förändringar inom den offentliga sektorn inträffar under ett forskningsprogrammers verksamhetstid, kunde en omförhandling av forskningens inriktning vara en utväg. Om en sådan omförhandling hade varit möjlig i detta fall kunde forskningens fokus ha inriktats både mot andra pågående förändringar i offentliga organisationers roller och innefattat internationellt jämförande forskning i större omfattning. De fenomen som fokuserades inom det företagsekonomiska disciplinprogrammet, och även andra fenomen som kunde ha studerats, förekommer likaväl i andra länder än Sverige, och kunde därför ha stimulerat till jämförande, internationell forskning, eller åtminstone till mer omfattande referenser till motsvarande forskning om idéspridning och styrning i andra länders offentliga förvaltning.

En viss omfokusering kunde också ha åstadkommit utan en formell omförhandling av mandatet. Trots att programmet har uppvisat relativt sett stor teoretisk och metodologisk enhetlighet, har organiseringen i 15 projekt innehållande totalt ca 20 forskare måhända skapat alltför många och alltför små och autonoma forskargrupper. En koordinering i fler regelbundna interna konferenser kunde ha lett till en viss debatt bland forskarna, som kunde ha vidgat problemfokuseringen⁶⁰. Detta efterfrågades också i den bedömning som gjordes inför ett fortsättningsanslag för programmet, år 1995. Expertgruppen konstaterar att i programmet i stället förefaller ha en krets av forskare som korsrefererar till varandra, medan forskare vid andra projekt uppenbarligen inte ansetts intressanta – således en viss tendens till ointresse för pluralism.

En breddning av forskningsintresset kunde vidare ha åstadkommit om den offentliga sektorforskningen också hade attraherat fler forskare inom managementområdet, som berör centrala funktioner inom offentliga organisationer. Vi kan också märka att ett betydande område inom företagsekonomi, marknadsföring, överhuvudtaget inte varit företrädd inom detta program. Det kan tyckas förvånande, med tanke på att retoriken i 1990-talets reformförsök inom

⁶⁰ Sådana aktiviteter efterlystes även i Utlåtande om fortsättningsanslag för det företagsekonomiska disciplinprogrammet 1995-03-03.

den offentliga sektorn i så hög grad har lånats från marknadsföring. Samtidigt skall konstateras att intresset för den offentliga sektorn är litet bland marknadsföringsforskare. Här bör emellertid också konstateras att forskningen inom det företagsekonomiska disciplinprogrammet i stället har en närhet till andra discipliner, framför allt till sociologi, statskunskap och antropologi. Det är möjligt att detta till en del kan tillskrivas det faktum att flera forskare arbetar i en mångdisciplinär miljö, framför allt på Score, men också det att flera av forskarna har vistats utomlands i framträdande mångdisciplinära miljöer.

Forskningspolitiska kommentarer

Resultatspridning

Till programmets resultat har hänförts ett stort antal publikationer. Forskarnas internationella erfarenheter till trots har emellertid få publikationer skrivits på engelska. Fyra av de totalt fem engelskspråkiga böckerna härstammar från en av de tjugo forskarna, vilket visar på en osedvanligt ojämn fördelning.

Publiceringspolicy

Den dominerande publikationspolitiken har varit att understödja publicering genom satsning på ett svenskt förlag, Nerenius och Santéus, med stöd av publiceringsmedel som tilldelats inom FOS-programmet. Detta har inneburit att publikationerna inom fyra av de fem delområdena huvudsakligen är på svenska språket. I självevalueringen motiveras detta med att spridningen av forskningsresultaten till praktiker är lättare om publikationerna är svenskspråkiga. Någon information om hur och när kunskapsöverföring till praktiker har skett, och i vilken roll publikationerna givits finns dock inte beskrivet i det material som ligger till grund för vår bedömning.

Det företagsekonomiska disciplinprogrammet delar en svag sida med flera av de andra programmen: den omfattande publiceringen som skett utan ett egentligt referee-förfarande utförd av utomstående forskare. Förutom att den vetenskapliga kvaliteten därmed inte utsatts för samma bedömningsprocess som är bruklig i akademiska miljöer, så uppmuntras publikationer på svenska språket eventuellt på bekostnad av publikationer på främmande språk. Expertgruppens uppfattning är visserligen att samhällsvetenskapliga publikationer skall förekomma både som nationella och internationella rapporter (enbart internationella publikationer minskar ibland, men inte alltid, samhällsrelevansen), men valet av förlag och språk bör bestämmas av andra skäl än t.ex. hur lätt det är att få sina manuskript godkända för publicering.

Kompetensuppbyggnad

De redan vid starten väletablerade forskarna har ytterligare befäst sin ställning. Mobiliteten har varit stor bland programmets seniorer, professorer; flera har bytt universitetsanknytning under programmets verksamhetsperiod. Detta visar att de har en stark konkurrensfördel inom företagsekonomi, som sannolikt till viss del kan tillskrivas deras deltagande i programmet. Det tyder samtidigt på att den företagsekonomiska forskningen om den offentliga sektorn har blivit allt mer legitim och etablerad. Det kan nu i Sveriges skönjas en utveckling där behovet minskat att särskilja forskning om offentliga organisationer från forskning om privata organisationer. I själva verket kan vi se att den teoretiska och metodologiska kompetens som byggts upp bland forskare som ägnat sig åt den offentliga sektorn nu spridits till forskare som studerar privata företag. Denna spridning kan således ses som en väsentlig kompetensuppbyggnad som kommit till stånd inom den företagsekonomiska disciplinen.

Kompetensuppbyggnaden med avseende på kunskap om eller intresse för empirisk forskning om offentlig verksamhet är däremot mindre uppenbar. En sådan kompetensuppbyggnad skulle kunna ske bland annat i forsknings-samarbete med utländska kolleger. Engelskspråkiga publikationer underlättar också sådant samarbete. I en självvärdering har en projektledare också beklagat den ringa förekomsten av internationellt samarbete.

Programmet har bidragit till några doktorsavhandlingar, och därmed också till ett tillskott av en ny generation företagsekonomiska forskare av den offentliga sektorn.

Samhällsrelevans

Det företagsekonomiska disciplinprogrammet är ett forskningsprogram som fokuserar på väsentliga samhällsrelevanta fenomen. Programmets grundforskningskaraktär syns i att frågeställningarna ofta har en teoretisk formulering. Trots detta är huvuddelen av programmets bidrag att finna inte som teoretiska bidrag utan som empiriskt värdefulla observationer, tillhandahållna ofta som praktiknära rika beskrivningar av reformförsök, en slags miljöbeskrivningar som ökar förståelsen av den offentliga förvaltningen framför allt i ljuset av försök till marknadsstyrning. Betydelsen av dessa reformer ur ett allmänpolitiskt perspektiv har däremot inte fångat forskarnas intresse i nämnvärd grad.

Utifrån den dokumentation som finns om programmet är det inte möjligt att uttala sig om programmets strategier för att föra ut forskningsresultaten till berörda sektorsföreträdare. Vi kan emellertid konstatera att strategin för forskningens bidrag till praktiker, verksamma inom den offentliga sektorn, kan formuleras olika beroende på om perspektivet är mer eller mindre långsiktigt. I ett

kortsiktigt perspektiv ter sig preskriptiv forskning intressant. Preskriptiv forskning ger förslag till åtgärder för utveckling. Deskriptioner av det slag som många av programmets fallstudier har resulterat i, kan å andra sidan i stället ge praktiker en insyn i och långsiktig förståelse av en konkret och ofta komplex och paradoxal verksamhetsmiljö. Den deskriptiva forskningen innehåller också ofta ett inslag av ny eller speciellt klagörande terminologi som kan få samma effekt.

Organisering och ledningsformer

Det finns flera möjliga modeller att organisera ett disciplinforskningsprogram. En modell är att stärka befintliga institutioners forskningsresurser inom ett önskat område – en modell som valdes för det statsvetenskapliga disciplinprogrammet. En annan modell är att satsa resurser på valda etablerade forskare i avsikt att deras insatser skall spridas och befrukta andra miljöer och forskare. I det företagsekonomiska disciplinprogrammet valdes det senare. Programmets organisering kan ses som en koalition av duktiga forskare med ett tillskott av två lokala, separata forskningsmiljöer, Lund och Umeå.

I självvalueringen antyds att den teoretiska utgångspunkten och ramen för forskningen inom programmet om aktörers betydelse för idébildning och idéspridning varit en analogimodell vid val av organisering av forskningsverksamheten. Ett uppenbarligen viktigt initiativ för att stimulera rekryteringen till programmet gjordes av programledaren Bengt Jacobsson genom den antologi han redigerat och som innehåller bidrag från ett flertal av de forskare som rekryterades till programmet⁶¹. På detta sätt fungerade programmet också som en plattform för erfarna forskare att fortsätta och utveckla sin tidigare forskning, samtidigt som forskningens bidrag och effektivitet kunde garanteras. Den förväntning som uttalades av beredningsgruppen rörande programplanen, att programmet just av dessa skäl skulle vara ett lågriskprojekt har således besannats.

Det ekonomiska bidraget till programmet har för en del seniora forskare uppfattats som en guldkant, och därmed motiverat deras deltagande i programmet. I andra fall har det ekonomiska stödet använts framför allt till att finansiera yngre forskare och doktorander.

Satsningen på självständiga utförare/forskare, som kan ses som en decentraliserad ledningsstil, kombinerades med ett centraliserat administrativt ansvar över programmets gemensamma aktiviteter, som publiceringsförfarandet. Denna modell att leda forskningsverksamhet avviker från den vanliga lösningen där programledaren samtidigt är forskningsledare för hela programmet. Pro-

⁶¹ Bengt Jacobsson (red.), 1994. Organisationsexperiment i kommuner och landsting. Stockholm: Nerenius & Santérus.

gramledaren, Bengt Jacobsson har i stället valt att vara projektledare för tre av projekten.

Företagsekonomiska disciplinprogrammets ledningsmodell har fördelar: en programledare väljer utifrån sitt omdöme personer han/hon ser som starka och önskvärda forskare, och som dessutom arbetar inom samma forskningsparadigm, ger dessa personer resurser och autonomi, och kan därmed också förvänta sig att dessas verksamhet skall leda till en förstärkning av disciplinen.

Eftersom programmet hade ett ansvar för en nationell disciplinutveckling, var de centrala forskarnas universitets- (och geografiska placering) viktig. Här kan vi konstatera att forskningen bedrevs till en dominerande del i Stockholmsregionen, vid Score (som erhållit stöd som centrum för forskning om den offentliga sektorn), samt vid Umeå, Lunds och Göteborgs universitet. Täckningen är således god av etablerade starka företagsekonomiska forskningsmiljöer, men fördelningen mellan dessa har inte varit jämn, utan koncentrerats till en av dem.

Ansvar för ledningen av programmet i sin helhet förefaller ha legat på en enda person, Bengt Jacobsson. Programmet kännetecknas av en öppenhet (eller avsaknad av gränser, om man så vill) och av mobilitet mellan olika delprogram, med ett undantag. Området Marknader i organisationer (Lund och Umeå) fungerade relativt avskilt från och oberoende av andra områden. Men disciplinprogrammets forskare samarbetade också med forskare som inte deltog i programmet. Dessa övriga forskare var varken knutna till eller finansierade genom programmet.

Ett inte oväsentligt antal av disciplinprogrammets forskare har haft en anknytning till Score. Forskningen vid det centret är också till stor del inriktad på samma empiriska områden som disciplinprogrammet och har samma teoretiska utgångspunkter. Det företagsekonomiska disciplinprogrammet och Score har därigenom förstärkt varandra, samtidigt som man kan konstatera att det i en utvärdering av dem båda blir omöjligt att särskilja satsningarnas resultat. Ledande forskare som Nils Brunsson, Bengt Jacobsson och Kerstin Sahlin-Andersson förekommer i båda satsningarna. Bengt Jacobsson och Kerstin Sahlin-Andersson är dessutom programledare för TREO-programmet. Eftersom två av dessa program ligger tidsmässigt i följd och det tredje löper parallellt med de båda övriga uppkommer i stället frågan om det är möjligt att se någon progression över tiden från ett program till ett annat.

Lärdomar och rekommendationer

Det företagsekonomiska disciplinprogrammet har stärkt positionen för forskningen inom den offentliga sektorn vid företagsekonomiska institutioner i Sverige. Antalet forskare inom området har ökat genom nyrekrytering, bland

annat av doktorander, och redan tidigare etablerade forskare har ytterligare stärkt sin ställning i företagsekonomi, bland annat som professorer i allmän företagsekonomi.

Det företagsekonomiska disciplinprogrammet har engagerat ett tjugotal forskare. Med beaktande av att antalet forskare är så många kan forskningen inom disciplinprogrammet ses som en osedvanligt sammanhållen satsning på studier av den offentliga sektorns organisationer och dess strävanden till och problem med förnyelse under 1990-talet. Studier av myndigheter, sjukhusorganisationer, kommuner och landsting ger alla i stora drag samma bild: förändringar av ledning och organisering har varit önskvärda och önskade, men erfarenheter av förändringsprocesserna pekar på att reformförsöken varit problematiska. Eftertraktade tillstånd har inte alltid uppnåtts. Detta kan, menar forskarna, inte i huvudsak tillskrivas en rigiditet i organisationerna och systemen så mycket som det faktum att lokala miljöer finner egna, oförutsägbara anpassningar till de mer och mindre påtvingade förändringsambitionerna.

Expertgruppen bedömer att forskningens värde ligger i dess teoretiska förankring i den nyinstitutionella teorin, som passar utmärkt för programmets syfte, och menar att programmets forskningsbidrag är synligt framför allt i en klar empirisk anknytning, som gett tydliga, intressanta och ofta väl formulerade beskrivningar över förändringsprocesser i lokala miljöer inom den offentliga sektorn. Men expertgruppen rekommenderar också att forskningen inom detta problemområde i högre grad inriktas på internationella erfarenheter av liknande institutionella förändringar. Vi efterlyser även en ökad internationell publicering i syfte att öka den internationella genomslagskraften.

Stat-Människaprogrammet

Gemensamma utgångspunkter

Programmets inriktning och allmänna karaktär

Enligt regeringens beslut om FOS-programmet i december 1991 ankom det på HSFR att efter den första omgången av nationella storprogram, som föreslagits få karaktären av disciplinprogram, överväga både inriktning och uppläggning av kommande storprogram.

Efter att ha tagit del av erfarenheterna från de båda föregående disciplinprogrammen beslutade HSFR, i april 1996, att inför den kommande femårsperioden utlysa ett tematiskt, mångvetenskapligt storprogram, under rubriken *Stat-Människa. Det svenska samhället i omvandling*. Inriktningen på staten motiverades av att de båda föregående disciplinprogrammen haft en fokusering på utvecklingen inom den kommunala sektorn.

Utlysningen riktade sig till forskare från samtliga ämnen inom humaniora och samhällsvetenskap och juridik och teologi över hela landet med en inbjudan att ansöka om projektmedel för studier inom detta område. Bidrag skulle kunna utgå till ett begränsat antal mångvetenskapliga delprogram/projekt. Dessa skulle kunna pågå i högst fem år och omprövas för fortsättningsbidrag efter en första anslagsperiod om tre år.

I fråga om kvalifikationskrav, betonades i utlysningen att man gärna såg att projekten var mångvetenskapliga samt att såväl seniora forskare som post-doc och doktorander ingick i forskargruppen.

Genomförande

Utlysningen av Stat-Människaprogrammet ägde rum i två steg. Av 102 forskargrupper som vid ett första ansökningstillfälle ingav en preliminär projektskiss inbjöds 10 forskargrupper att inkomma med en fullständig ansökan. Efter sakkunniggranskning i rådets ordinarie ämnesgrupper valde arbetsgruppen på grundval av ämnesgruppernas yttrande och med hänsyn till projektens inriktning, vetenskapliga innehåll och önskan om bredd följande fyra projekt som föreslogs bli prioriterade att ingå som delprojekt i Stat-Människaprogrammet:

Transnationell reglering och statens omvandling (TREO-projektet)

Projektledare: Professorerna Kerstin Sahlin-Andersson, UU och Bengt Jacobsson, Södertörns högskola

Genus, medborgarskap och offentlig politik (GENUS-projektet)

Projektledare: Professorerna Ulla Wikander och Christina Florin, SU

Välfärdsstatens omvandling och en ny barndom (BARN-projektet)

Projektledare: Professorerna Bengt Sandin och Gunilla Halldén, LIU samt för delprojektet *Barnets bästa i ett mångkulturellt samhälle* Johanna Schiratzki, SU

Från statskyrka till frikyrka (STAT-KYRKA-projektet)

Projektledare: Professor Anders Bäckström, UU

(Redovisade uppgifter om titlar och lärosäte avser år 2002).

Projektet inom Stat-Människaprogrammet genomförs under eget projektansvar under respektive projektledare. I vissa fall har dessa internt delegerat budgetansvaret vidare till ingående delprojekt, främst i de fall då dessa involverat forskare från andra lärosäten. Kontakterna med rådet har i samtliga fall kanaliserats via de centrala projektledarna.

Grunder för expertgruppens bedömningar

Ambitionen vid bedömningen av Stat-Människaprogrammet har liksom för övriga FOS-program varit att granska den vetenskapliga produktion, resultat-spridning och kompetensuppbyggnad som skett i respektive projekt. Ådagalagd produktivitet, vetenskaplig ambitionsnivå och valet av publiceringsform samt förmåga att dra till sig medarbetare, samarbetspartners och även tilläggs/externfinansiering är några av de mått som kunnat beaktas på grundval av forskargruppernas självvärderingar. Därtill kommer självfallet den vetenskapliga halten i de böcker som ingivits.

Med hänsyn till att projektet inom Stat-Människaprogrammet ännu inte hunnit avslutas och att endast delar av den slutliga vetenskapliga produktionen är tillgänglig för utvärderingen, gör expertgruppen emellertid inte en lika ingående bedömning av Stat-Människaprogrammet som för de övriga program i FOS-satsningen. I bedömningen av prestationerna från respektive forskargrupp har endast nämnts de mest framträdande dragen hos respektive forskargrupp. Härvid har särskild vikt lagts vid

- de bidrag i termer av teori, metod och empiri som projektet har lämnat eller förväntas lämna till kunskapsutvecklingen inom det aktuella forskningsfältet
- de mångvetenskapliga inslagen i gruppens arbete
- projektgruppens interna dynamik i termer av samarbetsformer, synergier
- den kompetensuppbyggnad som kommit till stånd genom projektet
- redovisade strategier för resultatspridning.

Bedömningsunderlag

Underlag för dessa bedömningar är utöver de självvärderingar och det urval publikationer som ingivits av respektive forskargrupp, också de forskarmöten med utfrågning som hållits med forskargrupperna i fråga. Vid de forskarmöten som hållits har nedanstående personer medverkat:

Från TREO-projektet:

Professor Kerstin Sahlin-Andersson, företagsekonomi, Uppsala, projektledare

Professor Bengt Jacobsson, företagsekonomi, Södertörn, projektledare

Docent Ulrika Mörth, statsvetenskap, Stockholm

Fil. kand. Renita Thedvall, socialantropologi, Score

Fil. kand. Jan Turtinen, etnologi, Stockholm

Från GENUS-projektet:

Professor Christina Florin, historia, Stockholm, projektledare

Professor Kjell Östberg, historia, Södertörns högskola

Fil. dr, univ. lektor Ulla Manns, idéhistoria, Stockholm

Fil. dr Yvonne Svanström, ekon. historia, Stockholm

Fil. kand. Ulrika Thomsson, statsvetenskap, Stockholm

Från BARN-projektet:

Professor Gunilla Halldén, pedagogik, Tema Barn, Linköping, projektledare

Professor Bengt Sandin, historia, Tema Barn, Linköping, biträdande projektledare

Fil. dr Anne-Li Lindgren, Tema Barn, Linköping

Fil. dr Karin Zetterqvist, Tema Barn, Linköping

Från STAT-KYRKA-projektet:

Professor Anders Bäckström, religionssociologi, Uppsala, projektledare

Teol. dr Ninna Edgardh Beckman, kyrkovetenskap, Uppsala

Teol. dr Per Pettersson, religionssociologi, Karlstad

Utfall och bedömning av de enskilda projekten

Projektet Transnationell reglering och statens omvandling (TREO)

Utgångspunkter

I projektplanen uppges att man avser att studera i vilken utsträckning förändringar styrs av reglerande krafter utanför nationen, vilket handlingsutrymme som finns för den svenska staten att utforma politik inom olika områden, hur relationerna mellan stat och samhälle och mellan stat, företag och intresseorganisationer påverkas och hur förändringar som växer fram transnationellt i relationer mellan politiker, förvaltningstjänstemän och företag legitimeras.

Organisering, genomförande och utfall

Projektet startade 1997 och avslutades den sista december 2002. Det har under projekttiden disponerat sammanlagt 14,6 mkr i forskningsbidrag från HSFR/Vetenskapsrådet. Utöver detta belopp har publiceringsstöd utgått med 160 tkr fram till juli 2002.

Organisatoriskt har projektet varit uppbyggt i ett antal delprojekt, fördelade på tre forskningsområden: Transnationalisering och statens organisering, Transnationalisering, stat och samhälle, och Transnationella reglerare. För tre av de ursprungligen planerade åtta delprojekten föreligger inga publicerade resultat. Ett av dem har inte kommit till stånd och har inte heller belastat projektets budget. De två övriga delprojekten har disponerat bidrag från projektet.

Enligt den redovisning som lämnats till utvärderingsgruppen omfattade projektgruppen år 2002 sammanlagt 18 forskare. Av dessa är 4 professorer/docenter, 4 postdok och 9 doktorander. Ämnesmässigt domineras forskargruppen av företagsekonomer och statsvetare, men även socialantropologer, sociologer och etnologer är representerade.

Den centrala projektledningen har delats mellan professorerna Bengt Jacobsson och Kerstin Sahlin-Andersson, medan budget- och ledningsansvaret för de enskilda delprojekten har legat hos medverkande seniora forskare. Huvuddelen av verksamheten har fram till år 2002 varit förlagd till Score, men delar av projektet har utförts vid den statsvetenskapliga institutionen i Lund, respektive företagsekonomiska institutionen i Uppsala.

Den redovisning av publicerade arbeten som ingivits omfattar 7 böcker, 22 bokkapitel, 10 vetenskapliga artiklar, 4 forskningsrapporter och 37 konferens- och arbetspapper. Ytterligare 12 böcker, varav 8 avhandlingar, 6 bokkapitel och 2 artiklar redovisas i 2002 års publiceringsplan. Ytterligare publicering från projektet är att förvänta under hela 2003.

Expertgruppens bedömningar

TREO är ett projekt av betydande omfattning. När TREOs vetenskapliga kvalitet och dess bidrag till kunskapsutvecklingen skall bedömas, bör man emellertid ta hänsyn till två omständigheter. För det *första* är projektet vid tidpunkten för utvärderingen ännu inte avslutat. Då självvärderingen skrevs, och då mötet med expertgruppen ägde rum, förelåg planer på ett antal publikationer och flera doktorsavhandlingar var inne i slutskedet.

För det *andra* är TREO kanske det tydligaste exemplet på svårigheterna att avgränsa bidraget från ett enskilt projekt. En viktig anledning till detta är att TREO har varit en integrerad del av forskningen vid Score. Detta var också redan från början avsikten. Forskningen vid Score förutsattes bli finansierad med externa medel. En av ledarna i projektet (Kerstin Sahlin-Andersson) uttryckte detta på följande sätt i mötet med expertgruppen: ”Score gav oss en möjlighet att sitta tillsammans. TREO gav oss möjligheten att arbeta tillsammans”. Projektledningen och forskarna har dessutom lyckats med att uppbringa medel från flera andra källor, med påföljd att projektet haft en otydlig gräns också gentemot mot andra forskningsprojekt och program. Samtidigt menar expertgruppen att detta också har medfört en önskad kontinuitet inom forskningsfältet.

Avgränsningsproblematiken hindrar emellertid inte att man kan dra en klar slutsats. Projektet har, i synnerhet om man beaktar de planerade publikationerna, en imponerande svensk och internationell publikationsförteckning. Delar av TREO har genomgående visat hög produktivitet och kvalitet inom ett forskningsfält som är relativt nytt och utforskat – transnationaliseringens innebörd för statens organisering, styrning och legitimering. Det är först och främst i miljön runt Score, som man har lyckats med att skapa en spännande mångvetenskaplig grupp med förmåga att samarbeta. Man har där också lyckats förankra arbetet i solida internationella nätverk.

Det är å andra sidan en stor brist att TREO för tre av de projekt som skisserades i början av projektet *inte* har levererat några resultat. Det gäller enligt de publikationslistor som lämnats in också forskare som varit knutna till projektet under större delen av projektperioden. Det finns därför anledning att undra i vilken grad miljöerna utanför Score och Stockholm har varit integrerade i projektet.

Projektet hade från starten en uttalad ambition att samla forskare med skilda teoretiska utgångspunkter i syfte att försöka överbrygga mångfalden av perspektiv i gränsområdet mellan teorier om internationella relationer och institutionellt orienterad organisationsteori. Även om man har lyckats med att få till stånd ett samarbete mellan forskare från olika traditioner, är det inte liktydigt med att det hunnit utvecklas några nya synteser i skärningsfältet mellan de olika

traditionerna. Man kan också ställa sig frågan om hur väl förankrade TREO-studierna är i den raskt växande litteraturen inom området.

Det är uppenbart att TREO har bidragit till kompetensuppbyggnad, vilket kommit till uttryck i professorsutnämningar, utnämningar till andra tjänster och i avlagda (och förväntade) doktorsexamina. En relativt stor del av forskningsmedlen har gått just till doktorander. Den interna kompetensuppbyggnad som kommit till stånd genom projektet har huvudsakligen skett genom återkommande seminarier och genom större nationella och internationella konferenser.

Forskningens ledning och de samarbetsformer som utvecklats har otvivelaktigt bidragit till en entusiastisk forskningsmiljö – om än bara för delar av projektet. Dessutom har projektets bidrag till den aktuella samhällsdebatten varit omfattande och informativt, vilket bland annat kommer till uttryck i en rad offentliga utredningar.

Expertgruppen vill avslutningsvis påpeka att (delar av) TREO utgör exempel på en spännande, fruktbar och kompetent forskningsmiljö. Även om båda forskningsledarna, och också andra forskare, nu lämnat sin tidigare forskningsmiljö rent fysiskt, visar tidigare erfarenheter att vi här har att göra med en grupp forskare som klarar av att samarbeta också när de är geografiskt åtskilda – den geografiska rörligheten för ledande forskare har nämligen varit stor. Det är heller ingen tvekan om att de forskningsteman som TREO arbetar med kommer att få större, snarare än mindre, aktualitet under de kommande åren.

Projektet Genus, medborgarskap och offentlig politik (GENUS)

Utgångspunkter

Utgångspunkten för projektet har varit att analysera statens roll som medskapare av genusrelationer i det svenska samhället under ett historiskt skede som sträcker sig över 150 år. En huvudfråga i projektet har gällt hur staten genom lagar, utbildningssystem, institutioner, diskurser eller politisk kultur medverkat i skapandet av relationer mellan kvinnor och män i det svenska samhället. En andra fråga har avsett hur framför allt kvinnorörelserna över tid har varit medskapare till nya kvinnodiskurser och nya reformer och vilket motstånd de mött i olika sammanhang. En tredje fråga, slutligen, har gällt interaktionen mellan stat och medborgare, och hur samspelet mellan kvinnor, män och stat har gestaltat sig under olika betingelser.

Organisering, genomförande och utfall

Projektet startade 1997 och pågår till och med 2003. Bidrag från HSFR/Vetenskapsrådet har beviljats med sammanlagt 11,1 mkr för en period av fem

år. På grund av sjukskrivningar och föräldraledigheter har dispositionstiden förlängts till utgången av år 2003. Publiceringsstöd har fram till juli 2002 utgått med 176 tkr. Enligt tecknat förlagsavtal har det totala publiceringsstödet beräknats kunna komma att uppgå till drygt 900 tkr.

Projektplanen omfattar åtta delprojekt som från olika utgångspunkter skall analysera statens roll som medskapare av genusrelationer i det svenska samhället. Medarbetarna i tre av delprojekten är inte längre involverade i projektet. Några delprojekt har reviderats i förhållande till ursprungliga projektplanen, varför tre av delprojekten tillsvidare inte har kunnat genomföras enligt planerna.

Projektgruppen består av 11 personer, varav 5 seniora forskare, 1 postdok och 5 doktorander. Ämnesmässigt har gruppen sin tyngdpunkt i historia och ekonomisk historia. Utöver dessa ämnen finns även statsvetenskap och idéhistoria representerade i gruppen.

Projektledare var ursprungligen professorn i ekonomisk historia vid Stockholms universitet, Ulla Wikander. I hennes ställe har från år 2001 professorn i historia vid Stockholms universitet, Christina Florin, inträtt som vikarierande projektledare. För att förstärka ledningsfunktionen har, fr.o.m. hösten 2001, en särskild ledningsgrupp inrättats. I denna ingår, utöver Christina Florin även professorerna Maud Eduards och Kjell Östberg.

Projektet har varit förlagt till Stockholms universitet, där huvuddelen av forskarna har sin anställning. På grund av att delar av projektgruppen flyttat till Södertörns högskola har en mindre del av projektanslaget administrativt överförs dit.

Resultatspridningen har hittills huvudsakligen skett i form av skrivna artiklar och konferensanföranden. Publikationslistan upptar 5 böcker, varav en formellt har publicerats inom ramen för det statsvetenskapliga disciplinprogrammet⁶². Övriga böcker utgörs av 2 forskarantologier och 2 doktorsavhandlingar. Under den återstående projektperioden planeras utgivning av ytterligare 9 böcker, varav 3 avhandlingar, samt 12 artiklar, av vilka 8 avses ingå i den gemensamma antologin. Publikationslistan upptar också 1 temanummer av *Kvinnovetenskaplig tidskrift* samt 25 artiklar, av vilka 17 är publicerade antingen i antologier som redigerats andra än projektgruppens medlemmar eller i tidskrifter och tryckta konferensrapporter. Huvuddelen av artiklarna vänder sig till en svensk eller nordisk läsekrets. Endast två av artiklarna är publicerade på engelska.

⁶² Maud Eduards, *Förbjuden handling*, Malmö: Liber 2002.

Expertgruppens bedömningar

Projektet utgår från ett konstruktivistiskt perspektiv, som funnits uttalat från början. Genus ses som en social konstruktion och som en relation som bygger på makt. Likaså fanns den historiska dimensionen tydligt uttalad från början och till den fogades även en statsvetenskaplig dimension. Forskningen har haft viss koncentration till områdena rösträttskampen och kvinnornas roll i demokratiseringsprocessen, prostitution och våld mot kvinnor samt kvinnor i arbetslivet. Av projektets båda huvudord är det människan som betonats, snarare än staten, och medborgarskapsbegreppet, snarare än statsbegreppet. Intressant nog kom impulserna till denna betoning under arbetets gång snarast från statsvetenskapliga utgångspunkter, som en befruktning av de historiska synsätten. Impulserna till en fokusering på individerna har naturligtvis också kommit från en samhällsdebatt i stort som sedan 1980-talet tydligt drivit åt det hållet. Vad som är mångvetenskaplig befruktning och vad som är anpassning till den allmänna debatten är inte möjligt att med nuvarande underlag uttala sig om.

Till de redan skönjbara resultaten hör en problematisering av den tidsperiodisering från tiden efter 1848 som fanns vid projektets början. En utveckling av teorierna i riktning mot mer komplexitet har också skett. Båda dessa resultat är viktiga. Komplexiteten i teorierna har förstärkts genom empiriska observationer av att maktordningen inte är så enkel som den som den uppfattades i utgångsläget. Motsättningar beskrivna med begrepp som över- och underordning är inte så dualistiskt polariserade som dessa begrepp antyder. Motsättningar mellan könen varierar med kontext och de handlar om sammanvävningar och ömsesidigt förstärkande beroenden, där det är svårt att beskriva den genererade dynamiken på ett enkelt kausalt vis. Frågan om vad staten är var också ett operativt analysmål i forskningsansökan. På den punkten är det hittills svårare att se någon egentlig resultatreflexion, vilket möjligen har med betoningen av individen och det aktörscentrerade perspektivet att göra.

Av de redovisade publikationerna har en bok skrivits på engelska men utgivits på svenskt förlag med osäker internationell distributionskapacitet. Några enstaka artiklar har publicerats i antologier utgivna på internationella förlag. Här hade en tydligare internationell profil varit önskvärd. Sverige har en ledande position när det gäller genusforskningen och Sverige har i forskningen ofta setts som modelland när det gäller staten som Stat. Vad man saknar är en problematisering av förhållandet mellan dessa båda storheter. Det är vidare viktigt att underbyggda och provocerande resultat från forskning på området sprids och diskuteras internationellt. Därvid räcker det inte med enstaka resultatpresentationer vid internationella konferenser. En aktivare internationell presentationsprofil vore önskvärd. En ambitionsnivå bör i det avseendet fast-

läggas från början. En betydande del av resultatspridningen har skett via just konferenser.

I tillägg till ett forskningsbidrag på 11,1 mkr har 900 tkr, 7,5 procent, reserverats för publiceringsstöd. Även om avtalet omfattar redaktionell bearbetning av ingivna manus anser expertgruppen beloppet vara anmärkningsvärt högt.

Genusprojektet bidrar till kompetensuppbyggnaden inom området genom rekrytering av 5 doktorander, av vilka en hittills har disputerat.

Helhetsintrycket är att projektets forskare, trots icke förutsedda personalavgångar, även inom ledningen, framgångsrikt anpassat, preciserat och utvecklat de teoretiska resonemang som låg till grund för ansökan. På så vis har de lämnat viktiga bidrag till kunskapsutvecklingen inom köns/genusforskningen. Den mångvetenskapliga dimensionen var från början tvåvetenskaplig om man ser de historiska disciplinerna som en. Men där tycks man ha inlett/utvecklat en fruktbar dynamik i riktning mot interdisciplinär teoribildning. Med de preciseringar och utveckling av gängse teorier i riktning mot mer komplexitet och mer kritiskt ifrågasättande som skett har gruppen byggt upp en viktig kompetens för nya frågeställningar och fortsatt angelägen forskning.

Projektet Velfärdsstatens omvandling och en ny barndom (BARN)

Utgångspunkter

Projektet syftar till att i ett antal delprojekt analysera välfärdsstatens omvandling, barns villkor och barndomens förändring genom avgränsade studier av hur olika sociala och politiska åtgärder påverkar barn och barns villkor. Gemensamt för delprojekten är att de riktar fokus på konsekvenserna av den svenska välfärdsstatens omvandling under den senare delen av 1990-talet för barns villkor och barndomens gestaltning. De förändringar som uppmärksammas i projektet gäller rättsreglerna för barn, den reglering av föräldrarollen som sker via skolans läroplaner, synen på barns hälsa, synen på föräldraskap och barns bästa samt synen på barns kompetens.

Organisering, genomförande och utfall

Barnprojektet beviljades initialt bidrag för tre år, men fick 2000 ett ettårigt fortsättningsbidrag. Till följd av projektledarens åtaganden som dekanus vid filosofiska fakulteten vid Linköpings universitet har projektet drabbats av förseningar. Dispositionstiden har därför förlängts till utgången av år 2002. Sammanlagt har projektet beviljats 5,2 mkr, av vilka 1,9 beviljats till den ursprungligen fristående juridiska delstudien vid Stockholms universitet. Ett mindre tryckbidrag om 50 tkr har utgått.

Projektet har omfattat fem delprojekt som avser att belysa statens roll som aktör i utformningen av barns villkor inom olika fält under det sena 1990-talet: En historisk studie av hur föräldrarollen problematiseras och omdefinieras i samband med skolreformerna under andra hälften av 1900-talet, en psykologisk studie av de politiska implikationerna av diagnostiseringen av barn med skolrelaterade problem, en sociologisk studie av socialtjänstens roll som aktör och mellanhand i relationen mellan stat, barn och föräldrar och en historisk studie av hur förändringarna i synen på barns kompetens avspeglas i Utbildningsradions program, och en juridisk studie av den rättsliga regleringen av "Barnets bästa i ett mångkulturellt samhälle". Det sistnämnda projektet har tillkommit genom associering av ett fristående projekt med anknytning till projektets frågeställningar.

Projektet har byggt på samverkan mellan forskare vid fyra institutioner, som varit engagerade i empiriska delstudier inom olika fält. Utöver de två projektledarna består forskargruppen av fem postdok, av vilka tre har disputerat under projekttiden. Ämnesmässigt hör forskarna hemma i historia, pedagogik, psykologi, sociologi och juridik.

Huvudansvarig för projektet är professor Bengt Sandin, Tema Barn, LIU. Sedan han förordnats som dekanus har det praktiska lednings- och samordningsansvaret överförs på professor Gunilla Halldén. Projektet är förlagt vid Tema Barn vid Linköpings universitet, där de båda projektledarna och två av de yngre medarbetarna/doktoranderna haft sina tjänster. Två av de övriga medarbetarna har haft sina tjänster vid andra institutioner i Linköping och ett projekt har varit förlagt till Stockholms universitet.

Från projektet föreligger hittills en avhandling och 17 övriga publikationer, varav 4 populärvetenskapliga. En gemensam antologi och sammanfattning från projektet är under utgivning. Ytterligare 2 monografier och 6 artiklar uppges vara under tryckning eller planerade för utgivning. Dessutom redovisas 4 populärvetenskapliga artiklar och 9 konferensbidrag.

Expertgruppens bedömningar

Forskningsprojektet utgår från ett tidigare forskningsprogram *Barnets Århundrade* som finansierats av SFR. Det historisk inriktade forskningsprogrammet belyser barndomens förändring under 1900-talet. Barn-projektet, *Välfärdsstatens omvandling och en ny barndom*, å sin sida, kan i viss mån ses som en fortsättning på detta tidigare program, men är därtill breddat mot sociologiska, psykologiska och juridiska perspektiv. I projektet studeras olika aktörers definitioner och konstruktioner av barn och barndomen, såsom det kommer till uttryck i konventioner, lagar, policyåtgärder. Speciellt intresse har riktats mot

skolans och familjens och roll som ansvariga för barnfostran, och myndigheters policy beträffande hantering och behandling av barn.

Både antalet projektforskare och de ekonomiska resurserna för detta projekt har haft en relativt sett liten omfattning. Expertgruppens bedömning är att det arbete som denna forskningsgrupp åstadkommit trots begränsade resurser tydligt visar att barn som social grupp samt synen på begreppet barndom är viktiga att studera. BARN är inriktat på stora samhälleliga projekt i den moderna välfärdsstatens omvandling. Vår bedömning är att projektets utgångspunkt, förändringar av föreställningar om ”barnets bästa”, som sådant är såväl intressant som gediget valt. Detta val ger dessutom goda möjligheter till en mångvetenskaplig ansats och ligger således i linje med intentionerna för Stat-Människaprogrammet.

Programmet är förlagt till en institution, Tema Barn vid Linköpings universitet där flera discipliner ingår. Programmet har en mångdisciplinär sammansättning av forskare. Johanna Schiratzkis delprojekt vid juridiska fakulteten vid Stockholms universitet som av rådets beredningsgrupp i juridik föreslogs bli associerad med detta projekt, har haft en avgörande inverkan genom att bidra till att skärpa argumenteringen kring föreställningar om ”barnets bästa”. Men delprojekten har varit löst kopplade till varandra. Detta kan i sin tur ha berott på att forskningsledningen på grund av andra engagemang inte haft möjlighet att hålla samman delprojekten i ett samlat perspektiv. HSFR:s bidrag har därför kommit att få rollen av ett generellt institutionsstöd i högre grad än en stimulans för samarbete över disciplinräns. Delprojekten representerar disciplintypiska projekt, visserligen med fokus på aspekter av ”barnets bästa”, men utan visad integrering av de olika disciplinära teorierna. Delprojekten i BARN är inriktade på olika aspekter av samhällets (skolmyndigheter, rättsmyndigheter, sociala myndigheter, etc.) sätt att resonera om barn, reflekterat i begrepp som det normala barnet, det kompetenta barnet, det beroende barnet, och det friska barnet, etc. Trots detta presenterar Barn-projektet ingen övergripande modell för relationen mellan barn och stat. En sådan modell kunde ha stimulerat komparativa studier av synen på barns bästa i olika kulturer. Det förs inte heller en samlad reflekterande diskussion om begreppet välfärdsstat. Ett starkare inslag av studier där välfärdsstatens förändringar sammankopplas med den förändrade synen på barn kunde ha gett värdefulla bidrag.

De förväntningar som skapats av den deklarerade intentionen om mångvetenskapligt samarbete vid projektets start har enligt expertgruppen således inte helt kunnat tillfredsställas. Ett pågående samarbete kring en planerad antologi, förefaller dock kunna öka förutsättningarna för samarbete över disciplinränserna.

De enskilda delstudierna innehåller samtidigt var för sig många intressanta empiriska bidrag. De har en spännvidd i perspektiven som gör att man med viss spänning inväntar en eventuell syntes som utlovas i antologin. I Schiratzkis juridiska studie har man kunnat visa att barnrätt blivit ett självständigt rättsområde, synligt bl.a. i diskurser rörande barns ”bästa” och deras rättigheter. Detta projekt är ett utmärkt exempel på ett teoretiskt och empiriskt bidrag till kunskap om konstruktionen av barn som medborgare. Detta bidrag stöds i ett annat projekt som visar att barn, i takt med att de nu ses som en social grupp, ibland förväntas agera som aktiva, ansvarstagande mogna vuxna, som kompetenta medborgare i ett demokratiskt samhälle. Denna förväntan syns inte minst i läroplaner för förskolan, men också i Barnkonventionen. Politiska, ekonomiska och medicinska intressen styrs således utifrån föreställningar om det ideala barnet (barns bästa), samtidigt som barn förväntas inta en plats i samhället, i familjen och i skolan som aktiva, självständiga aktörer. En annan ingång till liknande problematik finns i ett projekt om vilka ideal och konstruktioner av barndom, föräldraskap och stat som varit verksamma i framväxten av välfärdstatens offentliga barnomsorg.

Programmet har haft en klar policy för kompetensuppbyggnaden. Forskargruppens medlemmar rekryterades bland dem som hade doktorandtjänst och/eller forskartjänst vid Tema Barn då projektet startade. Policyn i projektet har varit att det ska utgöra en möjlighet för deltagarna att disputerat respektive docentmeritera sig. Inom projektet har endast en doktorsavhandling tillkommit. Forskargruppen har dock förtjänstfullt engagerat sig i utåtriktad verksamhet genom konferenser och medverkan i massmedia, med forskare, politiker och personalgrupper inom den offentliga sektorn som målgrupper.

Tills vidare har projektet producerat 1 avhandling, 13 vetenskapliga artiklar och ett antal populärvetenskapliga skrifter. Trots att vi beaktar att projektet totalt sett är relativt litet är publikationsverksamheten inte speciellt omfattande, och den är dessutom ojämn. Tills vidare har en av de medverkande forskarna författat nära hälften av publikationerna.

I självvärderingen uppges att man haft ett nära samarbete med internationellt ledande barndomsforskare. Det är dock oklart i vad mån detta samarbete gällt Tema Barn som institution, de enskilda forskarna eller projektet som sådant. Projektets frågeställningar borde i princip kunna väcka internationellt intresse, men med undantag för det juridiska projektet förefaller projektet, av publiceringslistan att döma, inte ha en särskilt framträdande stark internationell profil.

Projektet Från statskyrka till frikyrka (Stat-Kyrka)

Utgångspunkter

Projektets syfte har enligt projektplanen varit

- att utifrån ett religionssociologiskt perspektiv studera den historiska processen vid övergången från statskyrka till fri folkkyrka samt beskriva, analysera och tolka Svenska kyrkans roll inom välfärdssamhällets ram
- att teoretiskt och empiriskt studera svenska folkets relation till kyrkan och särskilt de kyrkliga tjänsterna ur ett brukarorienterat ”tjänsteperspektiv”, med nordisk-europeiska jämförelser, med fokus på svenska kyrkans tjänster i samband med födelse/dop, dödsfall/kris/begravningar samt inträde/utträde
- att utifrån ett systematiskt-teologiskt perspektiv pröva och utveckla de tjänsteteoretiska referensramarna och begreppen (tjänst, producent, kund, relation och kvalitet), samt
- att analysera Svenska kyrkans självförståelse som folkkyrka i ljuset av relationsförändringen.

Som en viktig utgångspunkt har det utöver de vetenskapliga frågeställningarna initialt också funnits en ambition att bygga upp en forskningsmiljö för religionsvetenskaplig och socialvetenskaplig/diakonivetenskaplig forskning.

Organisering, genomförande och utfall

Projektet startade 1997 och avslutas i början av 2003. Projektet har genom bidrag från HSNR/Vetenskapsrådet disponerat totalt 6,1 mkr i forskningsbidrag och drygt 1,1 mkr i publiceringsstöd. Utan att vara direkt knuten till projektet som sådant, har en viss resursmässig förstärkning skett genom att rådets Kerstin Hesselgrenprofessur under 2000–2001 varit förlagd till projektets värdinstitution.

Stat-Kyrkoprojektet kom att omfatta femton delprojekt. 13 av dessa delprojekt kommer att ha slutförts inom projektperioden. De två återstående delprojekten, av vilka ett är ett nytillkommet doktorandprojekt, beräknas kunna slutföras under 2003. Stat-Kyrkoprojektet upprättade tidigt, i samband med tecknandet av ett förlagsavtal med Verbum, en schemalagd publiceringsplan. Denna förefaller ha spelat en viss roll som styrinstrument för projektets genomförande.

Den medverkande personalen uppgår under projektets slutskede till 16 personer, 11 män och 5 kvinnor. Av dessa är 9 professorer/docenter, 5 postdok som disputerat i projektet, 1 doktorand och 1 administrativ sekreterare. Medarbetarna i gruppen företräder religionssociologi, religionspsykologi, socialt arbete, pedagogik, diakonivetenskap, tjänsteteori, kyrkovetenskap kyrkohistoria och tros- och livsåskådningsvetenskap.

Professor Anders Bäckström vid Teologiska institutionen vid Uppsala universitet har haft det övergripande lednings- och budgetansvaret för projektet. Det vetenskapliga ansvaret har främst legat hos de enskilda forskarna och projektledarna i respektive delprojekt.

Projektet har disponerat egna lokaler vid Diakonivetenskapliga institutet (DVI) i Uppsala. Genom ett samarbetsavtal med Uppsala universitet är institutet i dag en till Uppsala universitet knuten, men fristående forskningsmiljö. Ett par projekt har varit förlagda i Karlstad respektive Stockholm och har då haft eget budgetansvar.

Stat-Kyrkoprojektet har i stort kunnat följa den upprättade publiceringsplanen. De delprojekt som redovisas i självvärderingen svarar i själva verket mot de rapporter som publicerats eller kommer att publiceras under innevarande år. Flera av rapporterna används som kurslitteratur. En sammanfattande slutrapport förväntas utkomma under första halvåret år 2003.

Expertgruppens bedömningar

Bidrag till kunskapsutvecklingen

Stat-Kyrkoprojektet kombinerar ett historiskt perspektiv med analys av aktuella sociala förändringar. En klart redovisad utgångspunkt för projektet är Svenska kyrkans övergång från statskyrka till fri folkkyrka år 2000. Samtidigt analyseras hur förändringen är en del av den historiska process, som i stort sett sedan mitten av 1800-talet förändrat relationen mellan den svenska kyrkan och det svenska samhället. Utvecklingens centrala drag är från socialhistorisk och sociologisk synpunkt fruktbart analyserade i flera publikationer såsom i Anders Bäckströms "När tros- och värderingsbilder förändras" (1999) och Thorleif Petterssons och Göran Gustafssons "Folkkyrkor och religiös pluralism" (2000). Till projektets publikationer hör utmärkta analyser av folkkyrkans socialtjänster och den svenska kyrkans roll vid utformningen av det svenska välfärdssamhället såsom i Anders Bäckströms bok "Svenska kyrkan som välfärdsaktör i en global kultur" (2001).

I projektets rapporter analyseras på ett utmärkt sätt också aktuella problem såsom i bl a Ninna Edgardh Beckmans "Feminism och liturgi" (2001), analyserna av kvalitet i livslånga tjänsterelationer (Per Pettersson) och frivilligt socialt arbete (Eva Jeppson Grassman) samt av kyrkoherdarnas roll vid övergången till fri folkkyrka (Bert Stålhammar, Per Hansson etc.) Även om projektet uttryckligen berör statens roll, saknar man dock vid beskrivningen av den historiska helhetsbilden, en analys av frikyrklighet, väckelserörelser och sekter, vilka onekligen starkt har påverkat de religiösa formerna i det svenska samhället.

Mångvetenskaplighet och spridningseffekter

Forskningen i projektet har haft flera olika teoretiska utgångspunkter, av vilka man särskilt kan nämna tillämpningar av ett historiskt, ett religionssociologiskt, ett organisationsteoretiskt och ett företagsekonomiskt, tjänsteteoretiskt perspektiv. Mångvetenskapligheten är uppenbar och givande. Också spridningseffekterna är påfallande och förefaller främst bygga på en god organisering av forskarnas internationella kontakter och ett skickligt val av medlemmarna i en stor internationell referensgrupp. Det förefaller som om de internationella spridningseffekterna för projektets ledare och forskare framstår som viktigare än relationerna till andra projekt inom Stat-Människaprogrammet samt till representanter för svensk samhällsvetenskap. Det förtjänar att nämnas i sammanhanget att detta projekt vid mötet med utvärderargruppen hänvisade till värdet av de goda samarbetskontakter man hade med SCASSS.

Den vetenskapliga helheten

Stat-Kyrkoprojektet bildar en sammanhängande helhet, som på ett givande sätt beskriver centrala förändringar i det svenska klimatet av värderingar och livstolkningar. Det är svårt att bedöma hur mycket den uppenbart fruktbara tendensen till samverkan inom projektet beror på de av projektledningen organiserade återkommande sammankomsterna, på att ledningsgruppen haft ett fungerande kansli eller på att forskarna redan från början lyckades skapa ett levande intresse för projektets problematik. Oavsett detta representerar kyrkoprojektet en vetenskaplig helhet, som stimulerat till samverkan, uppkomsten av nya forskningsfrågor och som bidragit till att skapa en internationellt orienterad miljö.

Potential för framtida forskning

Projektet pekar framåt mot en mängd forskningsuppgifter av stort intresse och betydelse för analyser av dagens samhälle. Till dem hör analyser av religiösa föreställningar och värderingar under pågående globaliseringsprocesser och förändringarna av både etnicitetens och genusproblematikens roll i samhället. Forskarna inom Kyrkoprojektet har utvecklat goda förutsättningar att analysera problem i samband med katastrofer och krishantering. En potential för jämförande forskning har enligt expertgruppen byggts upp och utvecklats inom projektet.

Trots att Stat-Kyrkoprojektet ännu inte publicerat någon samlad resultatredovisning på engelska, har projektet enligt expertgruppen varit föredömligt i sin internationella orientering. Litteraturförteckningar och citat visar på stor internationell beläsenhet och bär tydliga spår av aktuell religionssociologisk debatt.

Av självvärderingsrapporten framgår att den internationella referensgruppen utvecklats till en planeringsgrupp för ett nytt europeiskt, flervetenskapligt komparativt forskningsprojekt under titeln ”Välfärd och religion i ett europeiskt perspektiv”, som sökt och beviljats forskningsmedel från Riksbankens Jubileumsfond.

Idémässigt har projektet därför, enligt expertgruppen, jämfört med flera av de övriga projekten haft en mycket stark internationell förankring och tar upp frågor som väcker intresse i många länder. Det bör därför vara ett nationellt intresse att inte förlora den plattform som byggts upp genom forskningen inom Stat-Kyrkprojektet.

Expertgruppens samlade bedömning av Stat-Människaprogrammet

Programmet är ännu inte avslutat. Det är därför svårt att uttala sig om slutliga resultat. Rent generellt gäller dock att aktiviteten genomgående varit hög, att ny empiri har producerats och att även innovativa perspektiv för fortsatt forskning kan skönjas i förlängningen av projekten. Huruvida dessa också kommer att bryta ny teoretisk terräng är ännu för tidigt att uttala sig om.

De fyra delprojekten i SM tar upp ämnen som knyter an till aktuella frågor i dagens samhällsdebatt, inte bara i Sverige, utan även internationellt. Programmet har ställt centrala förändringsprocesser i relationen mellan staten och medborgarna under lupp och riktat sökarljuset mot viktiga förlopp i svenska nutidshistoria.

I det följande lämnas en kort översiktlig bedömning av utfallet i programmet som sådant. Vidare görs några korta forskningspolitiska kommentarer mot bakgrund av erfarenheterna från Stat-Människaprogrammet.

Allmänna bedömningar

Vetenskaplig produktion

Projekten inom Stat-Människaprogrammet har valts ut i en process med ursprungligen 102 projektskisser. I programmet har hittills färdigställts 7 doktorsavhandlingar, som sakkunnigbedömts inom det akademiska systemet inom sina respektive ämnesområden. Den vetenskapliga aktiviteten i projekten har genomgående varit hög. Trots att programmet ännu inte är avslutat och trots att expertgruppen inte har möjlighet att kvalitetsgranska programmets samlade vetenskapliga produktion, har gruppen idag ingen anledning att ifrågasätta den vetenskapliga halten i det slutliga utfallet av de ingående projekten. Programmet

uppvisar dock betydande variationer när det gäller vetenskaplig ambitionsnivå och integrering och ger som helhet en bild av ganska disparata projekt. Den fråga expertgruppen ställer sig är därför vilken samlad kunskapsbild som kommer ut av programmet och vilka specifika bidrag det kommer att lämna, som inte hade kunnat komma till stånd inom ramen för den reguljära projektverksamheten.

Resultatspridning

I riktlinjerna för FOS-programmet lades stor vikt vid resultatspridning och implementering. Stat-Människaprojekten har genomgående lagt sig vinn om att sprida resultat från den egna forskningen, både till olika målgrupper och till en intresserad allmänhet. De flesta forskarna har också medverkat vid vetenskapliga konferenser och workshops, också med internationell räckvidd.

Den vetenskapliga resultatredovisningen återspeglar hittills få ambitioner att nå ut till den internationella forskningsfronten, trots att forskningen i Stat-Människaprogrammet och de resultat som hittills redovisas potentiellt torde ha en hög relevans för den internationella debatten. Fyra år är emellertid kort tid för forskningsprojekt.

Forskarna i programmet har också engagerat sig i att föra ut resultaten till berörda målgrupper i det svenska samhället, både i avsikt att dela med sig av nyvunna insikter och med inriktningen att validera forskningsresultaten i dialog med sakkunskap från berörda praktikområden. Denna resultatspridning har underlättats genom de särskilda medel som funnits avsatta för publiceringsstöd. Expertgruppen vill emellertid i detta sammanhang peka på det tveeggade i ett frikostigt publiceringsstöd, som inte baseras på ett kollegialt peer-review förfarande. Problemet när det gäller resultatspridning och forskningsinformation är i dag i regel inte att det publiceras för lite, utan det svåra är att kunna hantera och värdera ett informationsflöde som är alltför ymnigt. Den akademiska granskningen av kollegor utanför den egna forskningsmiljön är därför ett viktigt instrument för kvalitetssäkring.

Kompetensuppbyggnad

Programmet har sedan sin tillkomst rekryterat 22 doktorander och hittills producerat 7 färdiga avhandlingar. Ytterligare 12 avhandlingar förväntas, enligt redovisade publiceringsplaner, bli publicerade inom ramen för programmet. De doktorander som varit knutna till programmet har, antingen de varit helt eller bara delvis finansierade inom programmet, genom sin medverkan i detta fått en forskarutbildning som varvat teori och praktik i en mångvetenskaplig miljö, där de kunnat ha ett nära samarbete med seniorforskare och jämnåriga kollegor. Även de etablerade forskarna i programmet har i de flesta fall genom projektens

flerdisciplinära sammansättning fått möjlighet att utveckla och fördjupa sin vetenskapliga kompetens.

Internationalisering

Utvärderargruppen kunde i sina möten med forskargrupperna konstatera att man i de flesta fall haft kontakter och samarbete med internationella kollegor och gärna ville utveckla dessa, men att deltagandet i den internationella debatten hittills varit ganska outvecklat. Detta kan delvis bero på att forskargrupperna inte var tillräckligt långt framme i sin resultatanalys när självvärderingen gjordes, delvis kan det bero på att forskningen i ett par av projekten bärs upp av en stor andel doktorander, som ännu inte känner sig mogna för att gå ut på för att gå ut på en internationell arena och att de seniora forskarnas tid varit hårt in-tecknad. Expertgruppen konstaterar emellertid att de forskare som medverkat i FOS-programmet har byggt upp kunskaper om det svenska samhället och i de flesta fall även en kompetens för mångvetenskapligt samarbete, som borde göra dem väl skickade att delta i det internationella samtalet inom sina respektive områden.

Gästforskarprogrammet vid SCASSS

Mål och utgångspunkter

FOS-programmet innehåller också ett gästforskarprogram för forskning om den offentliga sektorn. Programmet, som tillkom i syfte att accentuera FOS-programmets internationella dimension, inrättades vid Kollegiet för samhällsforskning, (SCASSS)⁶³.

I det utredningsförslag som föregick regeringspropositionen föreslogs att SCASSS skulle tilldelas medel för att inom ramen för sitt gästforskarprogram utforma ett tema om förnyelsen i den offentliga sektorn. Avsikten var att främja en utveckling mot ökad *internationalisering*, *hög vetenskaplig kvalitet* och *ämnesmässig breddning* inom forskningen om offentlig sektor. I de överläggningar som föregick förslaget förklarade kollegiet sig berett att initiera ett gradvis växande gästforskarprogram, med långtidsvistelser vid kollegiet av internationellt ledande forskare inom flera discipliner, t.ex. ekonomisk historia, historia, sociologi och statsvetenskap. Man förklarade sig också beredd att efter hand även initiera ett eventuellt symposieprogram, inriktat på forskning om den offentliga sektorns lednings-, styrnings- och organisationsproblem.

I november 1991 preciserade kollegiets direktorer i en skrivelse till HSFR den målsättning man ville lägga till grund för programmet i följande termer: ”En av målsättningarna bär vara att i den svenska forskningsmiljön göra bekanta ett antal forskare som ur grundforskningens synvinkel ter sig väsentliga men som ännu inte har spelat någon väsentlig roll för den mer tillämpningsnära svenska forskning som bedrivits. Det rör sig inte bara om forskare inom fält som företagsekonomi, statsvetenskap och nationalekonomi utan även inom bl. a. antropologi, ekonomisk historia, sociologi och idéhistoria.” Gästforskarprogrammet skulle ha till uppgift att komplettera, inte ersätta, de kontakter som fanns med mer policy- och organisatoriskt inriktade forskare som redan ingår i de övriga FOS-programmens reguljära kontaktnät.

⁶³ Kollegiets engelska namn är The Swedish Collegium for Advanced Studies in the Social Sciences.

Bedömningsgrunder och bedömningsunderlag

FOS-programmets tematiska gästforskarprogram vid SCASSS har organisatoriskt varit helt integrerat i den övriga verksamheten vid kollegiet. Expertgruppen har inte haft i uppgift att bedöma verksamheten vid SCASSS som sådan, utan enbart den del av verksamheten som är att hänföra till FOS-programmet. Denna utgör endast en begränsad del av kollegiets verksamhet. Den fråga expertgruppen har ställt sig är i vad mån gästforskarprogrammet har tillfört svensk forskning om offentlig sektor i allmänhet, och forskningen inom FOS-programmet i synnerhet, nya perspektiv och viktig ny kunskap.

Underlaget för expertgruppens bedömning har utgjorts av en självvärderingsrapport, olika administrativa handlingar inklusive verksamhetsrapporter för olika år samt publikationslistor för de forskare med inriktning på relevanta forskningsområden, som vistats vid kollegiet, med eller utan finansiering från FOS-programmet. Liksom för övriga program har även en utfrågning hållits. I denna deltog två av kollegiets tre direktorer, nämligen professor Barbro Klein och kollegiets föreståndare, professor Björn Wittrock.

Utfall

FOS-programmet har under perioden 1992–2002 finansierat vistelser vid SCASSS av varierande längd för 21 gästforskare från 9 länder. Sju av dessa är kvinnor. Ämnesmässigt dominerar sociologi och socialantropologi (9 personer), följt av statsvetenskap inkl. surveymetod (7), historia (2), geografi (2), samt slutligen en forskare från vardera nationalekonomi med moralfilosofi respektive psykologi med beslutsteori. De flesta av de utländska gästforskarna har utöver seminarier vid SCASSS även föreläst eller hållit seminarier vid olika institutioner runt om i landet, inklusive flera av de institutioner som hårbärgerat andra delar av FOS-programmet. Åtta namngivna forskare från övriga delar av FOS-programmet, varav 6 kvinnor, redovisas under samma tid antingen ha vistats själva vid SCASSS eller ha haft direkt samarbete med kollegiet. En förteckning över gästforskarna i FOS-programmet återfinns i bilaga 3.

Kollegiet redovisar i sin självvärdering en publikationslista som uppstår ett stort antal artiklar och publikationer som gästande forskare skrivit före, under och efter vistelsen på SCASSS. Denna publiceringslista bör naturligtvis inte läsas som ett resultat av enbart gästforskarprogrammet som sådant. Vad den visar är dels att de flesta av de forskare som deltagit i gästforskarprogrammet för forskning om offentlig sektor är personer som varit aktiva i den internationella skriftliga debatten och i anslutning till sin vistelse vid SCASSS lämnat substan-

siella bidrag till den vetenskapliga litteraturen inom sina respektive områden, dels att kollegiet också utanför det FOS-finansierade gästforskarprogrammet, haft ett antal gästforskare som publicerat sig inom forskningsområden med relevans för forskningen om den offentliga sektorn.

Tematiskt har kollegiets FOS-program varit inriktat på vetenskaplig fördjupning och gränsöverskridande möten inom en mycket vid avgränsning av området 'forskning om den offentliga sektorn'. I princip kan hela det generella gästforskarprogrammet vid SCASSS inrymmas under ett paraply som handlar om *forskning med relevans för kunskapsutvecklingen om den offentliga sektorns villkor, förutsättningar, organisation och styrning i det moderna samhället*. Inom detta fält utpekas i självvärderingsrapporten särskilt tre områden, som utgjort ledmotiv i FOS-programmets gästforskarverksamhet, nämligen *besluts-teori*, relationerna mellan *staten och civilsamhället* samt forskning om *genus och offentlig sektor*. Däremot är det svårare att se konturerna av det *tema om förnyelsen av den offentliga sektorn* som enligt regeringspropositionen skulle ligga till grund för FOS-programmets gästforskarprogram vid SCASSS.

När det gäller gästforskarprogrammets betydelse för övriga delprogram inom FOS-programmet eller för FOS-programmet som helhet, är det svårt att utifrån den information som föreligger bilda sig någon klar uppfattning om omfattningen av de kontakter som förevarit. Några direkta samarbetskontakter mellan gästforskarna vid SCASSS och de övriga forskargrupperna i FOS-programmet förefaller inte ha förekommit. Däremot har gästforskarna vid SCASSS besökt ett flertal institutioner runt om i Sverige, däribland även Score, CEFOS och andra institutioner där delar av FOS-programmet haft sin hemvist. Av de övriga delprogrammen inom FOS-programmet är det dock främst Stat-Kyrkoprogrammet som spontant framhållit den direkta betydelsen av kontakterna med SCASSS för det egna projektet.

Budgetmässigt utgör det tematiska gästforskarprogrammet ett marginellt och krympande inslag i SCASSS verksamhet. De tankar om en uppskrivning av anslaget från 0,5 mkr till 1 mkr som fanns i det ursprungliga förslaget har inte kommit till stånd. Däremot har smärre successiva årliga justeringar gjorts. Det anvisade beloppet uppgår i dag till 0,6 mkr.

Expertgruppens bedömningar

Vetenskaplig bedömning

När det gäller rekryteringen av forskare till gästforskarprogrammet vid SCASSS, är det lätt att konstatera att programmet inviterat mycket kvalificerade utländ-

ska gästforskare och att man har tillgodosett både målet att främja *mångvetenskap* och *långsiktig kompetensuppbyggnad* och att stimulera till en vetenskaplig produktion som håller en mycket hög *vetenskaplig kvalitet*.

Frågan är i vad mån detta också haft överspridningseffekter på övriga delar av FOS-programmet i form av viktig ny kunskap. Den vetenskapliga betydelsen av gästforskarverksamheten kan vara antingen direkt, genom de kunskapsbidrag som gästforskarna producerar, eller indirekt, genom att forskarna tillför svensk forskning om offentlig sektor nya perspektiv och infallsvinklar.

Det underlag som utvärderargruppen disponerar tillåter inte en mer ingående belysning av denna fråga. Expertgruppen kan emellertid konstatera att programmet erbjuder ett rikt utbud av möjligheter till dialog och utbyte med företrädare för högklassig internationell forskning med relevans både för inomvetenskaplig teori- och metodutveckling och för strategisk grundforskning om offentlig sektor. Programmet har byggt upp en potential av nätverkskontakter på hög internationell nivå och bjudit in forskare som befinner sig i framkant av den internationella debatten när det gäller tänkandet om drivkrafterna i dagens samhällsutveckling och de förändringar som påverkar utvecklingen inom och samspelet mellan den offentliga och den privata sektorn, och mellan individuella respektive kollektiva problemlösningar.

Programmets organisering och ledningsformer

Målsättningen med SCASSS har varit att erbjuda en arena för fritt tankeutbyte, utan extern styrning. Detta har även gällt de gästforskare som varit finansierade med FOS-medel. Dessa har valts ut med hänsyn till excellens och relevans för samhällsvetenskaplig och humanistisk teori- och metodutveckling och det samlade SCASSS programmets vetenskapliga profil under det aktuella året. De forskare från andra delar av FOS-programmet som vistats vid SCASSS, har där kunna tillgodogöra sig den intellektuella miljön och tankeutbytet med utländska kollegor. Att detta varit betydelsefullt för deras egen forskning är ställt utom tvivel. Andra har haft möjlighet att bjuda in gästforskarna till den egna institutionen eller att möta dem på SCASSS bl. a. vid de öppna seminarier som hålls varje vecka under terminstid.

Forskningspolitiska perspektiv

Utvärderargruppen konstaterar att gästforskarprogrammet vid SCASSS erbjuder en unik potential för internationalisering och utveckling av svensk samhällsvetenskaplig och humanistisk forskning. Frågan är i vad mån denna verksamhet kan utveckla ett närmare och mer produktivt samarbete med tematisk programforskning. Det finns en spänning mellan den bärande idén om en tankesmedja

för fri och otämjd idéproduktion och själva principen om tematisk programfokusering. Utvärderargruppen har, med vissa undantag, haft svårt att avläsa de direkta spåren av gästforskarprogrammet vid SCASSS inom övriga delar av FOS-programmet. Samtidigt är det ställt utom tvivel att vistelsen vid SCASSS haft stor betydelse för de FOS-forskare som varit gästforskare vid kollegiet.

En påtagligt stor andel av de svenska och i viss mån även av de utländska gästforskarna har varit kvinnor, vilket är värt att notera. Utvärderargruppen kan därför konstatera att gästforskarprogrammet vid SCASSS har bidragit såväl tematiskt som strukturellt, till en långsiktig kompetensuppbyggnad och breddning av humaniora och samhällsvetenskap.

Utvärderargruppen konstaterar också att gästforskarprogrammet vid SCASSS haft bäring på utvecklingen av humaniora och samhällsvetenskap både inom och utanför landets gränser. Därför finns anledning att beklaga att samarbetet med det övriga FOS-programmet inte varit tätare. Sverige har viktiga erfarenheter att föra ut i den internationella debatten och den forskning som bedrivits inom olika delar av FOS-programmet har viktiga bidrag att tillföra internationell teori- och metodutveckling. Här hade det, enligt utvärderargruppen, funnits utrymme för forskargrupper vid övriga FOS-program liksom för SCASSS och forskningsrådet att spela en mer aktiv roll.

Lärdomar och rekommendationer

Som en allmän kommentar till bedömningen av gästforskarprogrammet vid SCASSS vill utvärderargruppen peka på den målkonflikt som finns mellan å ena sidan den idé om en fri och obunden tankesmedja som SCASSS-konceptet vilar på och å andra sidan en målstyrd programverksamhet. Denna målkonflikt handlar i princip om en konflikt mellan inriktningen på långsiktig grundforskning å ena sidan och tillämpningsinriktad forskning å den andra. En sådan konflikt kan dock i sig innebära en fruktbar spänning.

I fråga om FOS gästforskarprogram vid SCASSS kan man göra den reflexionen att innehållet i ett program som är så allmänt formulerat som detta med nödvändighet lämnar utrymme för olika bedömningar av dess värde. Det allmänt formulerade programmet medger samtidigt en flexibilitet som underlättar anpassningen till nya förutsättningar. Detta är både en styrka och en svaghet i dialogen med uppdragsgivarna.

Avslutande diskussion och slutsatser

Inledning

I detta slutkapitel försöker vi dra samman våra iakttagelser om FOS-programmet.

Vi har i det föregående diskuterat de ingående delprogrammen var för sig. Här ska vi föra en diskussion om programmet som helhet, och behandlar såväl de enskilda programmen som skillnaderna och samspelet mellan dem, inklusive den roll som uppdragsgivaren, d.v.s. forskningsrådet och regeringen spelat.

I den första delen av kapitlet summerar vi våra bedömningar med utgångspunkt i de tre utvärderingsperspektiv som legat till grund för uppdraget, dvs ett vetenskapligt, ett sektoriellt/allmänpolitiskt och ett forskningspolitiskt. I den avslutande delen av kapitlet för vi en mer allmän diskussion om de lärdomar och slutsatser vi tycker oss kunna dra med ledning av erfarenheterna från programmet.

FOS-programmet representerar, som framgått av översiktstabellen på sidan 16, en stor satsning inom samhällsvetenskap och humaniora. Det har omfattat:

- av regeringen anvisade medel till Stockholms respektive Göteborgs universitet för inrättande av två mångvetenskapliga centra för forskning om offentlig sektor. Verksamheten vid dessa förutsattes bli inriktad på samhällsvetenskaplig grundforskning med fokus på olika aspekter av styrning, ledning och organisation samt utvärdering. De två centrumbildningar som inrättades var Score i Stockholm och CEFOS i Göteborg. Verksamheten vid dessa hade när utvärderingen gjordes utvärderingen pågått under 11 år.
- tre 5-åriga s.k.storprogram för forskning om offentlig sektor, administrerade av HSFR
 - ett statsvetenskapligt disciplinprogram: Demokrat i förändring
 - ett företagsekonomiskt disciplinprogram: Institutionell omvandling i offentlig sektor
 - ett mångvetenskapligt temaprogram: Stat-Människa.
- ett gästforskarprogram med tematisk inriktning mot offentlig sektor, förlagt till SCASSS vid Uppsala universitet. Detta hade vid utvärderingen liksom verksamheten vid centra pågått under 11 år.

Vår värdering av FOS-programmet är huvudsakligen gjord på det underlag som skickades in i samband med självvärderingen hösten 2001, respektive våren 2002, samt utfrågningar av forskargrupperna. I all forskning blir effekter av insatser synbara vid olika tidpunkter. Vi är därför medvetna om att alla effekter av FOS-satsningen ännu inte var synliga vid tidpunkten för utvärderingen. I några fall pekar vi därför på utvecklingstendenser som hänför sig till vad som hänt efter den tidpunkt då självvärderingarna lämnades in.

Det vetenskapliga perspektivet

Det vetenskapliga utvärderingsperspektivet handlar enligt uppdragsbeskrivningen om att granska programmets bidrag till teori och metodutveckling när det gäller forskning om offentlig sektor samt att bedöma forskningsområdets starka och svaga sidor. Våra bedömningar grundar sig därför på en granskning av den vetenskapliga produktionen i respektive delprogram och den betydelse denna haft för kunskapsutvecklingen såväl inom den egna disciplinen som mer allmänt. Vid bedömningen av kvaliteten i den vetenskapliga produktionen har vi beaktat dels faktiska bidrag till kunskapsutvecklingen inom området, dels den ambitionsnivå som funnits, när det gällt att föra ut de egna resultaten och utsätta dem för kritisk granskning i det internationella forskarsamhället.

Vid bedömningen av de enskilda delprogrammen uppstår ett problem som blir särskilt påtagligt när det gäller centrumbildningarna. Det gäller svårigheten att administrativt avgränsa den forskning som finansierats inom programmet från forskning som finansierats med andra medel. Inom samtliga program förekommer forskning och forskningssamarbete som delvis haft annan finansiering. När det gäller centrumbildningarna får detta en speciell karaktär genom att regeringen, vid beviljningen av anslag till centra, explicit utgick från att själva forskningsverksamheten skulle finansieras genom externa forskningsbidrag. Syftet var att skapa en grund för kontinuerlig extern kvalitetsprövning av forskningen vid centra och att låta verksamhetens utveckling styras av kvaliteten i de projekt som forskarna initierar. Förmågan att finna extern finansiering kan därför i princip betraktas som ett framgångskriterium och ett uttryck för att den forskning som bedrivs håller god kvalitet.

I ett utvärderingsperspektiv får kravet på tilläggsfinansiering emellertid till konsekvens att programmets administrativa gränser blir otydliga och att det blir svårt att vid en utvärdering avgöra vilka resultat som ska tillskrivas programmet som sådant och vad som är ett resultat av annan finansiering. Beroende på utvärderingens syfte och valet av utvärderingsmetod kan detta innebära ett större

eller mindre mättekniskt problem, vilket vi diskuterat tidigare. Som framgått av den tidigare framställningen har forskarna själva fått definiera vilken forskning som skall räknas in i respektive program, vilket innebär att externfinansieringen avspeglas i den vetenskapliga produktionen.

Centrumbildningarna

Båda centrumbildningarna har visat sin forskningskvalitet genom att erhålla en omfattande finansiering från externa källor, såsom forskningsråd och fonder mm. Vad Score beträffar har externfinansieringen genomgående varit mycket hög. För CEFOS del är det först under de senare åren som externfinansieringen fått en betydande omfattning.

Den vetenskapliga produktionen vid Score uppvisar många starka sidor. De gränsdragningsproblem som finns i de olika programmen blir särskilt tydliga på Score, med den starka koppling som forskningen där har både till det företagsekonomiska disciplinprogrammet och till TREO-programmet. Det viktiga är emellertid inte vilken forskning som kan härledas ur vilka pengar, utan det faktum att det ursprungliga pundet förvaltats väl och skapat rum för expansion. Det har i Scoremiljön producerats utomordentligt god forskning. Denna forskning har befast, preciserat och nyanserat ett teoretiskt perspektiv på offentliga organisationer. Detta har även utvecklats och genom Score till synes fått en framgångsrik spridning inom flera discipliner. Forskningsansatsen är övervägande processororienterad och uppvisar fruktbara kopplingar mellan makro- och mikro-nivåer. Mycket av den vetenskapliga produktionen ligger därför i linje med den internationella forskningen kring governancebegreppet. Ytterligare ett bidrag från Scoremiljön är att man överlag utmanar rationalistiska aktörsmodeller. Det handlar genomgående om en forskning med hög kvalitet, som utan tvekan haft en inomvetenskaplig betydelse för de discipliner som är involverade i forskningsfältet 'offentlig sektor'. Flera av forskarna vid centret är dessutom integrerade i det internationella forskarsamhället, har publicerat sig internationellt och deltar aktivt i den internationella vetenskapliga debatten inom området.

Forskningen vid CEFOS omfattar en stor mängd områden med klar relevans och betydelse för den offentliga sektorn. Den forskning som redovisats uppvisar en stor bredd, vilket i sig är en styrka. Samtidigt har vi i denna funnit få inslag av tematisk koncentration och teoretisk fördjupning. Den forskning vi tagit del av är till stora delar en god och väl genomförd forskning. Den stannar dock oftast vid att vara beskrivande, sannolikt beroende på det stora inslaget av avhandlingar som ingått i bedömningsunderlaget.

Vi har samtidigt noterat de förändringar som vidtagits vid CEFOS under senare år. Nya forskningsområden med stor komplexitet har tillkommit. Dessa

förändringar hade emellertid vid tidpunkten för utvärderingen ännu inte hunnit resultera i någon mer omfattande vetenskaplig produktion. De relativt sett få resultat som föreligger visar dock på en utveckling i positiv riktning.

Storprogrammen

Sammantaget har storprogrammen bidragit med relevant och fruktbar ny kunskap om utvecklingen i den offentliga sektorn.

Det statsvetenskapliga programmet utgör en rik källa till ny empirisk kunskap om de svenska kommunerna. Programmet hör till största delen hemma i en kommunalforskningstradition som haft stor betydelse inom svensk statsvetenskap. Det kan delvis ses som det tredje i en serie av kommunforskningsprogram. Forskningen inom programmet har därigenom kunnat bidra till den inomvetenskapliga reflexionen i Sverige.

Programmets bidrag till den vetenskapliga diskursen om demokrati och dagens stora samhällsförändringar skulle dock enligt vår bedömning kunna ha varit mycket tydligare och mer stringent genomfört. Den fokusering som gjorts har inneburit att man ställt kunskap om demokrati före kunskap om drivkrafterna i den förändringsprocess som skett. I avvägningen mellan att presentera nya empiriska resultat och att bidra till en inomvetenskaplig reflexion kring de centrala begreppen demokrati och förändring, förefaller man inom programmet till övervägande del ha valt det förstnämnda. Trots att programmet haft möjlighet att sätta in resultaten i ett tidsperspektiv har det, enligt vår bedömning, hittills lämnat få avtryck i den inomvetenskapliga teori- och begreppsutvecklingen inom svensk statsvetenskap.

När vi vidgar perspektivet till den vetenskapliga diskursen på europeisk- och internationell nivå är bidraget mindre än vad man kunde förvänta sig från ett forskningsprogram där så stor del av deltagarna är seniora forskare som är väl integrerade i den internationella diskursen. Med tanke på den aspirationsnivå som fanns när programmet inleddes och den kompetens och de nätverk deltagarna har, är vår bedömning, att programmets potential inte utnyttjats till fullo.

Även det företagsekonomiska programmet har bidragit med omfattande ny empirisk kunskap. Det har dessutom bidragit med en inomvetenskaplig reflexion kring begrepp som idébildning, idéspredning och teorins språk. Empiriska belägg för nya idéers genomslagskraft och funktion i styrprocesser som syftar till organisationsförändringar återkommer i flera studier. Forskarna har här prövat de teoretiska utgångspunkterna mot den empiriska praktiken. Denna forskning har givit ny kunskap framför allt om komplexiteten i den lokala miljön och dess

betydelse, oberoende av om det är fråga om ekonomistyrning, interna marknader eller utveckling av metoder.

Mycket av empirin inom det företagsekonomiska programmet är hämtad från kommuner och landsting. Såvitt vi kunnat bedöma har det dock funnits föga samarbete med det statsvetenskapliga programmet. Komparativa ansatser och internationellt samarbete saknas i stort sett, vilket kanske kan hänföras till att den dominerande metodologiska ansatsen utgjorts av fallstudier av olika typer av organisationer. Detta är överraskande, eftersom så mycket av forskningen handlar om spridning av idéer, vilket borde kunna ha givit impulser till mer utvecklade jämförelser. Programmets omfattande empiriska studier har emellertid inte lagts till grund för försök att systematisera eller utveckla de teoretiska begreppen.

Sammantaget har programmet bidragit med en rik och nyskapande vetenskaplig produktion. Det har också bidragit till att etablera forskningen om offentlig sektor som en del av den företagsekonomiska disciplinen. I den meningen har programmet enligt vår bedömning fungerat som ett disciplinprogram med en tydlig inomvetenskaplig betydelse i svensk företagsekonomi.

Programmet ter sig samtidigt splittrat. De deltagande forskarna har kunnat använda forskningsmedlen på olika vis och efter egna ambitioner. Utfallet av de olika inslagen inom programmet är därför av skiftande intresse. När vi vidgar perspektivet till den vetenskapliga diskursen i Europa och internationellt, är det t.ex. endast enstaka forskare i programmet som haft internationellt genomslag. Programmet har således haft en viss internationell framgång, men det handlar mer om enskilda forskares insatser än om att programmet som sådant haft en internationell orientering och genomslagskraft.

Stat-Människaprogrammet

Temaprogrammets alla projekt är ännu inte avslutade varför vi inte har möjlighet att bedöma den vetenskapliga produktionen i programmet som helhet. Vi har tidigare redovisat att delar av programansatsen har hög kvalitet.

Forskningen inom temaprogrammet speglar på olika sätt viktiga skeenden i svensk nutidshistoria. Den uppvisar en vetenskaplig bredd, som spänner över HSFR:s samtliga vetenskapsområden. Vi har sett att det avslutade Stat-Kyrkprojektet bildar en tydlig helhet som bidrar med ny kunskap om centrala värderingsförändringar i Sverige, samtidigt som det vunnit internationellt intresse och stimulerat till forskningssamarbete på europeisk nivå.

Avsaknaden av en gemensam plattform gör dock att forskningen i tema-programmet som helhet ter sig fragmenterad. Det är svårt att se vilken samlad kunskap om den offentliga sektorn som detta delprogram kommer att bidra med. Frånvaron av tematiska kopplingar och beröringspunkter mellan projek-

ten bör dock inte läggas de forskare som sökt och beviljats forskningsbidrag vid utlysningen av programmet till last. Den fråga vi ställer oss gäller främst vilken roll bidragsgivaren kan och bör ha i ett program av denna typ.

Ytterligare kommentarer

Den vetenskapliga produktion som kommit till stånd genom FOS-programmet har klart ökat våra kunskaper om förändringarna i det moderna Sverige. Vi finner också att forskningen i stor utsträckning är anpassad till de perspektiv som är gällande i den internationella forskningen. Samtidigt kan vi konstatera att den rika empirin och den goda teoriansknytningen alltför sällan utnyttjats till kritiska reflexioner om de begrepp som används och till att ge tydliga bidrag till den internationella forskningsdiskussionen.

De olika delarna av FOS-programmet har byggt på olika förutsättningar i detta avseende. Vi har noterat att det statsvetenskapliga disciplinprogrammet utgör det tredje stora programmet med inriktning på utvecklingen på kommunnivå under en 30-årsperiod. Det är ett unikt förhållande och borde enligt vår mening ha utnyttjats för ett aktivt deltagande i den internationella vetenskapliga reflexionen kring demokratin i den moderna välfärdsstaten och de internationella förändringar som inträffat under det senaste decenniet. På motsvarande sätt är de nordiska länderna mycket långt framme i jämställdhetsarbetet, ett förhållande som inte återspeglas i ambitionsnivån när det gäller genusforskningen i detta program. Denna är, enligt vår bedömning, mer tagande än givande i ett internationellt perspektiv.

I det företagsekonomiska disciplinprogrammet har vi funnit att ambitionsnivån ganska genomgående har varit begränsad till det nationella perspektivet. Endast i några få undantagsfall har några av forskarna i programmet lämnat kvalificerade bidrag till den internationella debatten.

Vi har ställt oss frågan om man inte måste försöka höja ambitionsnivån i forskningen om offentlig sektor. Forskningen om utvecklingen i den offentliga sektorn måste självfallet föras ut och diskuteras med en inhemsk publik och med berörda praktiker och politiker. Men den behöver också sättas in i ett vidare perspektiv och relateras till den utveckling som sker på andra håll för att vi ska kunna förstå och tolka den inhemska problematiken och de nationella forskningsresultaten.

Storprogrammets rika kunskapsmassa hade vid vår utvärdering ännu inte utnyttjats för några försök att sammanfatta och syntetisera de resultat som framkommit med ambitionen att öka vår teoretiska förståelse av de förändringar och institutionella omvandlingar som sker. De forskningsresultat som redovisats bör emellertid kunna ge näring åt teoretiska reflektioner och begreppsutveckling

och stimulera till nya perspektiv och inomvetenskaplig debatt, både nationellt och internationellt.

Erfarenheterna och de mycket intressanta fallstudierna från världens kanske mest organiserade välfärdsstat under förändring bör enligt vår mening ses som en nationell resurs, med stor potential för utvecklingen av svensk humanistisk- och samhällsvetenskaplig forskning. Den breda programansatsen gav, enligt vår bedömning, förutsättningar för idéutbyte, samordning och epistemologiska konfrontationer över delprogrammets gränser. Detta har inte skett. Den fråga vi ställt oss är därför i vad mån forskningsrådet hade kunnat spela en mer dynamisk roll, med tydliga signaler, utmaningar och incitament för ett mer aktivt vetenskapligt utbyte mellan de olika delprogrammen.

Det sektoriella/allmänpolitiska perspektivet

Vid bedömningen av programmet ur ett sektoriellt/allmänpolitiskt perspektiv har vi utöver den vetenskapliga bedömningen vägt in en bedömning av

- forskningens samhällsrelevans, i bemärkelsen att den tar upp väsentliga problem inom offentlig sektor och/eller frågeställningar av mer allmänpolitisk karaktär,
- förekomsten av en strategi för att föra ut resultaten till relevanta målgrupper, och
- koncentrationen inom valda teman, i termer av samordnade forskningsinsatser och strategier för kunskaps- och kompetensutveckling.

Forskningen i FOS-programmet är definitionsmässigt samhällsrelevant. De frågor som forskarna ställer sig berör centrala områden av det sena 1900-talets moderna välfärdsstater. Det är fråga om viktiga och kritiska analyser av det svenska samhället, där forskningen pekar på nya samband och redovisar tidigare icke observerade företeelser. Vi återkommer till detta i den avslutande diskussionen.

Vår uppfattning är att det också funnits höga ambitioner att föra ut forskningsresultaten till olika "avnämargrupper" och att forskarna i programmen levt upp till dessa ambitioner. På olika sätt har det funnits en omfattande verksamhet där de aktuella forskningsresultaten lyfts fram till den offentliga sektorns företrädare. Vi kan konstatera att flera forskare i programmet medverkat i offentliga utredningar och i olika organ med anknytning till den offentliga sektorn, utanför universitetssektorn. Exempel är medverkan i myndigheternas internutbildningar, deltagande i seminarier, forskardagar m.m. Praktisknära presentationer av forskningen är andra metoder att koppla forskningen till samhällsdebatten.

Genom en hög aktivitet på dessa och liknande sätt har forskningsresultaten från programmet således förts ut i samhället. När det gäller frågan om vilket faktiskt inflytande denna forskning haft i den allmänna debatten eller i den politiska beslutsprocessen, har vi dels bedömt möjligheterna att retrospektivt uttala sig om detta som ytterst osäkra, dels inte haft resurser att samla in det underlag som en sådan bedömning skulle kräva. Vår bild är emellertid att den skepticism till "New Public Management"- modeller för organisering och styrning som många av forskarna i programmet redovisat, i dag har fått en allmän spridning. Vi håller det också för troligt att forskningsresultaten från FOS-programmet inte är utan del i detta.

En strävan bakom hela FOS-programmet var att åstadkomma en koncentration av forskningsresurserna inom ramen för fastställda teman. En koncentration kring ett gemensamt problemkomplex avsågs underlätta såväl en inomvetenskaplig samordning som ett fruktbart mångvetenskapligt samarbete. Den skulle också synliggöra forskning av betydelse för den offentliga sektorn och göra denna lättare tillgänglig för externa avnämare, både inom och utanför forskarsamhället.

En fråga vi ställt oss i detta sammanhang är i vad mån forskningsprogrammen har resulterat i en förtätning av forskningen inom de teman som legat till grund för programmen och i vad mån de ursprungliga ramarna visat sig hållfasta eller vidgats till att omfatta nya och mer sammanhållande perspektiv.

De ursprungliga programplanerna för FOS-programmet ger en bild av en förhållandevis koncentrerad forskning, strukturerad kring vissa teman. Den vetenskapliga produktion som vi granskat ger emellertid snarare en bild av en ganska fragmentarisk verksamhet, uppdelad på många separata projekt. De förväntningar om koncentration och samarbete kring gemensamma problemkomplex som programstrukturen väcker har, enligt vår bedömning, endast i ringa grad infriats.

Den koncentration som åsyftades har således endast delvis kommit till stånd, främst i kretsen av forskare knutna till Score. Också CEFOS satsar i dag på en ökad koncentration, medan det inom Stat-Människaprogrammet främst är i projektet om Stat-Kyrka som vi funnit en tydligt koncentrerad satsning.

Vi ställer oss samtidigt frågan i vad mån en koncentration i bemärkelsen fokusering på valda teman är möjlig att vidmakthålla över tid. Ett kriterium på god forskning är förmågan uppfatta nya fenomen och att utveckla innovativa synsätt. Därigenom skapas förutsättningar att ställa nya frågor med relevans för en ny och förändrad situation. Teoretisk utveckling sker oftast efter nya och oförutsedda banor. En av forskningens drivkrafter är forskarnas nyfikenhet och lust att pröva nya teorier. Det är därför inte givet att en fokusering på de frågor som ställdes i det tidiga 1990-talet har samma aktualitet och relevans 10-12 år senare.

För drygt tio år sedan var marknadens betydelse för den offentliga sektorn en central fråga. Denna fråga är väl utforskad i programmet och är fortfarande relevant. Andra villkor som präglar dagens offentliga sektor saknar med några undantag belysning i programmet. Det gäller t.ex. den ökade vikt som i dag läggs vid frågor om individuella rättigheter och domstolsmaktens roll, såväl nationellt som internationellt. Det gäller också den demografiska utvecklingen och relationerna mellan den offentliga sektorn och en växande frivilligsektor, som inte fått den uppmärksamhet som hade kunnat förväntas, och likaså de förändrade förutsättningarna och villkoren för demokrati i media -, informations- och kunskapsamhället. De allt viktigare frågorna om villkoren för ledning och strategi i den offentliga sektorn i samband med de förändringar som sker i samhället är nästan helt frånvarande i programmet.

Det finns således viktiga utvecklingslinjer i dagens samhällsutveckling med uppenbar relevans för den offentliga sektorn, som kunde ha förtjänat större uppmärksamhet. Samtidigt kan vi konstatera att det till viss del skett fokusförskjutningar och en viss koncentration kring vissa teman. Den fragmentering av forskningen som uppdragsgivarna såg som ett bekymmer vid programmets tillkomst har programmet som helhet dock inte lyckats överbrygga.

Det forskningspolitiska perspektivet

Det forskningspolitiska perspektivet omfattar en bedömning av i vad mån programmet kunnat bidra till att skapa långsiktiga förutsättningar för fortsatt forskning och kunskapsutveckling inom det aktuella kunskapsområdet genom kunskapsöverföring, kompetensuppbyggnad och samarbetskontakter, såväl inom det egna ämnet som inom andra discipliner och med berörda avnämargrupper.

Vi tar här upp en diskussion om effekterna av den valda programorganisationen som forskningspolitiskt styrmedel, såväl i de olika delprogrammen som i programmet som helhet, utifrån tre aspekter, nämligen kompetensuppbyggnad, mångvetenskaplighet och strategier för resultatspridning.

Kompetensuppbyggnad

Centrumbildningarna

Regeringens avsikt med en långsiktig satsning på centrumbildningar för mångvetenskaplig forskning var att skapa slagkraftiga enheter som skulle kunna ta ett långsiktigt ansvar för kunskaps- och kompetensutvecklingen.

Både Score och CEFOS medverkar till en långsiktig kompetensuppbyggnad genom stöd till doktorandforskning. En viktig skillnad är dock att doktoran-

derna vid Score rekryterats av de forskningsledare som är verksamma vid centret och ingår som medarbetare i en mångvetenskapligt organiserad forskning, där det finns en balans mellan äldre och yngre forskare. Det har vid Score funnits en tydlig ambition att utveckla integreringen av yngre medarbetare i ett mångvetenskapligt samarbete och också att föra in en internationell dimension. Även om man ännu inte hunnit tillräckligt långt är inriktningen lovande.

Den organisatoriska modell som regeringen godkände i satsningen på CEFOS innebar att verksamheten skulle fungera som ett lokalt forskningsråd. Någon strategi att utveckla verksamheten mot en ökad ämnesmässig integrering eller internationalisering fanns, såvitt vi kunnat bedöma, inte initialt vid CEFOS, utan avsikten tycks främst ha varit att komplettera ämnesinstitutionerna och att vidga deras möjligheter att finansiera forskning om den offentliga sektorn. Detta har skett framför allt genom doktorandstöd. CEFOS har härigenom bidragit till kompetensuppbyggnaden för forskning om offentlig sektor vid Göteborgs universitet. Vår bedömning är emellertid att CEFOS därmed samtidigt kommit att i allt för hög utsträckning fungera som en miljö för doktorander, som haft sin handledning utanför centret.

Under senare år har det skett en omorientering av verksamheten vid CEFOS. Ambitionsnivån har höjts och en ökad fokusering på gemensamma problemområden som erbjuder vidgade möjligheter till samarbete över disciplingränserna har skett. Denna utveckling har delvis kommit till stånd genom de kontaktytor som funnits i den mångvetenskapliga miljön och den seminarieverksamhet som bedrivits vid centret. En fråga som fortfarande söker ett svar är dock enligt vår bedömning frågan om forskningsledningen vid centrum. Enligt vår bedömning underskattar man betydelsen av att det finns en kritisk massa av seniora forskare som är aktivt involverade i och har ett tydligt ansvar för den vetenskapliga verksamheten vid centret.

Storprogrammen

Storprogrammen har varit betydelsefulla instrument för inomvetenskaplig kompetensuppbyggnad. Många av forskarna har gjort akademisk karriär och meriterat sig för högre poster i det akademiska systemet, t.ex. utnämnts till professorer. Storprogrammen har därigenom stärkt kompetensen för forskning om offentlig sektor vid de svenska universiteten. Storprogrammen har även omfattat doktorandforskning. De har därigenom också bidragit till rekryteringen och utbildningen av en ny generation unga forskare med kompetens för forskning om den offentliga sektorn. FOS-programmet har i detta avseende tveklöst fungerat som ett viktigt instrument för kompetensuppbyggnad i enlighet med programmets ursprungliga intentioner.

En god forskningsmiljö är enligt vår bedömning den bästa miljön för kompetensuppbyggnad. En god forskningsmiljö är enligt vår mening en miljö där det finns deltagare från alla nivåer av forskarsamhället och en miljö där det är tillåtet och premierande att bryta olika perspektiv och synsätt mot varandra. I det avseendet är mångvetenskapliga miljöer utvecklingsbefrämjande. Även inomvetenskapliga perspektivbrytningar kan främja kompetensutvecklingen, samtidigt som de kan vara svårare att förverkliga på grund av risken för latent inomvetenskapliga hegemonikonflikter.

Storprogrammets struktur och ambitionsnivåer har varierat. Vid utlysningen av Stat-Människaprogrammet angavs att såväl seniora som nydisputerade forskare och doktorander borde ingå i projekten. De skillnader som framträder mellan de olika delprogrammen när det gäller forskargruppernas sammansättning avspeglar i övrigt enligt vår bedömning snarare de enskilda programledarnas inställning till att arbeta med doktorander, än en genomtänkt strategi för hur FOS-programmen skulle bidra till en långsiktig kompetensuppbyggnad.

Vi kunde i våra möten med forskargrupperna konstatera att man i de flesta fall var intresserad av att utveckla kontakter och samarbete med internationella kollegor, men att deltagandet i den internationella debatten hittills på det hela taget varit ganska outvecklat. Det kan delvis bero på att en stor del av forskningen i programmet burits upp av doktorander, som ännu inte haft tillräckligt självförtroende eller erfarenhet för att gå ut och marknadsföra sig på den internationella arenan, men också på att de seniora forskarnas tid varit högt in-tecknad.

Mångvetenskaplighet

Regeringen önskade genom inrättandet av centrumbildningarna skapa kreativa och klart identifierbara mångvetenskapliga forskningsmiljöer för forskningsprojekt av mer långsiktig karaktär. Mångvetenskapligt samarbete tar tid och avsikten var att forskningsorganisationen skulle bidra till att ge den nödvändiga tiden för att ett genuint mångvetenskapligt samarbete skulle kunna utvecklas.

Vi har tidigare pekat på skillnaderna mellan Score och CEFOS. Enligt vår bedömning har man vid Score byggt upp en plattform som varit gynnsam både för den forskning som bedrivits och för den långsiktiga kompetensuppbyggnaden. Forskningsarbetet över disciplinränserna har lett till en kritisk granskning av etablerade begrepp och en vidgning av traditionella inomvetenskapliga synsätt, som stimulerat till fördjupad analys och nya perspektiv. Vi vill samtidigt peka på att det ofta är svårt att bedöma graden av vetenskaplig integrering i mångvetenskapligt sammansatta miljöer. Risken finns att forskare från de olika disciplinerna arbetar parallellt utan att kommunicera med varandra. Vi har inte funnit att detta varit fallet vid Score, men det finns enligt vår bedömning

utrymme för att höja ambitionsnivån där ytterligare någon grad när det gäller den mångvetenskapliga integrationen.

Vid CEFOS är det snarare så att de mångvetenskapliga inslagen ligger på methodsidan. Flera av projekten är metodologiskt mångvetenskapliga men monodisciplinära i problemanalys och begreppsbyggnad. Under vår materialinsamling fann vi få tecken på att CEFOS-miljön befinner sig i ett skede där det sker en mångvetenskaplig begreppsbyggnad. Den bedömning vi gör är att den forskningsrådsmodell som tillämpats vid CEFOS inte varit lika gynnsam för en mångvetenskaplig utveckling som verksamheten vid Score.

Även inom programmet på temat Stat-Människa var avsikten att främja mångvetenskaplig forskning. Programmet har genom de ingående delprogrammets inriktning en mångvetenskaplig struktur. I samtliga projekt bedrivs också forskningen av mångvetenskapligt sammansatta forskargrupper. I praktiken består programmet dock till stor del av separata projekt och delprojekt med forskare från olika discipliner. Ambitionen att integrera de olika projekten i en gemensam tematisk ram har inte utvecklats, vilket präglar resultaten. Också inom projekten varierar graden av vetenskaplig integrering. Tillgång till en gemensam miljö och en god balans mellan seniora och yngre forskare tycks vara faktorer som underlättar en mångvetenskaplig integrering.

Den ambition att främja en mångvetenskaplig forskning om den offentliga sektorn som utgjorde ett viktigt inslag vid FOS-programmets tillkomst, har således haft en viss framgång vid centrumbildningarna, i bemärkelsen att man där kunnat skapa förutsättningar för en mångvetenskaplig samordning av inomvetenskapligt motiverad forskning. När det gäller Score har man också nått en viss integrering i form av gränsöverskridande möten kring teoretiska begrepp och perspektiv. Vid CEFOS har viss korsbefruktnings skett främst vad gäller metodutveckling. I andra fall handlar de mångvetenskapliga inslag vi tagit del av till stor del om parallell disciplinforskning, utan ambitioner att spränga det egna ämnets referensramar.

Vi vill samtidigt understryka att mångvetenskap och i än högre grad tvärvetenskap tar tid och kräver speciell kompetens av de involverade forskarna. Erfarenheterna från FOS-programmet tyder på att det kan ta tio år eller mer att bygga upp en väl fungerande mångvetenskaplig miljö, beroende på förutsättningarna i det enskilda fallet. De forskare som medverkar måste både stå på en gedigen grund inom den egna disciplinen och ha tillräcklig förtroendenhet med de andra disciplinerna för att kunna kommunicera omkring de begrepp och perspektiv som skiljer disciplinerna åt. Vår bedömning är att man inte bör förvänta sig någon högre grad av epistemologisk integrering i de delprogram som huvudsakligen bärs upp av doktorander. Däremot bedömer vi förutsätt-

ningarna vara goda för att de doktorander som ingår i ett i en miljö där det finns tillräcklig balans mellan unga och seniora forskare, ska kunna föra frukterna av ett mångvetenskapligt samarbete vidare i ett inomvetenskapligt, och kanske till och med tvärvetenskapligt perspektiv.

Strategier för resultatspridning

Det genomslag forskningen får både i vetenskapssamhället och i samhället i stort är avhängigt av insatser som görs både av forskarna själva och av uppdragsgivarna för att förmedla forskningsresultaten till omvärlden. Men detta genomslag är också beroende av det intresse och den kompetens som finns hos mottagarna, dvs andra forskare, politiker, administratörer och en bred allmänhet, för att ta emot och integrera nya forskningsrön i den egna intressesfären. Forskningens genomslagskraft och samhällsrelevans är således beroende av interaktionen i en lång kedja av samverkande instanser. Utvärderingen av FOS-programmet har bara haft möjlighet att täcka in de första länkarna i denna kedja och har härvid grundat sig på forskargruppernas redovisade strategier för resultatspridning.

Spridningen av forskningsresultat kan ses som ett led i en långsiktig kompetensuppbyggnad inom forskarsamhället, inom utbildningsinstitutioner och hos praktiker och andra intresserade i samhället. Teoretiska och empiriska kunskaper och metodkunskaper från forskningen sprids både genom undervisning, olika uppdrag och muntliga framträdanden och framför allt genom publicerandet av forskningsrapporter. Valet av publiceringsform och kanaler för resultatspridning har därför en strategisk betydelse.

Forskarna i de tre storprogrammen har alla engagerat sig aktivt i att sprida resultaten från sin forskning. Deltagarna är forskare med vana att arbeta i forskarsamhället. Det innebär medverkan i nationella och internationella konferenser, olika former av skriftserier, nyhetsbrev m.m. Resultatspridningen har i detta avseende fungerat enligt gängse normer i vetenskapssamhället. Det finns emellertid enligt vår mening anledning att närmare diskutera de valda metoderna för publicering och frågan om kvalitetssäkring i samband med spridningen av forskningsresultat.

Flera av forskningsprogrammen har tilldelats omfattande publiceringsstöd. Detta gäller speciellt publikationer vid svenska förlag. Även om ett publiceringsstöd underlättar spridningen av forskningsresultat, kan man ifrågasätta om publiceringsstöd av den omfattning som skett, faktiskt främjar kompetensuppbyggnaden, eller om den kanske tvärtom, försvagar den, genom att göra avkall på den kvalitetskontroll av manuskript som är gängse i vetenskapliga publikationsprocesser. I vissa fall har forskningsledningen själv bedömt vilka manuskript som är publicerbara. I andra har man haft interna seminarier, even-

tuellet med inbjudna, utomstående opponenter, innan rapporten godkänts för tryckning. Det innebär att kontrollen av den vetenskapliga kvaliteten skiftar och att antalet publikationer inte nödvändigtvis är ett bra mått på resultatspridning, eller på hur vital forskningen är.

Den vetenskaplig produktion som föreligger när FOS-programmet nu går in i sin sista fas är omfattande. Det är en vetenskaplig produktion som huvudsakligen är riktad till en publik som kan läsa svenska. Med hänsyn till FOS-programmets målsättning och betydande resursinsats finner vi att den internationella spridningen av de vetenskapliga resultaten är förvånansvärt svag. Någon samlad strategi för nationell och internationell resultatspridning har inte funnits utan valet av publiceringsform och ambitionsnivå för resultatspridning har främst varit en fråga som de enskilda forskarna i respektive program kunnat ta ställning till.

Vid jämförelse mellan de två centrubildningarna finner vi att forskarna vid Score har varit mer internationellt orienterade och arbetat mer strategiskt med sikte på en internationell arena än CEFOS. Man har också haft en viss framgång, vilket manar till efterföljd. Även vid Score är emellertid den internationella profilen ännu begränsad. Det är i själva verket främst de ledande forskarna som lämnat enskilda bidrag till den internationella litteraturen. Det är något som vi gärna skulle vilja se en utveckling av.

Det statsvetenskapliga programmet valde att arbeta genom ett kommersiellt förlag på kontraktbasis. Problem uppstod dels i bokförlaget, dels på grund av de förseningar som inträffade i programmet. I slutskedet av arbetet med böckerna anordnades slutseminarier med externa opponenter. Den metod som valdes utgjorde en sorts disputationmodell. Det företagsekonomiska programmet publicerade sina större arbeten på motsvarande sätt. Granskningen inför publiceringen gjordes av ledningen för programmet. Några enstaka forskare i programmet har publicerat sina arbeten på internationellt välkända förlag med allt vad det innebär av peer-review och bedömning av förlaget. Även i temanprogrammet har man utnyttjat förlagsavtal mellan forskningsledningen och förlaget för att föra ut forskningsresultaten.

De valda publiceringsstrategierna föranleder tre kommentarer. Ett första konstaterande är att den strategi som valts innebär att det inom ramen för de förlagsavtal som upprättats utgår ekonomiskt stöd till de kontrakterade förlagen för att publicera skrifter från forskningsprojekten. Det innebär att förlagen inte behöver ta något ansvar för den vetenskapliga kvalitetsgranskningen av böckerna och att någon extern och från forskningsprogrammet oberoende kvalitetsgranskning inte sker, vilket vi finner anledning att påtala.

Ett andra påpekande gäller publiceringsstödens storlek. Även om dessa i vissa fall innefattar även redaktionell bearbetning, är det ibland fråga om ganska stora

belopp, i något fall upp emot nära 10 % av forskningsanslaget. Delvis kan detta sammanhånga med att man i vissa program kunnat upprätta ett samarbete med forskare som haft annan finansiering, eller kunnat forska i tjänsten utan att belasta programmets budget. Publiceringsstöden har i dessa fall kunnat fungera som en slags bonus, som gjort det möjligt att upprätta samarbete med kvalificerade forskare som haft sin huvudsakliga finansiering utanför programmet.

En tredje kommentar gäller den begränsade andelen publikationer som riktats mot det internationella forskarsamhället. De valda publiceringsstrategierna har, som framgått, resulterat i en omfattande och tillgänglig vetenskaplig produktion. För det nationella forskarsamhället är detta väl fungerande publiceringsformer, även om kvalitetsgranskningen, enligt vår bedömning, skulle ha stärkts av ett oberoende peer-review system. Den fråga vi ställt oss är emellertid huruvida forskning av inomvetenskaplig betydelse ska betraktas som en nationell eller internationell angelägenhet. Om man vill begränsa sig till ett nationellt perspektiv, kan man konstatera att de olika FOS-programmen arbetat på det sätt som är regel i Sverige. Vi ställer oss emellertid då kritiska till att ett så omfattande publiceringsstöd utgått utan föregående granskning av oberoende ämnesexperter. Problemet är i dag inte att det publiceras för lite, utan snarare tvärtom, att det finns ett alltför ymnigt flöde av litteratur. Den akademiska kvalitetsgranskningen genom peer-review system har därför en viktig gallringsuppgift att fylla.

Om man å andra sidan vill sätta in kunskapsutvecklingen i ett internationellt perspektiv, är de valda publiceringsstrategierna enligt vår mening otillräckliga. En mycket större medvetenhet måste skapas om att svensk forskning om offentlig sektor har viktiga bidrag att ge till den internationella debatten. Här är det viktigt att lägga tydliga förväntningar på forskarna. Vi anser att programmet, med undantag för vissa forskare, generellt har haft en alltför låg profil och aspirationsnivå i detta avseende.

Betydelsen av organisatoriska förutsättningar och ledningsfilosofier

I den forskningspolitiska granskningen har även ingått en värdering av redovisade organisatoriska förhållanden och förekomsten av strukturella problem vid genomförandet av programmet. Vissa av dessa är av generell karaktär, andra gäller mer specifikt FOS-programmet som sådant, medan åter andra gäller enskilda delar av programmet. Programmets uppbyggnad har möjliggjort en viss jämförelse mellan de olika delprogrammen och en diskussion om de skillnader som framkommit.

Centrumbildningarna

De två centrumbildningarna Score i Stockholm och CEFOS i Göteborg kom vid inrättandet att få mycket olika karaktär. Score är ett mångvetenskapligt forskningscentrum av nätverkskaraktär, medan CEFOS inrättades som ett lokalt forskningsråd

De aktiva forskarna vid Score har en tydlig dubbelanknytning till såväl centret, som till sin ämnesinstitution. Fem forskningsledare, d.v.s. seniora forskare, har varit knutna till centret som ledare för vart och ett av de fem delprogram som funnits. Ett annat förhållande är att det funnits en tydlig strategi att söka externa medel för forskningen vid centret. Grundanslaget användes i enlighet med de ursprungliga intentionerna för att garantera forskningsledarnas aktivitet och en gemensam infrastruktur. Det har vidare skett en betydande koncentration av forskningsresurser för forskning inom ett gemensamt problemfält, vilket blir påtagligt i utvärderingen av FOS-programmet. Betydande delar av det företagsekonomiska storprogrammet genomfördes av forskare vid Score. På motsvarande sätt är större delen av forskarna i temaprogrammet TREO kopplade till Score. Forskningen vid Score har därigenom kunnat genomföras med mycket stora ekonomiska resurser.

Med avseende på extern finansiering har Score således varit mycket framgångsrikt. Forskningen vid centret har kunnat utvecklas, förnyas och genomföras med kvalitetsgranskning av externa finansiärer. Detta har varit en viktig faktor i vår positiva bedömning av Score. En annan aspekt är att det finns ett gemensamt, relativt väl integrerat teoretiskt och metodologiskt synsätt bland ett betydande antal av forskarna vid centret. Detta tycks ha utgjort en styrka när det gäller att utveckla verksamheten och att genomföra programmet. Ytterligare en gynnsam faktor syns ha varit att forskargruppen kunnat disponerat en egen, klart avgränsad rumslig miljö.

Vi har funnit att den organisationsmodell som tillämpats vid Score har flera fördelar. Man har lagt resurser på en kvalificerad forskningsledning som kunnat bidra till utveckling, handledning och vetenskaplig produktion samt skapa intresse för centrum och dess forskning. Modellen har inneburit att det funnits en kontinuitet i verksamheten som varit en klar styrka. En kollegial och kvalificerad forskningsledning har bidragit till att integrera centrum såväl i den nationella forskningen som i den internationella. Den externa kvalitetsgranskningen har varit en fördel. Vi bedömer därför den verksamhetsstrategi som valts vid Score som mycket framgångsrik.

I och med att flera seniora forskningsledare nu har tillträtt nya tjänster utanför Score kommer nya forskningsledare att få ta ett stort ansvar för den fortsatta utvecklingen. Den valda organisationsmodellen har hittills visat sig kunnat

erbjuda en kreativ forskningsmiljö, samtidigt som den också visat sig robust för förändringar. Vår bedömning är därför att miljön vid Score har en sådan stabilitet att den även fortsättningsvis kommer att kunna fungera som ett dynamiskt forskningscentrum för forskning om offentlig sektor. Vår rekommendation är att man fortsätter att utveckla den mångvetenskapliga arbetsmetoden ytterligare i integrativ riktning samt eftersträvar att bygga upp en ännu mer uttalad internationell profil.

Även CEFOS har under senare år haft en gynnsam utveckling när det gäller externfinansiering och ligger i dag på samma höga nivå som Score. Även CEFOS har egna lokaler, som dock samtidigt är integrerade i samma miljö som de samhällsvetenskapliga institutioner som ämnesmässigt dominerar forskningen vid centret. CEFOS har inte kommit lika långt i att utveckla en dynamisk forskningsmiljö som Score. Detta sammanhänger enligt vår bedömning främst med att CEFOS inrättades som ett lokalt forskningsråd inom Göteborgs universitet. De aktiva forskarna är finansierade antingen genom detta forskningsråd eller genom externa anslag som av styrelsen beviljats anknäytning till centrum. Forskarna vid centret svarar således för sina egna projekt, men har inget ledningsansvar för verksamheten vid centret som sådan. Ledningsansvaret ligger i stället hos styrelsen, som är aktiv i urvalet av projekt, i besluten om anknäytning av forskare med externa forskningsmedel och i besluten om publicering i CEFOS rapportserie. Såväl styrelse som forskare har sin bas på sina resp. ämnesinstitutioner.

Den externa finansieringen vid CEFOS var fram till 1998 av relativt begränsad omfattning och nådde inte upp till 50%. Jämfört med Score är det totalt, över samtliga år, en relativt sett mindre andel av forskningen vid CEFOS som varit föremål för extern kvalitetsgranskning. Under de senaste åren har dock externfinansieringen ökat och ligger sedan två år nu på samma höga nivå som, eller t.o.m. lite högre än Score.

Den utveckling som ägt rum vid CEFOS under senare år stärker vår bedömning av de två organisatoriska modeller som Score respektive CEFOS företräder. Det gör även det faktum att CEFOS under senare år genomgått en utveckling som innebär att ledningen och organiseringen idag alltmer liknar Score. De nya forskningsområden som utvecklats och de stora externt finansierade projekt som tillkommit, innebär att forskningsmiljön vid CEFOS fått en förstärkning av seniora forskare, med flerårig extern finansiering, som gör det möjligt för dem att vara verksamma vid centret under en längre tid. Härigenom ökar förutsättningarna för CEFOS att få den kritiska massa av seniora forskare som krävs för att skapa en dynamisk forskningsmiljö.

Storprogrammen

Det statsvetenskapliga disciplinprogrammet byggde på en institutionell samverkan i linje med erfarenheter från tidigare stora kommunforskningsprojekt i Sverige. Samordningsansvaret låg vid en institution, den i Umeå. Den institutionella samverkansidén innebar att programmet skulle vara tydligt integrerat i de statsvetenskapliga institutionernas verksamhet. Samarbetet mellan institutionerna skulle stärkas dels av att ganska många forskare var aktiva inom fältet, dels av ett nära samarbete mellan institutioner i de olika delprojekten. Ett syfte var också att synliggöra de skillnader i synsätt och antaganden som utmärkte den statsvetenskapliga forskningen och att stärka den inomvetenskapliga kompetensen genom konfrontation och perspektivbrytningar mellan olika traditioner inom disciplinen. Samtidigt tycks det emellertid ha funnits olika uppfattningar om önskad grad av koordinering och styrningsambitioner i utgångsläget.⁶³ Programmet var ursprungligen planerat att pågå under fem år, men tycks de facto ha pågått i nästan tio år.

Det företagsekonomiska disciplinprogrammet var uppbyggt kring ett antal forskargrupper med etablerade forskare. Filosofin var att stödja erfarna självständiga forskare så att de kunde utveckla sin tidigare forskning ytterligare. Någon stark samordning eftersträvades aldrig utan programmet genomfördes i en ganska splittrad struktur. Programmet pågick under en femårsperiod i enlighet med programplanen. Flera av de centrala forskarna inom programmet kunde dock fortsätta sin forskning inom det påföljande TREO-projektet.

Vi observerar här en paradox när det gäller de två disciplinprogrammets sätt att fungera. I det statsvetenskapliga programmet hade ledningen förmodligen större ambitioner att hålla samman programmet än i det företagsekonomiska. Resultatet blev trots detta det motsatta. Det skedde enligt vår mening därför att centrala aktörer i det företagsekonomiska programmet i utgångsläget kunde bygga på en 'gemensam kultur' i form av gemensamma perspektiv, problemställningar, metoder och data. Denna gemenskap, som hade rötter i tidigare samarbete, bidrog till en informell samordning av programmet. I det statsvetenskapliga programmet hade de centrala deltagarna inte en sådan gemensam bakgrund och förståelse, vilket begränsade förutsättningarna såväl för den formella som den informella samordningen.

Temaprogrammet Stat-Människa har en uppbyggnad som mer anknyter till traditionella forskningsprojekt, möjligtvis med undantag av TREO-projektet. Det traditionella forskningsprojektet har en projektledare med en forskargrupp

⁶³ Magnus Jerneck har till exempel givit uttryck för att styrningsambitioner i det statsvetenskapliga programmet var för höga i utgångsläget (Självvärdering – Demokrati i förändring, 2001, s.18)

som huvudsakligen arbetar vid samma institution. I samtliga delprogram inom Stat-Människaprogrammet finns dock inslag av nätverkssamarbete. Tydligast är detta i TREO-projektet som bedrivs vid flera lärosäten och samtidigt har en stark koppling till Score. Arbetsläget i temaprogrammet är vid ingången av år 2003 det, att tre av projekten kommer att avslutas under året, medan ett av delprojekten (GENUS) har beviljats förlängning.

När det gäller Stat-Människaprogrammet har vi saknat en övergripande problemformulering och avgränsning av forskningsområdet, som hade kunnat tjäna som en gemensam plattform för forskningen inom programmet. Avsaknaden av en sådan plattform gör det svårt att förutsäga vilka samordningsvinster och synergier som kommer ut av programmet.

Sammanfattningsvis konstaterar vi att en organisation och ledning som bygger på nyfikenhet och engagemang hos enskilda forskare/forskargrupper tycks erbjuda en bättre grogrund för att bygga upp och utveckla en nyskapande forskning, än en modell som bygger på administrativ styrning och institutionellt samarbete. Andra viktiga ingredienser tycks vara geografisk, ämnesmässig och idémässig närhet.

Storprogrammen har varierat från det till synes mer sammanhållna statsvetenskapliga programmet över de olika temaprojekten till det mycket löst organiserade företagsekonomiska programmet. Vissa aspekter av den vetenskapliga ledningen har diskuterats i avsnittet om publiceringsstrategi. Vi har funnit att storprogrammen i stor utsträckning byggt på en decentraliserad ledningsstruktur, där ledningsansvaret varit förlagt till de lokala miljöer där forskarna varit verksamma. Ett stort förtroende för medarbetarna i olika delprogram har varit den princip som gällt. Vi tror att detta är en viktig grund för att bygga upp en dynamisk forskargrupp och tror att detta bör förtydligas. Försöken att styra forskningen utifrån administrativa principer genom en invävning av ämnesinstitutioner och fakultetsintressen har enligt vår bedömning varit mindre framgångsrika när gäller verksamhetens utveckling och interna dynamik.

Gästforskarprogrammet vid SCASSS

I FOS-programmet ingick utöver centrubildningarna och storprogrammen också ett tematiskt gästforskarprogram, som förlagts till SCASSS i Uppsala. Avsikten med detta var att det skulle förstärka FOS-programmets internationella dimension.

SCASSS har under den period som FOS-programmet pågått bedrivit ett mycket framgångsrikt arbete för att etablera sig som ett internationellt ledande

'center of excellence', som imponerar med breda internationella samarbetskontakter, ett ambitiöst internationellt utbytesprogram och ett nationellt program för kompetensutveckling. Valet av SCASSS som värdinstitution för ett gästforskarprogram inom ramen för FOS-programmet har därför borgat för goda möjligheter att invitera högt kvalificerade internationella gästforskare.

Vår uppgift har inte varit att bedöma verksamheten vid SCASSS som sådan, utan endast det tematiska gästforskarprogram som utgjort ett av delprogrammen inom FOS och som varit förlagt till kollegiet. Det tematiska gästforskarprogrammet utgör budgetmässigt ett marginellt inslag i SCASSS totala verksamhet och mindre än 4 % av den totala medelsramen för FOS-programmet. Även om det är svårt att på ett tillfredsställande sätt avgränsa effekten av detta ekonomiska bidrag, har vi kunnat konstatera att forskarna i gästprogrammet har producerat en omfattande vetenskaplig produktion om den offentliga sektorn och att deras bidrag till den internationella litteraturen håller en mycket hög internationell nivå. SCASSS-programmet har dessutom bidragit till FOS-forskningen genom att göra framstående internationella gästforskare tillgängliga i den svenska forskningsmiljön. Med små ekonomiska insatser har gästforskarprogrammet vid SCASSS således blivit en betydelsefull resurs för internationaliseringen och kompetensuppbyggnaden inom svensk samhällsvetenskap och humaniora och för forskningen om offentlig sektor.

När det gäller gästforskarprogrammet betydelse för FOS-programmet i övrigt har vi samtidigt kunnat konstatera att de förväntningar om en starkare internationell orientering av forskningen om offentlig sektor som fanns när programmet initierades inte har infriats. Vi har konstaterat att de möjligheter som funnits att inom FOS-programmets ram knyta kontakter med de internationella gästforskarna vid SCASSS inte utnyttjats till fullo.

Forskningsfinansiärernas roll

FOS-satsningen är omfattande mätt både i ekonomiska, personella och tidsmässiga resurser. Den kombination av olika organisatoriska former som valts för att fördela dessa resurser, i centrubildningar, storprogram och gästforskarprogram utgör ett intressant och unikt initiativ, som åtminstone teoretiskt ger en grund för reflektioner om olika sätt att organisera forskning.

Frågan är aktuell inte minst med anledning av de olika förväntningar som fördes fram i samband med FOS-programmets tillkomst. Programmet är inriktat på grundforskning men forskningsresultaten förväntas samtidigt bidra till förnyelsen av den offentliga sektorn genom att vara användbara för

praktiker. Inriktningen på grundforskning styr programmet mot forskning av hög vetenskaplig kvalitet samtidigt som programmet förväntas bidra till en kompetensuppbyggnad. Detta tolkar vi som en avsikt att också doktorander skulle ingå i programmet. Forskningen skulle analysera och värdera aktuell svensk praxis och samtidigt ha internationell slagkraft.

Det fanns enligt vår uppfattning i FOS-programmets uppläggnings goda förutsättningar att hantera mångfalden av förväntningar. Det är fråga om tidsmässigt ganska långa delprogram, där kompetenta, seniora forskare deltar, forskare med erfarenhet både som handledare och forskningsledare. Det är fråga om miljöer där samarbets- och synergieffekter kunde förväntas.

Den reflektion vi gör är att det saknats ett uttalat ansvar för samordning mellan programmets olika delar och ett ansvar för att en samlad reflektion och syntetiserande ambition på grundval av de många delprojektens resultat kommer till stånd. En annan reflektion inför framtida satsningar är att avstämnings- och utvärderingsmoment måste läggas in som kontinuerliga processer i program av denna dignitet. Om halvtidsevalueringar för några av programmen hade utförts planerligt skulle det utan tvekan ha varit möjligt att med den erfarenhet som forskningsledningarna hade, göra vissa förändringar i forskningsfokusering och organisering som hade kunnat gynna forskningens samlade kvalitet och samhällsrelevans.

Vi vill betona att den vetenskapliga produktionen håller god standard och att programmet i den meningen givit upphov till god forskning. Enskilda forskare ingår i internationella nätverk och deltar i det europeiska och internationella forskningsarbetet. Vad vi fäster avseende vid är avsaknaden av ett systematiskt synsätt när det gäller det svenska deltagandet i den internationella forskningsdebatten. Förutsättningarna för ett reellt inflytande var stora i och med FOS-programmet. Det tycks emellertid som om forskargrupperna och finansierarna saknat vilja och kanske förmåga att utnyttja dessa förutsättningar. Systematiska försök att ta ett samlat grepp eller att organisera ett effektivt samarbete och utbyte också internt mellan delprogrammen kan knappast sägas ha förekommit. Vi noterar detta med viss förvåning och konstaterar att man därmed också har försummat möjligheterna att nå ett reellt internationellt inflytande.

Enligt vår mening bör satsningar av den storleksordning som FOS-programmet utgör, innehålla strategier och resurser för att forskningen skall nå ut och påverka både den inhemska och den europeiska och internationella forskningen. Forskningsprogram av FOS-programmets storlek och de ingående delprogrammen bör enligt vår bedömning vara organiserade med internationella referensgrupper. Det är viktigt att finansierarna har en tydlig bild av vilka resurser ett

sådant arbete kräver och att denna bild förmedlas också till de medverkande forskarna i programmet.

Det är en omfattande forskning som redovisas från FOS-programmet. Samtliga delprogram uppvisar en intensiv och omfattande verksamhet i det som kallas tredje uppgiften. Kunskapen från forskningen om offentlig sektor har av de enskilda forskargrupperna spridits till olika gruppen av avnämare och intressenter. Vi konstaterar emellertid i detta sammanhang att forskningsfinansierarna inte har utvecklat någon form för att systematiskt fånga upp och föra ut forskningsresultaten. Vid vår hearing med forskarna påpekades bl.a. bristen på arenor där forskarna kunde möta både andra forskare inom området och politiker och praktiker inom den offentliga sektorn. Vi har tidigare berört frågan om strategier för resultatspridning. Vid satsningar av den typ och storlek som FOS-programmet utgör, är det enligt vår mening angeläget att resurser avsätts både för en dialog mellan forskningen och forskningens nyttjare och för att en aktiv internationell resultatspridning och kvalitetsgranskning ska kunna ske systematiskt, t.ex. genom oberoende peer-review system och stöd till översättning och språkgranskning. Det finns med andra ord anledning att fördjupa den forskningspolitiska analysen av innebörden i begreppet tredje uppgiften.

Lärdomar och rekommendationer – en samlad bedömning

Utifrån vår värdering av situationen i Sverige, i Europa och globalt vill vi understryka behovet av fortsatt forskning om offentlig sektor. Den offentliga sektorns uppgifter, organisation, rekrytering, resurser och makt är i dag på alla nivåer uppe till diskussion. Detsamma gäller den demokratiska politikens plats i samhällsstyrningen. Vi har därför anledning att fråga oss vilka lärdomar, rekommendationer och reflektioner man kan dra av FOS-programmet inför framtiden?

Mer än två decenniers internationell reformdebatt och reformer har utgjort en utmaning inte minst för traditionella svenska uppfattningar om den offentliga sektorn och den representativa demokratin. Vi tror att detta internationella samtal skulle kunna bli mer intressant om det från svensk sida lades större vikt vid att göra svenska erfarenheter och värderingar mer kända utomlands.

Mycket av både den praktisk-politiska debatten och forskningen om offentlig sektor under den aktuella perioden har till exempel dominerats av problem knutna till effektiv serviceproduktion. Det gäller för de flesta västliga länder, såväl som för reformprogrammen i internationella organisationer som World

Bank och OECD. Med tanke på att Sverige traditionellt haft mer av en kontinuerlig offentlig demokratidebatt än de flesta länder, borde ett sådant program inom FOS som Demokrati i förändring kunna fylla en viktig funktion genom att påminna om att studier av offentlig sektor inte bara handlar om effektiv serviceproduktion, utan också om den offentliga sektorns värde-, intresse- och maktbas. Demokratiaspekter kan visserligen inte sägas ha avgörande betydelse för alla aktiviteter inom den offentliga sektorn och det finns självklart också problem i den offentliga sektorns utveckling och förändring som endast marginellt berör demokratins förutsättningar och villkor. Men många av de reformer som i dag diskuteras i produktions- och effektivitetstermer, har också en demokrati-, makt- och fördelningsaspekt, som alltför ofta negligeras.

Stödet till FOS-programmets femåriga storprogram lanserades som komplement till de långsiktiga satsningar som gjordes för att bygga upp miljöer för mångvetenskaplig forskning om den offentliga sektorn. Syftet var att tillgodose behovet av såväl ökad koncentration som flexibilitet. För den första femårsperioden pekade regeringen ut den kompetens som man önskade se förstärkt genom de s.k. storprogrammen och angav även vilka problemfält man önskade få belysta för att få ett förbättrat kunskapsunderlag för den offentliga sektorns utveckling och förnyelse.

För den andra femårsperioden av nationella storprogram gavs HSFR mandat att bestämma inriktning och stödform. HSFR valde att inte gå vidare med disciplinprogram utan att utlysa medel för mångvetenskaplig forskning inom ett bredare problemfält, som ställde relationen mellan staten och medborgarna i fokus, att sökas i fri konkurrens mellan forskare från fakulteterna i humaniora, samhällsvetenskap, teologi och juridik.

Efter att ha tagit del av den delvis inflätade verksamhet som bedrivits i programmets olika delar, har vi inte bedömt det meningsfullt att försöka göra en jämförelse mellan vad som producerats i de olika programmen. I stället har vi funnit det angeläget att fästa uppmärksamheten på den vitalitet som demonstrerats, den kompetens som byggts upp och den potential för fortsatt forskning som finns i de redovisade resultaten, samt att lyfta fram de bedömningar vi gjort av vad som varit gynnsamt respektive begränsande för programmets utveckling.

Det är enligt vår grundsyn sällan fruktbart att skapa 'artificiella miljöer' utifrån icke-vetenskapliga värderingar. Framgång är i betydande grad beroende av att det satsas på att stärka och bygga ut miljöer som fungerar väl och av att man stöder forskare som befinner sig i den internationella forskningsfronten eller har visat en lovande utveckling och ambitioner att göra sig gällande internationellt.

Förmånliga ekonomiska villkor kan främja kvaliteten i den forskning som bedrivs men utgör inte nödvändigtvis en kvalitetsgaranti. En frikostig kost-

nadsram kan vara lönsam bl.a. därför att den ger projektledningen möjlighet att knyta till sig välmeriterade forskare som blir viktiga personliga resurser för programmets utveckling. Omvänt kan behovet att söka tilläggsfinansiering med korta löptider försvåra rekryteringen av kvalificerade medarbetare, vilket då också återverkar på möjligheterna att skapa en väl sammansatt grupp med balans mellan seniora och unga forskare. Inbyggda krav att söka tilläggsfinansiering kan därför ha kontraproduktiva effekter och utgör således inte någon automatisk kvalitetsgaranti för verksamheten som sådan.

Det finns naturligtvis inget lineärt samband mellan den ekonomiska tilldelningen till ett program och programmets utfall. Utvärderingen av FOS-programmet har emellertid visat att forskningsverksamheten är sårbar när den administrativa ramen är bräcklig. Den interna administrationen har i delar av programmet tagit mycket mer tid och kraft från forskningen än vad forskarna själva hade förutsett. Behovet av särskilda informationsinsatser, både interna och gentemot omvärlden, har också krävt sin tribut av dyrbar forskartid. En viktig slutsats av dessa erfarenheter är att en väl fungerande infrastruktur och en genomtänkt ledningsfunktion utgör viktiga ingredienser för att en programsatsning ska få önskad stadga, styrfart och avkastning. En konsekvens av detta är att behovet av erforderliga resurser för forskningsledning och administration bör uppmärksammas redan vid planeringen av nya program.

Vår allmänna bedömning är att de program och projekt som har byggts på en intresse-gemenskap mellan forskare med ämnesmässig, geografisk och idémässig närhet har fungerat bättre än de som organisatoriskt huvudsakligen byggts på institutionella förhållanden och tillkommit genom administrativa beslut. Med den kompetensuppbyggnad som kommit till stånd genom FOS-programmet bedömer vi att förutsättningarna idag är goda för att generella forskningsstöd i form av miljöstöd eller pengar på marginalen ska kunna leda till en dynamisk utveckling för den fortsatta forskningen om den offentliga sektorn.

Vi anser delar av FOS-programmet har en sådan styrka och betydelse att man har anledning att även fortsättningsvis rikta särskilda forskningsresurser till dessa. Det har vid Score producerats utomordentlig god forskning. Vi bedömer därför att svensk forskning om offentlig sektor skulle stärkas och också få en klar inomvetenskaplig betydelse om Score även fortsättningsvis garanteras basresurser. Vi är övertygade om att SCASSS som part i det internationella forsknings-samfundet ger ett ytterst betydelsefullt bidrag till den samhällsvetenskapliga och humanistiska forskningen. Vi bedömer också att det tematiska gästforskarprogrammet vid SCASSS främjar forskning på hög internationell nivå och att detta bör kunna utvecklas ytterligare genom fortsatt stöd. När det gäller kompetens och engagemang i viktiga områden för fortsatt forskning finns en potential

bland de yngre forskare som under lång tid arbetat vid de mångvetenskapliga centrumbildningarna. Vi anser därför att det finns förutsättningar att utveckla miljön även vid CEFOS, men menar att verksamheten där kräver en förstärkt omorientering i den riktning som nu pågår. När det gäller Stat-Människaprogrammet har vi funnit den miljö som byggts upp kring Stat-Kyrkaprojektet som löftesrik.

Vi anser samtidigt att stora ekonomiska satsningar bör innehålla riktlinjer för resursernas användning. En viktig erfarenhet av FOS-programmet är att tolkningen av programmets syfte och ambitionsnivå i stor utsträckning överlåts till de enskilda forskarna. Därmed saknas utgångspunkter för en samverkan och fruktbara möten mellan delprogrammen och för en syntetisering av resultaten. Det finns i den situationen en risk att programsatsningen som sådan inte skapar det mervärde som förväntas och att det samlade utfallet av programsatsningen inte blir mycket större än om forskningen hade varit organiserad i vanliga projekt.

Med en satsning som är så omfattande som FOS-programmet hade det enligt vår bedömning varit önskvärt att forskningsfinansiärerna utvecklat en tydligare ram för de förväntningar som kunde ha ställts på de ingående delprogrammen. Det gäller kraven på internationell resultatspridning, anlitaandet av oberoende peer-review system och internationella referensgrupper som kan följa programmen under genomförandet samt krav på att fastställda tidsramar respekteras.

All god samhällsvetenskaplig forskning, inte minst forskning om den offentliga sektorn, bör enligt vår mening vara samhällsrelevant i bemärkelsen att den tar upp väsentliga samhällsfrågor. Den bör kunna generera frågor som berör fenomen av betydelse i det internationella, nationella och lokala samhället. En central aspekt av forskningens samhällsrelevans är också att den skall kunna påverka reflexiviteten hos praktiker och andra icke-forskare. Ambitionen kan vara att påverka debatten inom en viss praktikergrupp eller den allmänna debatten i Sverige.

När forskningen gäller samhällsfenomen som har betydelse också utanför Sveriges gränser, blir samhällsrelevansen avhängig av att forskarna för ut sina forskningsresultat såväl i inhemsk debatt som till en internationell publik. Både för demokratins utveckling och för utvecklingen av den offentliga sektorn är det enligt vår mening angeläget att lyfta fram de svenska erfarenheterna och framhålla deras betydelse, både nationellt och internationellt. De svenska lösningarna för demokrati inte är allena förekommande. Demokratien har inte heller en given och en gång för alla fastslagen form. Det är därför ett nationellt intresse att svenska forskare engagerar sig i jämförande studier av olika internationella demokratimodeller.

Internationellt samarbete och komparativa studier är dessutom inom samhällsvetenskap och humaniora oundgängliga för ämnens teoriutveckling. De är vad laboratorier är för naturvetare. Det är därför angeläget att mycket tydligare än vad som sker fästa uppmärksamheten på den tid och de resurser som krävs för sådana studier. Det är i jämförande samhällsforskning de medverkande forskarna själva och deras kunskaper som utgör de viktigaste redskapen för att få fram den valida och tillförlitliga empiri som analysen kräver och inte, som inom naturvetenskaperna, en apparatur, som ofta subventioneras med stora anslag.

Den satsning som gjorts på forskning om offentlig sektor inom FOS-programmet är ambitiös och omfattande, både vad gäller de mål som formulerades, de belopp, som ställts till förfogande och det antal forskare som varit engagerade i programmet. Sett i det perspektivet känner vi en viss besvikelse över resultatet av satsningen som helhet. Den har inte nått upp till den idéhöjd och den inverkan på inomvetenskaplig utveckling och internationell debatt som vi hade förväntat oss. Detta konstaterande är riktat inte i första hand mot forskarna utan snarare till de anslagsbeviljande myndigheterna. Vi har saknat en syntetiserande ambition för FOS-programmet som helhet, ett samlat strategiskt grepp för en övergripande reflektion om utvecklingen av den offentliga sektorn. Vi har i den litteratur vi tagit del av inte kunnat urskilja något teoretiskt, konceptuellt eller idémässigt bidrag som lägger ett helhetsperspektiv, utan huvudintrycket är att den vetenskapliga produktionen domineras av empiriska domänstudier av olika aspekter av den offentliga sektorn i Sverige. Detta är kanske ett nödvändigt första steg i tider av stark förändring. Men då är det viktigt att gå vidare till internationella jämförelser och att försöka relatera de svenska studierna till motsvarande domänstudier i andra länder. Ambitioner i den riktningen har enligt vår bedömning i alltför liten utsträckning funnits i de forskningsplaner som redovisats.

Frånvaron av en uttalad ambition att idémässigt hålla samman satsningen gäller även vissa av delprogrammen, som präglas mer av mångfald än av systematisk kunskapsuppbyggnad och teoriutveckling om den offentliga sektorns utveckling och förnyelse. Vår bild av programmet är att det kännetecknas mer av separata projekt än av samarbete och möten kring gemensamma problemkomplex. Det gäller kanske framför allt Stat-Människa programmet, där relationen mellan medborgarna och de politiska makthavarna ställs i centrum. Här hade det enligt vår mening varit önskvärt med ett uttalat ansvar för en vetenskaplig fokusering på det ursprungliga problemkomplexet: förnyelsen av den offentliga sektorn och demokratins förändrade villkor och förutsättningar i 1990-talets svenska samhälle.

Även om programmet som helhet inte levererat någon syntetiserad kunskap som förtjänar internationell uppmärksamhet, har det genererat en kom-

petensuppbyggnad och empiri som utgör viktiga resurser för fortsatt forskning inom området. De unga forskare, som genom programmet förvärvat kompetens och kunskaper om det svenska samhället och dess omvandlingsprocesser, och som dessutom lärt sig att kommunicera över det egna ämnets gränser i mångvetenskapliga miljöer, utgör enligt vår bedömning en framtidsresurs inte bara för internationellt samarbete utan också för teoriutveckling inom sina respektive ämnesområden. De är också rustade att medverka i en dynamisk utveckling av samhällsvetenskap och humaniora på europeisk nivå. Det är därför angeläget att deras kompetens kan tas tillvara inom den snara framtid då nationella forskningsfinansiärer förväntas ta krafttag för att överbrygga fragmenteringen av europeisk samhällsforskning och bidra till uppbyggnaden av europeisk spetskompetens.

Ett aktivt deltagande i dessa aktiviteter kommer att kräva fokuserade programinsatser av viss omfattning också på den nationella arenan. I en period då Europas politiska organisations- och styrningsformer ligger i stöpsleven ser vi det som utomordentligt angeläget att kunskap om de svenska erfarenheterna av demokrati och offentliga initiativ kommer till uttryck på den europeiska nivån. En bredare och tydligare presentation av svenska och nordiska erfarenheter behövs bland annat för att motverka att det mesta av den praktisk-politiska och vetenskapliga debatten i Europa sker utifrån de största ländernas erfarenheter. Både på grund av de stora ländernas politiska tyngd och på grund av att forskningen oftare uppmärksammar de stora länderna uppstår alltför lätt en skevhet i debatten. Det förtjänar därför att sägas med emfas att det är i forskningen och i de teoretiska begrepp som utvecklas i komparativ samhällsforskning som demokratins framtidsperspektiv läggs fast. Ansvariga forskningsfinansierande myndigheterna har därför ett stort ansvar för den framtid som skisseras för demokratin i den internationella forskningsdebatten.

Bilaga 1

Anvisningar för självvärdering

De anvisningar för självvärdering som skickades ut till de olika programmen var i princip identiska. Forskargrupperna i Stat-Människaprogrammet fick den ett drygt halvår senare än de övriga, eftersom detta delprogram hade pågått kortare tid än de övriga vid den första tidpunkten. De fick också en version som på ett par ställen hade en något annorlunda formulering. Avvikelserna har angivits inom parentes i texten nedan som återger de anvisningar som lämnades till forskargrupperna.

Självvärdering

Självvärdering innebär att forskargruppen själv analyserar den egna verksamheten och gör en värdering av den. Syftet med självvärderingen är att få ett instrument för en dialog mellan den externa utvärderargruppen och den forskargrupp som är föremål för utvärdering. Självvärderingen ingår således som ett av de underlag som kommer att ligga till grund för utvärderargruppens helhetsbedömning av forskningsprogrammet.

För att självvärderingen skall bli så användbar som möjligt är det önskvärt att arbetet utförs i bred samverkan mellan medarbetarna i programmet. Arbetet bör ledas av en projektledare/ansvarig som också är kontaktpersonen gentemot Vetenskapsrådet. Självvärderingsrapporten bör omfatta högst 25 sidor. Eventuellt angelägna bilagor kan bifogas. Det är dock viktigt att dessa inte utgör en förutsättning för förståelsen av självvärderingsrapporten.

Den evalueringsmodell som utvärderargruppen kommer att arbeta efter utgår från följande huvudkomponenter: Förutsättningar – Process – Resultat. Målet för utvärderingen är inte i första hand att åstadkomma en bench-marking utan att värdera de kunskaper och lärdomar som programmet frambringat, både för fortsatt forskning, forskningspolitiska överväganden och politiskt beslutsfattande.

En viktig utgångspunkt för utvärderargruppen är att se programverksamheten som en lärprocess, där den övergripande frågan gäller vilka lärdomar som kan dras av programmet som sådant:

Vilka kunskaper har forskningen frambringat? För sektorn? För den egna disciplinen? För samhället i stort?

Vilka erfarenheter och lärdomar kan dras av de olika organisationsformer som ingår i programmet?

Vilka förutsättningar har varit viktiga? Vilka hinder och brister har funnits?

Vilka alternativ har funnits och vilka forskningsmässiga och organisatoriska utvecklingsmöjligheter är angelägna att beakta i ett framtidsperspektiv?

Som underlag för en övergripande bedömning av dessa frågor önskar utvärderargruppen få följande frågor belysta i den självvärdering som lämnas av respektive forskargrupp.

Förutsättningar

Innehåll och mål

Kort beskrivning av verksamhetens mål, utvecklingsstrategier, aktuell profil och uppdelning på personer/institutioner och dylikt.

Organisation

Kort beskrivning av beslutsstrukturen inom forskargruppen:

- ange antal personer engagerade (finansierade) av HSFR över tid¹.
- hur är ledningen för forskningen organiserad?
- hur är handledning av doktorandstuderande i forskargruppen organiserad?
- hur förankras beslut?
- hur förmedlas fattade beslut inom gruppen?
- vilken policy har använts för rekrytering av medlemmar i forskargruppen?
- vilken policy har funnits för kompetensutveckling, lokaler, teknisk utrustning, biblioteksutrustning och dylikt?

Ekonomi

Resonera kring de ekonomiska förutsättningarna för att bedriva forskningen och hur dessa förutsättningar har förändrats över tid. Beskriv även extern finansiering och till vilken verksamhet den kopplats.

Process

Beskriv kort det interna och externa samarbetet och dess planering:

- Vilka inslag av intern samverkan finns i gruppen (seminarier och dylikt)?

¹ Se Tabell 1, sid. 155.

- Vilka inslag av projekt/programrelaterad samverkan finns: (tvärvetenskap, utbyte av forskare, handledare, deltagande i konferenser, gästföreläsningar och dylikt) nationellt och internationellt?
- Vilka strategier har man haft för nyrekrytering, främjande av rörlighet, jämställdhet och integrering av genusaspekter?
- Vilken roll har projektet spelat i de medverkande forskarnas karriärer, internationella kontakter och kontakter med beslutsfattare i det svenska samhället?
- Finns det avhopp från forskargruppen? Vilka har skälen varit?
- Finns det andra utvärderingar, uppföljningar eller utvecklingsinsatser som forskargruppen vill lyfta fram?
- Hur har forskargruppens arbetat med den s.k. tredje uppgiften?
- Vilka strategier finns för fortsatt resultatspridning?

Resultat

Beskriv kortfattat huvudsakliga resultat:

- Vilka är projektet/programmets viktigaste slutsatser/bidrag till
 - a) kunskapsutvecklingen om svensk offentlig sektor.
 - b) teori- och metodutvecklingen inom den egna disciplinen.
 - c) utvecklingen av metoder och empiri för fortsatta studier av den offentliga sektorn i Sverige.
- Hur ser forskargruppen på programmets betydelse (forskningsresultatens relevans) när det gäller (kunskapsutveckling och) kompetensuppbyggnad i och utanför den offentliga sektorn, den svenska demokratidebatten, forskarnas karriärer, forskningens internationella genomslag, framväxten av nya forskningsområden?
- (Vilka oväntade resultat och nya frågor har projektet frambringat?) I vilken utsträckning har projektet/programmet fungerat som katalysator för annan forskning inom området? För ämnets utveckling? (För etablerandet av tvär- eller mångvetenskapligt samarbete?) För möjligheterna att finansiera forskning inom området? För efterfrågan på kunskap inom området?
- Antal och typ av publikationer författade av forskare finansierade genom FOS-programmet (ifylles i bilagd tabell).
- Vilka ytterligare publikationer kommer att komma ut av programmet?
- Antal doktorsavhandlingar finansierade genom FOS-programmet?
- Vilken överensstämmelse finns mellan utfallet av forskningen och uppsatta mål?

- Hur arbetar forskargruppen för att forskarna skall slutföra sina uppdrag?
- Vilka har varit de främsta ”störningsfaktorerna” i projektet/programmet?
- Vilka konkurrerande verksamheter har funnits i form av andra uppdrag, undervisning, administration etc?
- Hur har gruppens självvärdering genomförts?

Sammanfattande värdering

Sammanfatta och värdera de starka respektive svaga sidor som självvärderingen har identifierat:

1. Vilken överensstämmelse har funnits mellan målen, de bakomliggande idéerna och ambitionerna, verksamhetens förutsättningar och det strategiska angreppssättet?
2. Hur ser gruppen i dag på den valda organisationsformen? Skulle man välja samma organisationsform och arbetsmetoder om man skulle börja om på nytt i dag?
3. I vilken utsträckning har gruppen kunnat rekrytera önskad personal?
4. Hur ser gruppen på de budgetmässiga förutsättningarna för programmet? (Denna fråga togs ej med i anvisningarna till Stat-Människaprojekten.)
5. Vilka starka sidor/möjligheter vill gruppen särskilt lyfta fram när det gäller er forskargrupps förutsättningar, process och resultat?
6. Vilka svagheter/hinder vill gruppen särskilt lyfta fram när det gäller er forskargrupps förutsättningar, process och resultat?
7. Vilka områden ser gruppen som särskilt angelägna för fortsatt forskning när det gäller den offentliga sektorns utveckling och framtida verksamhet?
8. Vilka rekommendationer vill gruppen ge för organisering och ledning av ett liknande forskningsprojekt/program i framtiden?

Tabell 1

Kön	Namn, Institutionell tillhörighet	Akademisk titel. Uppgift i projektet	Anställningens omfattning: vilka verksamhetsår, totalt antal månader	Antal/typ av publikationer

Bilaga 2

Inlämnade publikationer

Publikationer från SCORE

- Göran Ahrne, (red.) *Stater som organisationer*. Stockholm: Nerenius & Santérus, 1998.
- Göran Ahrne och Apostolis Papakostas, *Nytt samhälle eller nya organisationer?* (manus). Lund: Studentlitteratur, 2002.
- Magnus Boström, *Miljörelsens mångfald* (avhandling). Arkiv förlag. Sociologiska institutionen, Stockholms universitet, 2001.
- Nils Brunsson, Bengt Jacobsson and associates, *A World of Standards*. Oxford University Press, 2000.
- Nils Brunsson and Kerstin Sahlin-Andersson, "Constructing Organizations: The Example of Public Sector Reform". *Organization Studies*. Vol 21, nr 4, 2000.
- Karin Fernler and Claes-Fredrik Helgesson, "Constructing a curing commodity: The case of the curing plate", i Hans Glimell och Oscar Juhlin (red.), *Living with commodities* (manus) Göteborg: Business Administration Studies, 2001.
- Anders Forssell och Jansson, David, *Idéer som fångslar*. Liber ekonomi, 2000.
- Staffan Furusten, "Från idé till institution", i Beijerot, E. & Hasselbladh, H. (red.), *Kvalitet utan gränser* (manus). Lund: Academia Acta, 2002.
- Christina Garsten and Jan Turtinen, "'Angels' and 'chameleons': The cultural construction of the flexible temporary employee in Sweden and the UK", i Stråth, Bo (red.), *After full employment. European Discourses on Work and Flexibility*. Brussels: Peter Lang, 2000.
- Chris Grey, and Christina Garsten, "Trust, control and post-bureaucracy". *Organization Studies*. Vol 22, issue 2, 2001.
- Bengt Jacobsson, Per Laegræid and Ove K Pedersen, *Europaveje. EU i de nordiska centralforvaltninger*. Jurist- og Økonomiforbundetsforlag i Köpenhamn, 2001.
- Kerstin Jacobsson, Karl Magnus Johansson och Magnus Ekengren, *Mot en europeisk välfärdspolitik? Ny politik och nya samarbetsformer i EU*. SNS Förlag, 2001.
- Ulrika Mörth, *Organising European co-operation on defence equipment: making defence and market fields work together*. (manus). Rowman & Littlefield, UK, 2003.
- Torbjörn Nilsson, "Ämbetsmannen som kapitalist - en okänd 1800-talshistoria". *Scandia*. nr 1, 1999.

- Apostolis Papakostas, "Why is there no clientelism in Scandinavia?" i Piattoni, Somona (red.), *Clientelism Interests and Democratic Representation. The European Experience in Historical and Comparative Perspective*. Cambridge University Press, 2001.
- Rune Premfors, *Den starka demokratin*. Atlas, Stockholm, 2000.
- Kerstin Sahlin-Andersson, "Imitating by editing success. The construction of organizational fields", i Carniawska, B och G. Sevón (red.), *Translating organizational change*. Berlin: De Gruyter, 1996.
- Kerstin Sahlin-Andersson, "National, international and transnational constructions of New Public Management", i Christensen, Tom och Per Laegreid (red.), *New Public Management. The Transformation of Ideas and Practice*. Aldershot: Ashgate, 2001.
- Karin Svedberg Nilsson, *Effektiva företag? En studie av hur privatiserade organisationer konstrueras*. (avhandling). EFI vid Handelshögskolan i Stockholm, 1999.
- Kristina Tamm Hallström, *Kampen för auktoritet - standardiserings-organisationer i arbete*. (avhandling). EFI vid Handelshögskolan i Stockholm, 2000.

Publikationer från CEFOS

- Kenneth Asp, Bengt Johansson, och Larsåke Larsson, *Nära nyheter*. Rapport nr 9. CEFOS, Göteborgs universitet, 1997.
- G.E. Battese, A. Heshmati, and L. Hjalmarsson, "Efficiency of Labour Use in Swedish Banking Industry: A Stochastic Frontier Approach". *Empirical Economics*. 2000:25.
- Martin Bennulf, (red.), *Miljöstrategier i vardagslivet*.
- Anders Biel, Daniel Eek, Nina Granqvist och Klas Rikner, "Sjuk och försäkrad. Studier av sjukförsäkringen och dess alternativ". (manus). CEFOS. Göteborgs universitet, 2002.
- Anders Söderholm, "Provision of Community Social Services: The Role of Distributive Fairness for Willingness to Pay", i W.B.G Liebrand & D.M. Messick (red.) *Frontiers in Social Dilemma Research*. Berlin: Springer-Verlag, 1996.
- Anders Biel, Daniel Eek, and Tommy Gärling, "Willingness to Contribute to Financing of Public Social Services", i Van Vugt, M., Snyder, M., Tyler, T. & Biel, A (red.) *Cooperation in modern society: Promoting the welfare of communities, states, and organizations*. London: Routledge, 2000.
- Anders Biel, Daniel Eek, and Tommy Görling, "The Importance of Fairness for Cooperation in Public-Goods Dilemmas", i Juslin, P. & Montgomery,

- H. (red.) *Judgment and decision making: Lens modelling and cognitive tracing approaches*. Mahwah, N.J.: Erlbaum Associates, 1999.
- Åsa Boholm, (red.), *National Objectives - Local Objections. Railroad modernization in Sweden*. CEFOS. Göteborgs universitet, 2000.
- Cecilia Bokenstrand, *Den politiska budgeten*. (avhandling). CEFOS. Göteborgs universitet, 2000.
- Henry Bäck, Folke Johansson, och H.O. Larsen, "Väljarföljsamhet och partisammanhållning". *Kommunal ekonomi och politik*. Vol 3, nr 4, 1999.
- Daniel Eek, Anders Biel and Tommy Gärling, "Cooperation in Assymmetric Social Dilemmas when Equality is Perceived as Unfair". *Journal of Applied Social Psychology*. 2000:30.
- Daniel Eek, *Distributive Justice and Cooperation in Real-Life Social Dilemmas*. (avhandling). Psykologiska institutionen, Göteborgs universitet, 1999.
- Daniel Eek, Anders Biel and Tommy Gärling, "The Effect of Distributive Justice on Willingness to Pay for Municipality Child Care: Extension of the GEF Hypothesis". *Social Justice Research*. Vol 11, No 2, 1998.
- S.J Eldersveld, Lars Strömberg, and W Derksen. *Local Elites in Western Democracies. A comparative Analysis of Urban Political Leaders in the U.S., Sweden and the Netherlands*. Colorado: Westview Press, Inc, 1995.
- Pär Falkman, *Statlig redovisning enligt bokföringsmässiga grunder. En redovisningsteoretisk analys* (avhandling). CEFOS. Göteborgs universitet, 1998.
- Almas Heshmati, "Efficiency Measurement in Rotating Panel Data". *Applied economics*. 1998:30.
- Almas Heshmati, and S.C Kumbhakar, "Efficiency of the Primary and Secondary Schools in Sweden". *Scandinavian Journal of Educational Research*. Vol 41, No 1, 1997.
- Almas Heshmati, and Gunnar Ljunggren, "Determinants of Production and Cost in Swedish Short Term Geriatric Rehabilitation". *International Review of Economics and Business*. Vol XLVI, 1999, No. 2.
- Bengt Johansson, *Nyheter mitt ibland oss*. (avhandling). JMG, Göteborgs universitet, 1998.
- Folke Johansson, Lennart Nilsson and Lars Strömberg, *Kommunal demokrati under fyra decennier* (manus). Malm : Liber, 2001.
- Staffan Johansson, *Självständiga rörelser eller kommunala underleverantörer? Ideella organisationers roll i välfärdssystemet*. CEFOS. Göteborgs universitet, 2001.
- Thomas Johansson, *Den frånvarande staden? Från Chicago till Göteborg, via Los Angeles*. Arbetsrapport nr 25, CEFOS, Göteborgs universitet, 2000.
- Sten Jönsson, Lennart Nilsson, Sigvard Rubenowitz, and Jörgen Westerståhl,

- The Decentralized city. Democracy, Efficiency, Service.* BAS Publisher, Göteborgs universitet, 1999.
- S Kumbhakar, A Heshmati, and L Hjalmarsson, "Parametric Approaches to Productivity Measurement: A Comparison among Alternative Models". *Scandinavian Journal of Economics*. 1999:101(3).
- Anders Källström och Rolf Solli, *Med takt och taktik - Om den ekonomiska krisen, våra kommuner och det kommunala ledarskapet.* BAS, Göteborg, 1997.
- Larsåke Larsson, *Nyheter i samspel. (avhandling).* JMG, Göteborgs universitet, 1998.
- Lena Lindgren, *Varken privat eller offentligt. Folkbildningsrådet "i myndighets ställe".* CEFOS. Göteborgs universitet, 2001.
- Marie-Pierre Richard, *Lokalt medborgarskap i Sverige.* Arbetsrapport nr 26, CEFOS, Göteborgs universitet, 2000.
- Urban Strandbeg, *Debatten om den kommunala självstyrelsen 1962-1994. (avhandling).* Hedemora: Gidlunds förlag, 1998.
- Stefan Szücs, *Democracy in the Head. A comparative Analysis of Democratic Leadership Orientations Among Local Elites in Three Phases of Democratization (avhandling).* CEFOS. Göteborgs universitet, 1998.
- Lars Trädgårdh (red.), *Civilt samhälle kontra offentlig miljö.* Finland: SNS-förlag, 1995.
- Adrian Velicu, *The Idea of Citizenship: A Historical Survey.* Arbetsrapport nr 21, CEFOS, Göteborgs universitet, 1999.
- Petter Wrenne, *I skuggan av ett kommunalråd eller Hur ett kommunalråd kan hamna i skuggan.* Rapport nr 11. CEFOS, Göteborgs universitet, 1998.

Publikationer från det statsvetenskapliga disciplinprogrammet

- Tomas Bergström, *Organisationskultur och kommunal förnyelse. Förändring i gamla hjulspår?* (manus). Malm : Liber, 2002.
- Björn Brorström (red.), *Kommunal ekonomi och politik.* Vol 3, nr 4 1999.
- Henry Bäck, *Kommunpolitiker i den stora nyordningens tid.* Malm: Liber, 2000.
- Henry Bäck, Folke Johansson, and H.O. Larsen, "Local Government in Nordic Big Cities", i O.W. Gabriel, V. Hoffmann-Martinot & H. V. Savitch (Hrsg.), *Urban Democracy.* Opladen: Leske & Budrich, 2000.
- Maud Eduards, *Förbjuden handling.* Om kvinnors organisering och feministisk teori. (manus) Malm : Liber, 2002.
- Maud Eduards och Ulrika Thomsson, "Jämställdhet - en kommunal angelägenhet" (artikel ingår i *KeoP, nr 4 1999*, se ovan). Vol 3, nr 4 1999.

- Johan Eriksson, *Partition and Redemption. A Machiavellian Analysis of Sami and Basque Patriotism* (avhandling). Department of Political Science, Umeå University, 1997.
- Janerik Gidlund och Magnus Jerneck (red.), *Lokal and Regional Governance in europ. Evidence from Nordic Regions*. Cheltenham, UK: Edward Elgar, 2000.
- Gunnel Gustafsson, "Sustainable Pressure for 'Women-Friendliness' in Sweden". *Political Psychology*. Vol 19, no 1, 1998.
- Gunnel Gustafsson, och Jessica Wide, *Lokal demokrati i förändring. En kunskapsöversikt*. (manus). Svenska kommunförbundet.
- Gunnel Gustafsson (red.), *Demokrati i förändring. Svenska kommuner och landsting i det lokala välfärdssamhället*. Publica, 1993.
- Gunnel Gustafsson, Maud Eduards och Malin Rönnblom, *Towards a New Democratic Order? Women's Organizing in Sweden in the 1990s*. Publica, 1997.
- Magnus Jerneck och Janerik Gidlund, *Komplex flernivådemokrati*. Malm : Liber, 2001.
- Folke Johansson, "Politisk aktivitet mellan valen", i H. Bäck & A. Håkansson, *Väljare i kommunalvalet. Om missnöje, misstroende och politisk kultur*. SNS Förlag.
- Folke Johansson, Lennart Nilsson och Lars Strömberg, *Kommunal demokrati under fyra decennier (manus)*. Malm : Liber, 2001.
- Anders Lidström, Kapitel 14-16, i Loughlin, J (ed), *Subnational Democracy in the European Union*. Oxford: Oxford University Press, 2001.
- Anders Lidström, *Kommunsystem i Europa* (manus). Malm: Liber, 2003.
- Anders Lidström, "Local School Choice Policies in Sweden". *Scandinavian Political Studies*. Vol 22, No. 2, 1999.
- Tommy Möller, *Brukare och klienter i välfärdsstaten. Om missnöje och påverkansmöjligheter inom barn- och äldreomsorg*. Publica, 1996.
- Tommy Möller, *Politikens meningslöshet. Om misstro, cynism och utanförskap*. Liber, 2000.
- Lennart Nilsson, *Stadsdelspolitikerna i Göteborg 1989-1991*. SDU 1993:1, Göteborgs universitet.
- Jeremy Ricdhardsson and Gunnel Gustafsson, *Swedish Governance under Pressure*. (manus) Edward Elgar, UK.
- Malin Rönnblom, *Ett eget rum? Kvinnors organisering möter etablerad politik*. (avhandling, manus). Umeå universitet, Statsvetenskapliga institutionen.
- E. Vedung och P. Olofsson, Kärnkraftsavfall och lokalt beslutsfattande – fallen Mal , Storuman och Överkalix, i Lidskog, Rolf (red.), *Kommunen och kärn-*

avfallet: svensk kärnkraftspolitik på 1990-talet. Stockholm: Carlssons Bokförlag, 1998.

- E. Vedung och P. Olofsson, *Lokalsamhällets beslutsfattande om kärnavfallet. Tre kommuner i norr.* Stockholm: Statens kärnkraftsinspektion, SKI Rapport 97: 38.
- E. Vedung och P. Olofsson, "Samspel och motspel i beslutsprocessen – striderna i Storuman, Malå och Överkalix om kärnkraftens avfall". *Kommunal ekonomi och politik.* Vol 2 (1).
- E. Vedung och E. Klefbom, *Ozonhålet - globalt, nationellt, lokalt.* (manus). Malm : Liber, 2002.
- Evert Vedung, "The ozone hole and the Swedish model", to be published in Jeremy Richardson, ed., *The Swedish Model under Pressure* (manus). London: Edward Elgar.
- Evert Vedung, *Public Policy and Program Evaluation.*

Publikationer från det företagsekonomiska disciplinprogrammet

- Nils Brunnsön och Bengt Jacobsson (red.), *Standardisering.* Stockholm: Nerenius & Santérus, 1998.
- Nils Brunnsön, "Ideas and Actions. Justification and Hypocrisy as Alternatives to Control", i Bachrach, S.B, Gagliardi, P. Och Mundell, B., *Studies of Organizations: The European Tradition.* Greenwich: JAI Press Inc, 1995.
- Nils Brunnsön and Kerstin Sahlin-Andersson, "Constructing Organizations. The example of public sector reform". *Organization Studies.* (manus). Vol. 21, nr 4:721-746.
- Barbara Czarniawska and Guje Sevón (red.), *Translating Organizational Change.* Berlin: De Gruyter, 1996.
- Barbara Czarniawska, *Narrating the Organization: Dramas of Institutional Identity.* Chicago: University of Chicago Press, 1997.
- Karin Fernler, *Mångfald eller likriktning. Effekter av en avreglering.* Stockholm: Nerenius & Santérus, 1996.
- Lennart Hansson och Jan-Inge Lind, *Marknadsorientering i kommuner och landsting. Erfarenheter och lärdomar från pionjärernas kamp.* Stockholm: Nerenius & Santérus, 1998.
- Bengt Jacobsson och Kerstin Sahlin-Andersson *Skolan och det nya verket. Skildringar från styrningens och utvärderingarnas tidevarv.* Stockholm: Nerenius & Santérus, 1995.
- Bengt Jacobsson, *Organisationsexperiment i kommuner och landsting.* Stockholm: Nerenius & Santérus, 1994.
- Bengt Jacobsson, *Europa och staten. Europeiseringens betydelse för svensk statsför-*

- valtning*. Rapport till förvaltningspolitiska kommissionen. SOU 1997:30.
- Rolf A. Lundin och Anders Söderholm, *Ledning för förnyelse och landsting*. Stockholm: Nerenius & Santéus, 1997.
- Olov Olson, Per Falkman och Stefan Pauli, *Betalningsflödesrapportering. Om konsten att rapportera fakta i redovisningen*. Stockholm: Nerenius & Santéus, 1995.
- Olov Olson, James Guthrie och Christopher Humphrey, *Global Warning. Debating International Developments in New Public Financial Management*. Cappelen Akademisk Forlag, 1998.
- Björn Rombach, *Den marknadslika kommunen*. Stockholm: Nerenius & Santéus, 1997.
- Björn Rombach och Kerstin Sahlin-Andersson (red.), *Från sanningssökande till styrmedel. Moderna utvärderingar i offentlig sektor*. Stockholm: Nerenius & Santéus, 1995.
- Eva Zeuthen Bentsen, Finn Borum, Gudbjörg Erlingsdóttir och Kerstin Sahlin-Andersson, *När styrningsambitioner möder praxis*. Handelshögskolans forlag, 1999.

Publikationer från Stat-Människaprogrammet

TREO

- Bengt Jacobsson, Per Laegreid och Ove P. Pedersen, *Europaveje. EU i de nordiska centralförvaltningarna*. Köpenhamn, Jurist- och Oekonomiforbundets forlag, 2001.
- Ulrika Mörth, *The Building of Europe – The Organising of European Armaments Co-Operation*, Rowman & Littlefield, 2003.
- Kerstin Sahlin-Andersson och Lars Engwall, *The Expansion of Management Knowledge. Carriers, Flows and Sources*, Stanford, Stanford University Press, kommande.

GENUS

- Christina Florin och Lars Kvarnström (red.) *Kvinnor på gränsen till medborgarskap. Genus, politik och offentlighet 1800-1950*. Atlas Akademi, Stockholm, 2001.
- Josefin Rönnbäck, *Politikens genus. Om kampen för den svenska kvinnans rösträtt 1902–1921* (avhandling, manus). Atlas Akademi, Stockholm, 2003.
- Yvonne Svanström, *Policing Public Women. The Regulation of Prostitution in Stockholm 1812–1880*. Atlas Akademi, Stockholm (avhandling).
- Ulla Manns, Josefin Rönnbäck och Ulrika Thomsson, artiklar i temanummer om kvinnorörelser i *Kvinnovetenskaplig tidskrift*, nr 4:2000.

(Maud Eduards, *Förbjuden handling. Om kvinnors organisering och feministisk teori*. Liber, Malmö, 2002.)

BARN

Anne-Li Lindgren och Gunilla Halldén, G., ”Individuella rättigheter; autonomi och beroende. Olika synsätt på barn i relation till FN:s barnkonvention”. *Utbildning och demokrati*, Örebro universitet, 2/2002.

Anne-Li Lindgren, ”Stat och kommuner. Kollektiv och enskilda. 1930-talets skyddshemsdebatt och folkhemspolitik” i *Scandia. Tidskrift för historisk forskning, band 67, häfte 2, 2001*.

Anne-Li Lindgren, ”TV-samhället som förälder. En statlig kommitté gör utbildningsprogram för barn och vuxna på 1970-talet”, Bengt Sandin (red.), *Påverkan eller vägledning. Om barn, trafik, skolmåltider och jämställdhet*. (Manus, Stockholm, Etermedierna i Sverige, nr 1, 2002.)

Bengt Sandin, ”En essä om rätt barndom - barnets århundrade” i *Rätten: en festskrift till Bengt Ankarloo*, Nordic Academic Press.

Johanna Schiratzki, *Barnets bästa i ett mångkulturellt Sverige – en rättsvetenskaplig studie*, Juridiska fakulteten, Skriftserien nr 63. Stockholms universitet, 2000.

Karin Zetterqvist Nelson, ”Medfödd ordblindhet. Framväxten av en medicinsk diagnos och mötet med skolan”. (Manus M. Börjesson och E. Palmblad (red.) *Problembarnets århundrade*).

Karin Zetterqvist Nelson, ”Dyslexi – en diagnos i tiden?” *Locus*, 2:30–46

Karin Zetterqvist Nelson, *Hon kan om hon vill och han om han får stöd. Ett genusperspektiv på lärares sätt att prata om elever med dyslexi*. Working papers on childhood and the study of children. Linköpings universitet.

Karin Zetterqvist Nelson, *På tal om dyslexi. En studie av hur barn, föräldrar och lärare berättar om och ger betydelse åt diagnoser som dyslexi och specifika läs- och skrivsvårigheter* (avhandling). Linköpings universitet, 2000.

STAT-KYRKA

Anders Bäckström, *När tros- och värderingsbilder förändras. En analys av nattvards- och husförhörssedens utveckling i Sundsvallsregionen 1805 – 1890*. Verbum: Stockholm, 1999.

Anders Bäckström, *Svenska kyrkan som välfärdsaktör i en global kultur. En studie av religion och omsorg*. Verbum, Stockholm, 2001.

Jonas Bromander, *Rum för röster: sociologiska analyser av musiklivet inom Svenska kyrkan, som det uppfattas av kyrkobesökare, kyrkomusiker samt kyrkoröster* (avhandling). Verbum, Stockholm, 2002.

- Ninna Edgardh Beckman *Feminism och liturgi – en ecklesiologisk studie* (avhandling). Verbum, Stockholm, 2001.
- Thomas Ekstrand, *Folkkyrka och religionsfrihet. En analys av folkkyrkans gränser i övergången från statskyrka till fri folkkyrka*. Verbum, Stockholm, 2002.
- Göran Gustafsson och Thorleif Pettersson, *Folkkyrkor och religiös pluralism – den nordiska religiösa modellen*. Verbum, Stockholm, 2000.
- Per Hansson, *Svenska kyrkans organisationskultur*. Verbum, Stockholm, 2002.
- Eva Jeppson Grassman, *Socialt arbete i kyrkans hägn*. Verbum, Stockholm, 2001.
- Per Pettersson, *Kvalitet i livslånga tjänsterelationer. Svenska kyrkan ur tjänsteteoretiskt och religionssociologiskt perspektiv (avhandling)*. Verbum, Stockholm, 2000.
- Ulf Sjödin, *Mer mellan himmel och jord? En studie av den beprövade erfarenhetens ställning bland svenska ungdomar*. Verbum, Stockholm, 2001.
- Bert Stålhammar, *Kyrkoherdens ledningsvillkor*. Verbum, Stockholm, 2002.
- Sven Thidevall, *Kampen om folkkyrkan. Ett folkkyrkligt reformprogramms öden 1928–1932*. (avhandling). Verbum, Stockholm, 2000.

Bilaga 3

Gästforskare som finansierats inom ramen för det tematiska gästforskarprogrammet vid SCASSS

År	Gästforskare	Land	Ämnesområde
1992	Piotr Sztomka	Polen	Sociologi
1992-93	Gro Hageman Robert Le Vine Francis G. Castle	Norge USA Australien	Historia Education and Anthropology Public policy
1993-94	Craig Calhoun Shmuel Eisenstadt	USA Israel	Sociologi och historia Social förändring och samhällsutveckling
1994-95	Evelyne Huber John Stephens	USA USA	Pol. Science and Latin America Socialpolitik
1995-96	Jeffrey Alexander Leonore Davidoff Joan Landes	USA UK USA	Sociologi Sociologi och kvinnoforskning Historia och kvinnoforskning
1996	A.-M. Aish-Van Vaerenbergh	Belgien	Valforskning, surveymetoder
1997	Joel D. Aberbach Bert Rockman	USA USA	Political Science Political Science
1998	John Broome	UK	Moralfilosofi och nationalekonomi
1999	Nigel Thrift Ash Amin	UK UK	Kulturgeografi Geografi
2000	John Hall Marilyn Rueschemeyer	Kanada USA	Sociologi Kultursociologi
2001	Gian Vittorio Caprara	Italien	Psykologi, beslutsteori
2002	Patricia Springborg	Australien	Politisk teori